

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 1

ЈАНУАР 1955

ГОДИНА VII

„ВОЈНО ДЕЛО“ У 1955 ГОДИНИ

У своме уводнику „Војно дело у новој години“ (од јануара 1953 године) Уредништво часописа се обратило читаоцима и сарадницима и изнело своје погледе на тематику часописа и начин обраде чланака. Двогодишње искуство је показало да је тадашњи став Уредништва био правилан, наиме да се у часопису штампају чланци у којима се износе првенствено оригинална мишљења, јер су се такви чланци најрадије читали и на многе од њих су добијани одзиви. Држећи се изнетог става, часопис ће и даље објављивати чланке из области тактике, оператике и стратегије који износе оригинална мишљења аутора, сматрајући их само као њихово лично мишљење, а никако као званично гледање на покренуте проблеме. Уредништво тиме жели да развије борбу мишљења војних писаца и читалаца а никако да даје неке званичне или полузваничне директиве, јер се само тако може слободно развијати војна мисао у нашој Армији.

Анализирајући поједине одзиве на неке већ објављене чланке могло се уочити да су неки од њих често прелазили оквире одзива, тако да би било много погодније да су се објављивали као посебни радови са одвојеним мишљењем о неком проблему о коме је већ писано, као што су то неки писци — на сугестију Уредништва — и прихватили. Стога ће се и убудуће, поред редовних одзива о извесним проблемима, објављивати више радова — са различитим мишљењима.

Часопису су досада недостајали критички прикази појединих књига у којима се наши и страни аутори баве војном проблематиком и које су штампане у нашој земљи. Зато овим путем позивамо сараднике да достављају Уредништву своје приказе у којима ће се на

објективан начин осврнути на поједина објављена дела, износећи њихове позитивне и негативне стране и какве користи читаоци могу имати од њих. У приказу се треба осврнути и на композицију рада, језик, стил, па и на техничку опрему књиге. Ове критичке анализе требало би да помогну војним писцима у даљем раду, а тиме и да допринесу квалитету појединих радова.

Поред досадашњих приказа књига и чланака из страних часописа, „Војно дело“ ће убудуће објављивати и дословне преводне интересантнијих чланака као и радове неких познатих страних војних писаца написане за наш часопис. Овде у првом реду долазе у обзир чланци у којима се третира употреба нуклеарног оружја, а нарочито заштита трупа и становништва од његовог дејства.

Поново истичемо да је веома нужно да се продужи са објављивањем радова у којима се уопштава наше ратно искуство, посебно из периода народне револуције, јер се ту може наћи одговор на многа актуелна питања, као на пример: како се са бројно слабијим јединицама и још слабијом техником може борити противу надмоћнијег и модерно наоружаног непријатеља, затим проблем инфилтрирања и дејства јединица у позадини непријатеља, или проблем територијалног рата, о чему се у иностраној штампи много дискутује, итд.

На крају напомињемо да је Уредништво часописа још од раније стало на гледиште да се не штампају чланци у наставцима, пошто се обимнији радови могу објављивати као брошуре у „Малој војној библиотеци“. Стога поново молимо сараднике да за часопис „Војно дело“ достављају што краће и сажетије чланке.

Уредништво

Генерал-потпуковник **ВЕЛИМИР ТЕРЗИЋ**

О НЕКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА НЕМАЧКО-СОВЈЕТСКОГ РАТА 1941 ГОДИНЕ¹⁾

И поред Уговора о ненападању потписаног 23 августа 1939 у Москви између Немачког Рајха и Совјетског Савеза, Хитлер је већ у јулу 1940 године у кругу најужих сарадника први пут наговестио могућност рата против СССР-а, а у новембру исте године донео одлуку да сам напад изврши у току 1941 године. Према плану „Барбароса“, који је Хитлер потписао 18 децембра 1940 године, било је предвиђено да концентрација главних немачких снага отпочне осам недеља пре почетка рата, рачунајући да ће се напад извршити 15 маја 1941 године. Међутим, због догађаја у Југославији и Грчкој, овај напад је (према Хитлеровој одлуци донетој у Берлину на седници 27 марта 1941 године) одложен за четири недеље, тако да је стварно отпочео 22 јуна 1941 године, изненадно — без објаве рата.

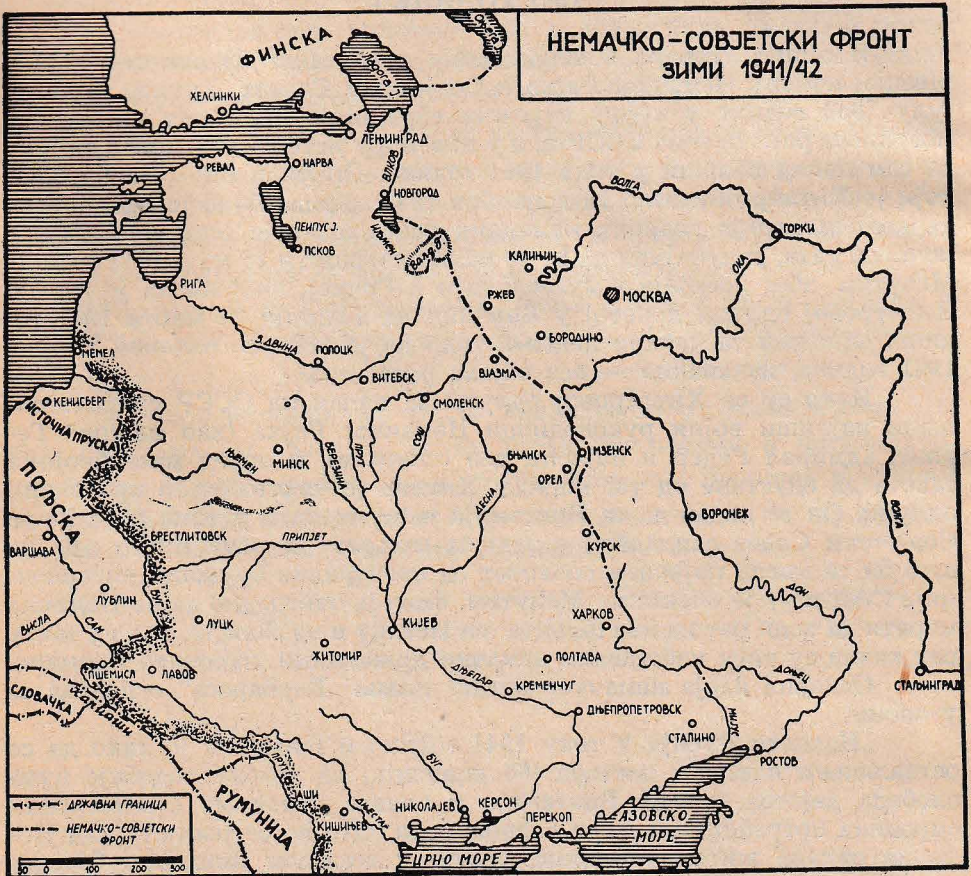
Иако су се Хитлеровој одлуци за напад на СССР супротстављали највиши војни руководиоци Немачког Рајха (као маршал Геринг, адмирал Редер и највећи део генерала), и поред многобројних савета да одустане од тог напада, Хитлер је чврсто остао при својој одлуци. Он се надао да га Британија неће ометати у томе и да ће се Совјетски Савез савладати у једном муњевитом рату много пре но што би се могла појавити опасност од евентуалне оружане интервенције САД коју је очекивао. Међутим, било је очигледно да ће Немачка морати да води рат на два фронта: на Истоку и на Западу, дакле, такав рат какав су увек избегавали немачки државници, нарочито Бизмарк.

Основна идеја немачког ратног плана „Барбароса“ огледала се у овоме:

„Напасти Русију у току 1941 године и поразили је тако да се остављањем извесног застора (60 дивизија) на истоку задобије пуна слобода дејства против Британије и овлада изворима стратемских сировина потребних за даље вођење рата. Ово ће се постићи кад Немачка овлада житом Украјине, угљем и железом Доњецког басена, никлом са полуострва Коле, нафтом са Кавказа и дрветом из Белорусије. У току 1942 године овладати Средњим Истоком и у садејству са Јапаном сломити Британију, и то пре евентуалног ступања САД у рат“.

¹⁾ Овај чланак је рађен на основу оскудних података из западноевропске војне штампе и литературе која ми је била доступна.

Основни циљ плана „Барбароса“ био је: уништити главне снаге Црвене армије на простору западно од линије Лењинград — Витебск — Дњепар, избити на линију Архангелск — Астрахан и не дозволити непријатељу да се повуче у дубину руског простора. Наиме, сматрало се да би се избијањем на линију Волга — северна Двина (Астрахан — Архангелск) обезбедила сигурна одбрана од евентуалног напада из азиске Русије и немачко државно подручје у целости заштитило од руског ваздухопловства, а немачком ваздухопловству омогућило да успешно напада на преостала индустријска постројења у подручју Урала.

Хитлер је предвиђао да ће главне совјетске снаге бити груписане у европској Русији ради заштите важних војно-политичких и економских центара на познатим стратeгиским правцима који воде ка Кијеву, Москви и Лењинграду. Зато је и груписање главних немачких и сателитских снага извршено на овај начин:

а) *Јужна група армија* (39 немачких и 22 румунске дивизије), прикупљена у Румунији и Пољској, од Карпата до Лублина, имала је задатак да главним снагама уништи совјетске снаге у Галицији и Западној Украјини, а затим да надире општим правцем према Доњецком басену и Кавказу;

б) *Централна група армија* (састава 48 дивизија), прикупљена у Источној Пољској и Источној Пруској, имала је задатак да јаким оклопним снагама на крилима најпре изврши пробој совјетских граничних положаја, а затим да продре ка Минску и уништи совјетске снаге у Белорусији, надирући даље општим правцем према Москви, као главном стратешком објекту. По заузимању Смоленска ова група је имала да упути јаке снаге на север са задатком да са Северном групом армија учествује у уништењу совјетских снага у балтичким земљама;

в) *Северна група армија* (састава 26 дивизија), у Источној Пруској, имала је задатак да уз помоћ оклопних снага Централне групе армија уништи совјетске снаге у балтичким земљама, затим да заузме Кронштат и Лењинград и ухвати везу са финским снагама;

г) *Финска армија* (јачине 12 дивизија) имала је задатак да једном групом између Финског Залива и Ладошког Језера продре у правцу Лењинграда, а другом између Ладошког и Онега Језера избије на реку Свир, садејствујући на тај начин немачкој Северној групи армија;

д) *Армија „Норвешка“* (6 дивизија, од којих 4 немачке и 2 финске) имала је задатак да продре на Бело Море, пресече пругу Лењинград — Мурманск и заузме Мурманск;

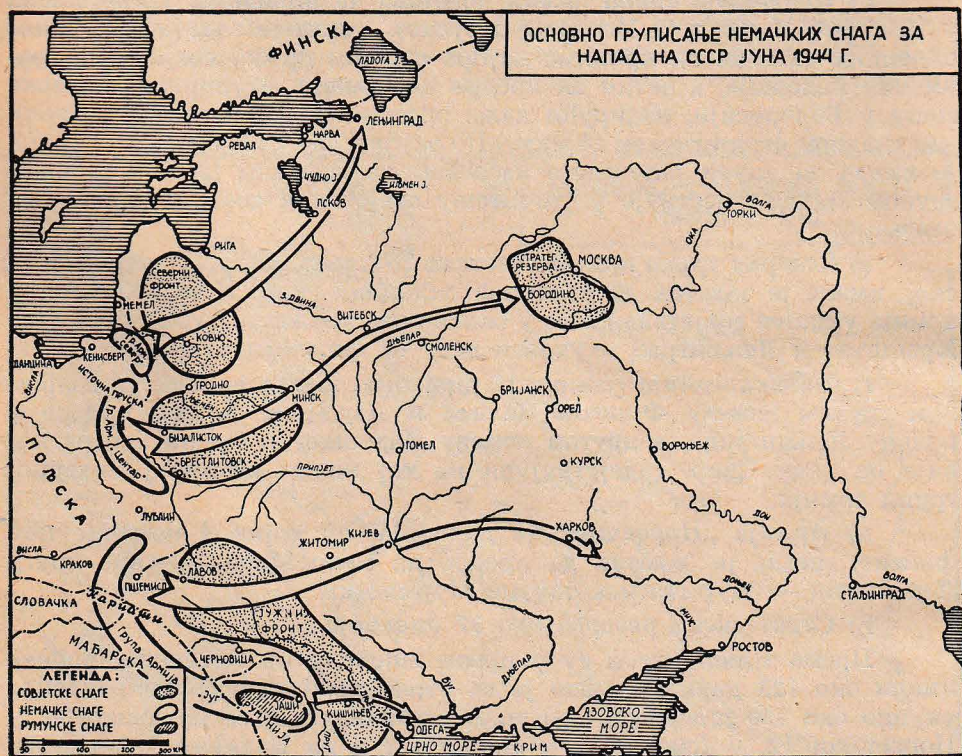
ђ) *Стратешка резерва око 27 дивизија.*

Према томе, Немци су у првом ешелону на Источном фронту имали око 123 дивизије, што је са стратешком резервом износило укупно око 150 дивизија. Сем тога, у Француској се налазило 38, у Норвешкој 12, у Данској 1, у Африци 2 и на Балкану 7 дивизија. Од сателитских дивизија најпре је употребљено 22 румунске и 15 финских дивизија, а касније још 3 италијанске, 2 мађарске, 1 словачка и 1 шпанска дивизија, тј. 44 сателитске дивизије, тако да је на Источном фронту у почетку рата било 194 немачке и сателитске дивизије са око 3.000 тенкова и 4.000 авиона.

О совјетском ратном плану и груписању совјетских снага још увек немамо званичних података, али би се према неким подацима из западноевропске војне штампе и литературе, нарочито немачке, могло закључити ово:

Пошто Совјети нису хтели рат, нити су га тако брзо очекивали, може се претпоставити да су имали дефанзиван ратни план са тежњом да се упорном одбраном створе потребно време и услови за преузимање иницијативе, тј. за извршавање стратешке противофанзиве у најпогоднијем моменту. Према непровереним подацима изгледа да су совјетске снаге пре почетка немачког напада биле овако груписане:

а) *Јужни фронт* (састава 50 пешадиских и 21 коњичка дивизија, 18 оклопних бригада и 8 ваздухопловних дивизија) за одбрану Бесарабије и Украјине, тј. уствари за заштиту јужног стратегског правца који води према Кијеву, Доњецком басену и даље према Кавказу;

б) *Централни фронт* (састава 36 пешадиских и 8 коњичких дивизија, 9 оклопних бригада и 4 ваздухопловне дивизије) за одбрану Белорусије, тј. за заштиту главног стратегског правца који води према Москви;

в) *Северни фронт* (састава 29 пешадиских и 2 коњичке дивизије, 6 оклопних бригада и 4 ваздухопловне дивизије) за одбрану балтичких земаља, Лењинграда и Мурманска, тј. за затварање стратегског правца који води ка Лењинграду и оператског правца ка Мурманску; и

г) *Стратеска резерва*: 6 пешадиских дивизија око Москве.

На Далеком Истоку налазило се 29 пешадиских и 10 оклопних дивизија, 11 оклопних бригада и 10 ваздухопловних дивизија. Према томе, на дан немачког напада, 22 јуна, Совјети су имали у Европи око

121 пешадиску и 31 коњичку дивизију, 33 оклопне бригаде и 16 ваздухопловних дивизија.²⁾

Иако је тешко донети тачан закључак о стварном броју и односу совјетских и немачких снага уопште, ипак се може претпоставити да су Немци на Источном фронту у току јуна и јула 1941 године били бројно нешто јачи. Познато ми је да су совјетски генерали врло често у својим изјавама о рату 1941 године говорили да су водили борбу са односом снага 1 : 1. Према томе, могло би се претпоставити да су бројне снаге у првим месецима рата биле углавном подједнаке.

Карактеристике обостраних ратних планова и стратeгиске концепције за вођење рата. — Већ сам напоменуо да су Немци очекивали да ће изненадним, снажним нападом на свима правцима још у првом налету уништити главне совјетске снаге и да им неће дозволити да се организовано повуку у унутрашњост земље и поседну утврђену „Стаљинову линију“. У том су главни терет имале да поднесу веома јаке тенковске снаге и авијација, тј. типични претставници муњевитог рата. Међутим, немачко командовање се у томе преварило. Наиме, оно, пре свега, није водило рачуна о томе да ли ће Совјети примити одлучну битку на граници или ће се повлачити у дубину свога простора, избегавајући дефинитивну одлуку. Даље, немачко командовање је нереално предвиђало да ће до новембра (тј. у току од око 100 дана) моћи да пређе тако огроман простор од око 1.500 — 2.000 км, што би значило дневно 14 — 20 км, и то под борбом. Очигледно је да немачко командовање није реално проценило ни простор ни време (како у астрономском, тако и у атмосферском погледу), а то су каснији догађаји и потврдили.

Груписањем немачких снага у три групе, од којих су централна и јужна биле скоро подједнаке јачине, није била јасно изражена основна стратeгиска идеја маневра. Наиме, из груписања се не види где је тежиште рата, тј. који је главни циљ и шта се хоће, или бар то груписање није доследно прилагођено овом циљу.

Најзад, треба имати у виду да се фронт три главне немачке групације све више ширио због тога што су оне биле оријентисане дивергентно према удаљеним стратeгиским објектима (који их неминуовно још више раздвајају) и да су се њихове снаге уколико више развлачиле и расплињавале уколико су више продирале. Самим тим слабила је њихова офанзивна моћ и снага маневра уопште. Другим речима, њихова ударна и кохезиона снага у оперативно-стратeгиском смислу непрекидно је слабила слично таласима узбурканог мора који се постепено губе на бескрајној морској површини, тим пре што није било неких јаких стратeгиских резерви које би колико-толико надокнадиле или појачале њихову ударну моћ. Изгледа да је и овде занемарен основни принцип рата: „Раздвојити се у циљу марша, а прикупити се у циљу борбе“, као и да је и овде Хитлер посве изгубио

²⁾ Подаци о броју совјетских дивизија у почетку рата су веома контрадикторни. Тако, неки тврде да их је било само око 100, а други и око 180 дивизија.

из вида савет Шлифена: „да се сам са свим што има упути тамо где очекује решење“.

Према Клаузевицу, на извојевање победе и доношење одлуке у рату делују изненађење, маса и брзина. Нама се чини да немачко командовање у својим прорачунима и предвиђањима није довело у правилан однос све ове елементе са могућностима противника у датом простору и времену. У сваком случају, оно о томе није водило довољно рачуна како приликом доношења одлуке о нападу на СССР, тако и приликом израде ратног плана (плана „Барбароса“). То су, уосталом, најбоље показале саме почетне операције, те није случајно што је Браухич већ одмах ставио озбиљне примедбе Хитлеру на овакав план.¹⁾

Поред осталог, битна карактеристика овог немачког плана огледа се у потцењивању Совјетске армије и њених могућности, а нарочито њеног људског потенцијала, духовне снаге и народног морала уопште. Једном речју, нама изгледа да у немачком врховном командовању нису били у довољној мери заступљени студиозна процена, прорачуни и предвиђања или бар не онако како су захтевале овако судбоносне одлуке.

Карактеристике совјетског ратног плана и груписања снага у духу постављене стратемске концепције за вођење одбранбеног рата огледају се у сувише истакнутом, односно истуреном постављању главних снага Централног фронта према самој граници. Поред тога, осећа се недостатак јаких и покретних резерви у првим данима рата и неблаговремена и несолидно изведена припрема ратишта у фортификациском погледу. Најзад, Руси нису благовремено проучили муњевити рат у Пољској и у Западној Европи, нити су извукли потребне поуке, нарочито у области тактике.

22 јуна 1941 отпочео је немачки напад на целом фронту од Балтичког до Црног Мора изненадно, брутално и без објаве рата. Међутим, услед жестоког совјетског отпора на граничном фронту, *Јужна група армија* (група „Југ“) једва је успела да за 12 дана забележи виднији успех. Совјетске снаге успеле су да се на овоме правцу организовано и без већих губитака повуку на линију Горњи Буг — Дњестар јужно од Могилјева. Тако је ова немачка група по избијању на реку Дњестар, почетком јула, у односу на општи стратемски распоред немачких снага заостала иза Средње групе армија, јер су совјетске снаге, водећи активну одбрану и повлачећи се организовано и даље пружале веома јак отпор. Ту треба истаћи целисходну употребу резерве Јужног совјетског фронта противу истурених немачких снага при прелазу реке Стир и противнапад јаких оклопних снага код Черкасова које су се уклиниле између Шесте немачке армије и Прве оклопне групе и угрозиле њихову позадину. Немци су ипак успели да у рејону Умана окруже једну совјетску групацију од око 100.000

¹⁾ Хитлер је често у кругу својих најближих сарадника истицао генијалну замисао овога плана.

људи и да избију на Дњепар у рејону Кијева и јужније. До овог неуспеха код Умана свакако не би дошло да су совјетске трупе испољиле већу покретљивост и маневарску способност и да се боље снашла совјетска команда Јужног фронта. Међутим, у целини узев, Немцима није пошло за руком да окруже и униште совјетске снаге између Буга и Дњепра углавном зато што је ова њихова групација била пре-слаба за такав подухват и што су трупе Црвене армије на овом делу пружиале организован, активан отпор. Поред тога, и ова је немачка група својим лепезастим ширењем према југу слабила своју ударну снагу, тако да је без видних стратемиских успеха задржана пред вратима Кијева.

Користећи се тактичким изненађењем, *Централна група армија* (група „Центар“) успела је да у граничним биткама разбије и највећим делом уништи совјетске снаге које су се, услед погрешног груписања близу саме границе, просто подметнуле силовитом и изненадном ударцу немачких оклопних снага. Ефекат првог, почетног удара није се нигде на Источном фронту тако поражавајуће осетио као за ових месеца дана рата на централном, главном стратемиском правцу. Опкољавања код Бјалистока, Минска, Смоленска, Рослава и Гомела говоре о осетним совјетским губицима.³⁾

После лаког пробоја граничног фронта, *Северна група армија* (група „Север“) није имала неких нарочитих успеха. Избегавајући одлучне борбе, совјетске снаге су се доста организовано повлачиле ка старој совјетској граници. С друге стране, иако су у току даљег надирања ове групе према Лењинграду и њеног све већег удаљавања од Централне групе армија (тако да је између ових група била изгубљена не само тактичка него и оперативна веза) били створени веома повољни услови за совјетску команду за извршење противудара у десни бок и позадину Северне групе, ипак је та згодна прилика била пропуштена. Међутим, Северна група армија није остварила постављени оперативни циљ, без обзира на то што је до краја августа успела да заузме балтичке земље и стигла близу Лењинграда, јер није уништила главне совјетске снаге које су заштићивале овај правац.

Дакле, Немци су до краја августа успели да на сва три стратемиска правца постигну завидне успехе и да само на централном правцу туку главне совјетске снаге. Али, с друге стране, њихова ударна моћ је већ била прилично ослабила, дубина њиховог оперативно-стратемиског поретка је све више опадала, резерве су нестајале, а моторизација је — услед максималног напрезања и без могућности замене и ремонта — почела да попушта и слаби. Сада је понова дошло до сукоба у немачком врховном вођству, нарочито између Хитлера с једне, и команданта немачких сувоземних снага Браухича и његовог начелника штаба Халдера, с друге стране, по питању начина даљег вођења рата, односно циља који треба постићи употребом ра-

³⁾ Немци тврде да су у овим операцијама заробили скоро пола милиона војника, али изгледа да је то претерано.

сположивих снага и средстава. Хитлер није био задовољан постигнутим резултатима. Дотадашњи ток операција показао је низ слабости у методу њиховог извођења. Руси су се огорчено борили у окружењима и ван њих, нападајући спољне стране и бокове немачких клинова. За ликовидацију таквих обруча Немци су употребили знатне снаге, нарочито пешадиске, које су се морале распецкати и расплинути на многа острва отпора у сопственој позадини.

После успеха код Смоленска над свежим совјетским снагама, Браухич је сматрао да је следећи и најглавнији задатак да се уништи главна снага Совјетске армије. Он је сматрао да се то може постићи брзим и енергичним надирањем свих расположивих снага у правцу Москве, пошто је претпостављао да ће на томе правцу наићи на совјетске главне снаге и принудити их да приме решавајућу битку пре позне јесени, тј. док је још повољно време. Хитлер је био супротног мишљења. Он је дао првенство привредно-економским циљевима на југу и северу европске Русије. Другим речима, требало је што пре заузети Украјину, Доњецки басен, Кавказ и Лењинград. Није потребно овде доказивати колико је била правилна оцена и предлог Браухича, а колико је била тешка Хитлерова заблуда. И поред свих убеђивања и оштре препирке у немачкој Врховној команди, Хитлер је остао при своме гледишту и у томе смислу изменио циљ и тежиште ратних операција на прагу јесени и издао директиве које ће имати судбоносних последица за даљи ток рата.

У духу Хитлеровог наређења од 21 августа опште тежиште ратних операција пренето је ка југу и наређено Централној групи армија да пређе у одбрану. Истовремено су ка југу упућене јаке оклопне снаге из Централне групе армија са задатком да разбију и униште совјетску Кијевску групацију. И заиста, после једномесечне упорне борбе, а благодарећи помоћи Централне немачке групе која је помогла Јужну групу армија, Кијевска групација је била савладана крајем септембра, изгубивши том приликом, према немачким подацима, преко пола милиона људи.

Иако је Кијевском операцијом добила у времену скоро два месеца, ипак совјетска Врховна команда није правилно поступила што је жртвовала Кијевску групацију. Било би много боље да је благовремено обезбедила њено повлачење ка Доњецу, а то се могло учинити чим се уочила опасност опкољавања. Ово тим пре, што је немачка надмоћност све више слабила уколико је време више одмицало, тако да се и дефинитивна победа све више удаљавала. Интересантно је напоменути да је после Кијевске операције немачка Врховна команда имала свега 10 дивизија у стратемиској резерви на читавом Источном фронту. Према томе, очигледно је да се таквом надмоћношћу после 2½ месеца ратовања није могла очекивати брза победа над совјетским оружаним снагама које су из дана у дан квантитативно и квалитативно расле.

Сада је немачка Врховна команда, и поред тога, донела одлуку да изврши прегруписавање својих снага и да почетком октобра у брзом налету заузме Москву. Ради тога је из Јужне групе армија по-

ново враћена 2 оклопна група, а Северној групи армија је одузета 4 оклопна група. И заиста, брзим и снажним нападима Немци су успели да почетком октобра код Брјанска и Вјазме опколе и униште знатне совјетске снаге (према немачким подацима у овим двострукообухватним биткама заробљено је око 600.000 совјетских војника). Експлоативући победе код Брјанска и Вјазме, Немци су наставили надирање ка Москви са циљем да јаким тенковским снагама изврше пробој совјетских положаја северозападно и јужно од Москве, а потом да клинским клештима опколе Москву и заузму је концентричним нападима са свих страна. Међутим, Совјети су благовремено фортификациски организовали главни град и у највећој брзини прикупили јаке стратегиске резерве ради преотимања иницијативе и прелаза у одлучујућу противофанзиву.

Пошто су наишли на јак совјетски отпор, Немци су били приморани да се од средине октобра па све до 16 новембра задрже пред Москвом ради прикупљања свежих снага и предузимања нове офанзиве. Тако је 16 новембра дошло до нове, још снажније немачке офанзиве према Москви, али без виднијег успеха. Немци су, и поред ангажовања јаких снага (51 дивизије), и по цену великих губитака, успели само да се уклоне у совјетску одбрану северозападно и јужно од Москве, тако да су почетком децембра, због појачаног совјетског отпора и изненадних временских непогода, били приморани да се дефинитивно зауставе. С друге стране, Совјети су — после прикупљања резерви и извршења свих припрема — 6 децембра предузели велику противофанзиву, управљајући тежиште својих напада на слабе, издужене и недовољно фортификациски организоване немачке клинове. Боље опремљени и обучени за зимско ратовање (снежне вејавице, температура —40°, итд.), Совјети су нанели први озбиљнији ударац дотада непобедивој Хитлеровој армији и принудили је на стратегиско повлачење преко 100 км од Москве и на вођење одбранбених операција под врло неповољним временским и снабдевачким условима у току веома оштре зиме крајем 1941 и почетком 1942 године. Треба нагласити да су већ у то време совјетски партизани успешно нападали немачке јединице и њихову позадину и тиме знатно отежавали снабдевање погонским горивом и животним потребама. Тако је после Московске битке настала кулминација кризе немачке стратегије на Источном фронту — кризе која је захтевала корените измене у дотле већ примењеној стратегији.

Почетком 1942 године обострани фронт на истоку се протезао линијом: р. Мијус — Харков — Курск — Мзенск — Валдајска Гора — Иљменско Језеро — р. Волхов — Лењинград. Пошто Немци у то време нису имали неких већих резерви, постојала је могућност успешног пробоја тако развученог немачког фронта (чија је дужина износила око 1.600 км, тј. по 14 км на сваку немачку дивизију) само ако би трупе Совјетске армије извршиле масован удар на било ком отсеку.

Што је немачка војска доспела у тако тешку ситуацију има се захвалити Хитлеровој тврдоглавости и непромишљености, наро-

чито у погледу одржања освојеног земљишта по сваку цену. Због тога је на немачкој страни било много неслагања и са диктаторским Хитлеровим руковођењем и са таквом његовом стратегијом. Међутим, сви они који се нису слагали и који су се отворено изјашњавали падали су у немилост и замењивани другим личностима. Тако је у току прве године рата био смењен велики број одговорних виших команданата. Тако, на пример, када је команда Централне групе армије у току Московске битке, децембра 1941 године, била издала наређење 4 армији да се постепено повуче иза реке Угра, да је не би опколиле совјетске трупе које су биле прешле реку Оку, стигло је Хитлерово наређење да се 4 армија не сме повући ни за педаљ. Због тога су трупе ове армије биле скоро потпуно окружене, јер им је остала слободна само једна једина комуникација за снабдевање: Рослав — Јухнов — Мали Јарославец, тако да су ту претрпеле огромне губитке у људству и материјалу.

Иако је здрав разум безусловно налагао да се најкасније у децембру предузме стратегиско повлачење целокупног немачког фронта према западу, можда све до линије: Лењинград — Витебск — Дњепар, да би се на њој једним краћим предахом сачувала ударна способност Немачке армије, иако су то предлагали највиши немачки војни руковођици, ипак је Хитлер све то грубо одбио. Из тога се јасно види да у Немачкој армији није било слободног и независног оперативно-стратегиског одлучивања и да ни немачки виши команданти нису имали довољно самосталности и иницијативе коју су толико препоручивале све велике војсковође. Скоро није било вишег немачког команданта кога није притискивао неки страх, и чије мисли нису биле оковане при вршењу својих функционалних дужности. Интересантно је да је слично било и код старешина Црвене армије све до Московске битке.

Већ сам напоменуо да су Немци очекивали да ће се рат, слично као и на Западу, муњевито завршити, тим пре што су имали првокласне трупе, модерно наоружане и извежбане. Међутим, њихова искуства која су стекли у операцијама по Европи 1939, 1940 и у пролеће 1941 године нису им много користила и за рат на Истоку. Уствари, Немци су се на Источном фронту први пут сукобили са суровом ратном стварношћу — огромним људским потенцијалом противника, бескрајним простором и армијом која није била за потцењивање. Познато је да су Немци склони да потцењују своје противнике. Потценили су их у Првом, а затим у Другом светском рату, нарочито приликом напада на Црвену армију, јер су се, како изгледа, надали да ће рат победоносно завршити пре него што падне јесење лишће.

Да је немачки Генералштаб дубље и свестраније проучио своје стратегиске могућности, Немци се свакако не би одлучили да воде рат на два фронта, тим пре што им је историја пружала сурове поуке да то не чине. Потцењивање Црвене армије огледа се и у одређивању недовољних снага на Источном фронту (свега око 150 дивизија). То је утолико неразумљивије, јер су у Француској оставили 38, а у Норвешкој 12 дивизија, дакле, исувише много, пошто су Енглези у то

време били врло слаби, тако да уопште није било скоро никакве вероватноће да би се могли искрцати у Француској или Норвешкој. Да би трагедија била већа, немачко командовање је — рачунајући на ефекат првог, почетног удара — скоро све своје снаге бацило у први ешелон и оставило слабе резерве. Штавише, оно је и те своје снаге упутило дивергентно на три потпуно одвојена правца и без јасно одређеног стратегиског циља, дакле, без израженог груписања према општем тежишту ратних операција. Другим речима, стратегиски напори били су усмерени циљевима који су све више удаљавали три групе армија једну од друге, које су се топиле у бескрајном руском простору, без резерви и помоћи из већ угрожене позадине. Ту се сукобила стратегија муњевитог рата са огромним простором, односно са стратегијом изнуравања, јер су дубина совјетске одбране, велико пространство, слабе комуникације и сурова зима прогресивно слабили ударну снагу и офанзивну способност Немачке армије. С друге стране, немачка Врховна команда се надала да ће свака следећа битка бити одлучујућа, што је, опет, била велика заблуда.

Интересантно је напоменути да је слично радио и Наполеон 1812 године, када је развио скоро све своје снаге у први ешелон и тражио одлучујућу битку са Кутузовом. Истина, он је имао Викторов и Ожеров корпус у позадини, али не као ударне резерве већ као снагу која је имала да чува позадину и комуникације и да обезбеди снабдевање. 1941 године совјетски отпор је прогресивно растао уколико су Немци дубље продирали, а одлучујуће битке није било. Ток догађаја је изненадио немачку Врховну команду. Совјети нису намеравали да се повлаче да би припремили неку замку као Кутузов 1812 године. Напротив, они су се веома упорно бранили, чак и по цену огромних губитака. После Кијевске битке, Немци, поред осталог, кажу: „Руси се туку одлично, најбоље од свих досадашњих противника. Тешко је претсказати да ли ће доћи до политичког слома у СССР-у. Једне јединице се распадају, а друге се боре одлично. Јединице из Азије боре се до последњег човека“.

Иако су Немци остварили тактичко, а на централном правцу и оперативно изненађење, и постигли завидне почетне успехе у току прва два месеца рата не само у материјалном него и у моралном погледу, што се веома негативно одразило на знатан део трупа и старешина Совјетске армије, они, ипак, нису успели да разбију њихово морално јединство и да поколебају њихову тежњу за отпором — оно што је Лудендорф сматрао као највиши циљ сваке битке. Напротив, Совјети су, иако са великим напорима и огромним губицима, одржали целовитост свога фронта, тако да Немци нису успели да им наметну свој сопствени облик ратовања.

Иако су у року од 70 дана, почетком октобра, већ били продрли 700 км у дубину Совјетске Русије, Немци ипак нису уништили главне совјетске снаге западно од линије: Лењинград — Витебск — Дњепар, као што је то планом „Барбароса“ било предвиђено. То значи да они нису постигли решавајући стратегиски успех тим пре што их је од

првобитно постављеног крајњег циља (линија Архангелск — Астрахан) раздвајало још око 1.000 км простора. Њихови тадашњи ефективни од 3.500.000 људи са прилично истрошеном техником и већ физички исцрпеним војницима нису били у стању да онако успешно, као у почетку, продуже ратовање противу растуће снаге Црвене армије на тако огромном пространству европске Русије.

Зар се са таквом и толиком снагом могао држати тако дуг фронт и огромна позадина? Зар то није био очигледан крах доктрине мунџевитог рата?

Карактеристично је да су Немци сада спорије надирали него Наполеон 1812 године. Наиме, Совјети су темељито рушили железничке пруге, а партизани су стално ометали саобраћај, тако да Немци нису могли на време да врше не само важна оперативна превозења и снабдевање трупа него ни евакуацију болесника, заробљеника и материјала. Штавише, они су били принуђени да употребљавају и оперативне јединице за обезбеђење дугачких комуникација. А пошто нису имале ни резервних тенкова, ни мотора за попуну губитака, немачке оклопне дивизије су се брзо истрошиле маневрујући дугачким и лошим комуникацијама. Најзад, Немци се нису били припремили ни за зимско ратовање (нису имали зимског мазива, белих огртача, топлих бунди, скија, итд.), тако да им се и то горко осветило, јер су и тиме били изненађени.

Како ће се искористити оружана снага једне државе, углавном зависи од њене ратне доктрине. Уочи Другог светског рата сви велики генералштабови, сем француског, спремали су се за покретни рат. Зато није никакво чудо што се и совјетска ратна доктрина надахњивала офанзивном, динамичком стратегијом. Наиме, совјетски Генералштаб је тежио да примени стратегију уништавања, тј. да води рат до потпуног уништења непријатеља, тим пре што су га на то наводиле могућности савременог, модерног, офанзивног оружја. То је, уствари, била стратегија која је рачунала на дуги ток рата, на перманентну мобилизацију и стварање стратегиских резерви, као на основна средства за њено спровођење. Стратегија Совјетске армије је функција масе, модерне ратне технике и специјалне ратне позорнице (нарочито велике дубине), тј. стратегија код које није било оне једностраности и искључивости као код Дуета, Фулера и Секта.

Нема сумње да је после немачких успеха у Европи 1939—41 године, код Совјета морало доћи и до извесних измена у начину вођења наметнутог дефанзивног рата, тј. у дефанзивној стратегији. Пошто су позитивно знали да се Немци спремају да их нападну, они су благовремено концентрисали јаке снаге у европској Русији. А заузимање пољске територије 1940 године свакако је, поред осталог, имало за циљ да немачки почетни ударац што више удаље од својих граница.

Већ сам напоменуо да немамо података о совјетском почетном оперативском плану, али се из тока догађаја у првој ратној години може сасвим добро уочити да је, због Хитлерових војно-политичких

успеха 1940/41 године у Европи, то био дефанзиван план, заснован на упорној и активној стратегској одбрани. Уствари, требало је избегавати одлучне битке и одбранбеним операцијама створити потребно време, простор и услове за преотимање иницијативе и прелаз у стратегску противофанзиву у погодном тренутку. Карактеристично је да су трупе Црвене армије због изванредне упорности у одбрани појединих праваца и положаја с једне, и због неспособности извесног броја њених виших команданата, с друге стране, често падале у оперативна окружења, мада су и Немци због тога били принуђени да распарчавају своје снаге и да губе драгоцено време.

Према томе, Немци нису постигли стратегско изненађење, иако су извршили стратегски препад. Али, то не значи да им тактичко и оперативно изненађење (нарочито на централном правцу) већ првих дана рата није донело богате резултате. Наиме, тактичка надмоћност немачких трупа, у вези са постигнутим тактичким и тактичко-оперативним изненађењем, имала је веома негативан утицај на неке совјетске старешине који нису били на висини својих дужности. Наиме, држећи се доста круто линиске тактике, оне су понекад споро реговале на немачке потезе како у тактичко-оперативном тако и у оперативно-стратегском размеру. Поред тога, немачки старешински кадар је у оквиру тактике имао далеко веће искуство од совјетског кадра не само 1941 него и скоро читаве 1942 године, тим пре што совјетске старешине нису биле довољно упознате ни са методама муњевитог рата, нити су имале довољно иницијативе, самосталности, па ни тактичко-оперативног рефлекса. Оне су понекад, због неокретности и спорости у одлучивању и због занемаривања фактора време, за кашњавали у доношењу благовремених одлука, што се нарочито показало у току операција на централном и јужном стратегском правцу.

У периоду када су се одмах после првих 15 дана рата између Централне немачке групе и крилних групација појавили огромни међупростори (више од 100 км), совјетско командовање је имало идеалну прилику за извршење снажних противудара на тако слаба места немачког стратегског поретка. Заиста је крупна штета за модерну стратегију покретног рата што Совјети нису били у могућности (или нису видели) да изведу такве противударе и већ тада „примерно казне“ немачке стратеге за њихове грубе грешке. Међутим, разлози за совјетску пасивност у овом периоду можда леже и у томе што нису имали довољно оклопних и моторизованих снага за тако крупне подухвате. Нарочито пада у очи пример Кијевске операције у којој је, према немачким подацима, жртвовано више од пола милиона људи. Међутим, закључци у том погледу не могу бити сасвим сигурни. Па ипак је највише совјетско командовање, и поред озбиљних својих грешака у току првих сто дана рата, углавном успешно руководило операцијама у духу постављеног ратног плана и, најзад, пребродило најтежу кризу у коју је било запало у току овога рата.

Нова немачка ратна доктрина дала је своје плодове на Западу, али се 1941 године није показала успешном и на Истоку. Да је та

доктрина била дефектна — убрзо се показало, јер су и Немци сада упали у тешку кризу, али не због „густог и дубоког руског блата“ или „ране и необично јаке руске зиме“, како то претстављају поједини историчари и војни теоретичари, јер немачка Врховна команда није била ниуколико изненађена великом хладноћом која је наступила крајем 1941 године. Због тога то никако не може да послужи као неко озбиљно оправдање за поразе Централне групе армија пред Москвом.

Пошто је рат сукоб двеју воља које хоће поштопото да униште једна другу, очевидно је да Немци у своме надирању на исток нису стали својевољно или под притиском неких привидних околности, већ су били принуђени да се зауставе несаломљивом вољом свога противника. Корени и узроци овог немачког неуспеха су далеко дубљи. Они се огледају у кризи читаве немачке стратегије, јер су се скоро сва немачка предвиђања показала необјективна и нереална. Уместо краткотрајног рата и брзе победе, после неуспеха зими 1941/42 године, немачка Врховна команда је већ била свесна ужасне перспективе дуготрајног рата, који није предвиђала и за који се није припремила. Због тога је потпуно разумљиво њено велико разочарање после првог повлачења. Али, то се не може правдати ни деспотско-диктаторским Хитлеровим руковођењем, који је, свакако, и са своје стране лично много допринео немачком неуспеху. Познато је да узроке победе, односно пораза у неком рату треба тражити, пре свега, у политици и војничком вођењу како пред рат тако и у току рата. Зато се и узроци немачког неуспеха у првој ратној години на Источном фронту могу открити ако се детаљно анализира не само начин вођења самог рата, већ и ако се реално сагледају и оцене сви они многобројни фактори фашистичке идеологије и политике који су довели хитлеровско војно вођство до тако погрешних и судбоносних одлука.

Корени основне концепције хитлеровске стратегије налазе се у фашистичкој идеологији: применити тотални, муњевити рат, уз ангажовање свих средстава, у циљу успостављања „новог поретка“ у Европи и доминације у свету. А да би се све то остварило, потребна је брутална инвазија, односно стратемски препад, дакле, тући непријатеља одмах, читавом расположивом људском снагом, тј. организованом армијом, и са потпуно развијеним ратним потенцијалом. То треба да донесе дефинитивну победу у „првом чину“. Зато се све ставља на коцку, очекујући успех од изненађења и снажног ефекта првог, почетног ударца. То је стратегија „кратког даха“, или „прве рунде“, коју су нацисти сматрали „једино исправном и генијалном“. Они су се надали да ће такву стратегију успешно спровести помоћу модерне, моторизоване и оклопљене армије која располаже догле невиденом покретљивошћу и великом ударном и продорном снагом, а тиме и могућношћу великог изненађења.

Нема сумње да свако тежи кратком трајању рата и да с најмање напора и жртава дође до коначне победе, јер је то био и остао основни закон ратне вештине од најстаријег времена. Само је при томе, у пракси, битно да се своји циљеви и могућности доведу у склад

са стварношћу. Лаке шетње нацистичке војске по Европи у периоду између 1938 и пролећа 1941 године још више су учврстиле уверење хитлеровског војног вођства у исправност ових и оваквих оперативно-стратегиских концепција. Другим речима, безусловна офанзива је била основна карактеристика фашистичке војне доктрине пред почетак Другог светског рата.

Међутим, треба истаћи да су Немци, у принципу, правилније него други схватили улогу модерне ратне технике у савременом ратовању, као и то да су баш савремена наука и техника битни фактори који ће учинити револуционарни преокрет у модерној тактици и стратегији. Но, и поред тога, видели смо да се немачка доктрина у области стратегије већ у току прве ратне године на Источном фронту у основи показала као погрешна, нарочито у погледу тако брзог завршетка рата. То је, уствари, била авантуристичка стратегија, која је довела хитлеровску Немачку до пораза. Немци су опет изгубили из вида да се морају борити против надмоћнијих непријатељских снага и ратовати на више фронтова, тако да се и ефекат муњевитог удара морао угасити и брзо изгубити у огромном руском простору. Немачки војни шефови, са Хитлером на челу, нису схватили да се у савременим великим сукобима не могу одједном, „у првој рунди“, срушити велике и моћне државе са огромним људским и привредним потенцијалом. То им је очевидно показала прва година рата на Источном фронту, у којој лежи и клица дефинитивног пораза Немачке армије у Другом светском рату.

ВОЈНА БИБЛИОТЕКА

У серији **савременика** издала је своју XV књигу:

Генерал-пуковник ПЕКО ДАПЧЕВИЋ

ЗНАЧАЈ И СНАГА МАНЕВРА

Студија маневарских дејстава која су нам омогућила да у нашем Народноослободилачком рату у најтежим ситуацијама не само сачувамо и даље развијамо своје оружане снаге него и да сами и у оквиру опште савезничке стратегије односимо велике војничке и политичке победе.

Ради упоредне анализе дати су и примери класичних маневара српске и црногорске војске из 1914/15 године, као и неки примери из Другог светског рата и рата у Кореји.

На крају књиге дата је студија о односу човека, технике и маневра по периодима Народноослободилачког рата.

Дело има 632 стр., цена 500 дин.

Пуковник у пензији **ЖАРКО ВЕРИЋ**

УТИЦАЈ ГЕОГРАФСКИХ ЕЛЕМЕНАТА НА ОРГАНИЗАЦИЈУ АРМИЈЕ И ПРИПРЕМНЕ СТРАТЕГИСКЕ РАДЊЕ

У сплету многобројних чинилаца од којих зависи врло сложена природа рата, земљиште је један од оних материјалних фактора чији је утицај сталан како у свима фазама припрема за рат, тако и у току његовог вођења. Оно је елемент ратне вештине и нераздвојни је пратилац сваке ратне ситуације као извор свих средстава потребних за вођење рата и као општа платформа за реализовање сваке војне акције. Према томе, познавање земљишта у механизму ратовања битан је предуслов за постизање успеха.

У савременом ратовању значај земљишта нарочито је порастао због велике покретљивости јединица, с једне, и знатно проширеног поља дејства које је данашња техника пружила модерним армијама у транспортним средствима и свим врстама оружја и опреме, с друге стране. Та два својства омогућила су савременим армијама да релативно брзо превале огромне просторе, савладају готово све природне препреке и изразе велику физичку снагу. Услед тога су ратна дејства проширила своју сферу акције не само на трећу димензију већ и на пространа подручја, па и на оне површине земљишта које су донедавно за њих биле недоступне. Под овим новим околностима, земљиште (и као бојиште и као извор потреба за вођење ратова) захтева знатно шире оквири свога посматрања него досада.

У тоталном рату, који апсорбује целокупну енергију зараћених земаља са читавим њиховим територијама, живим и материјалним средствима, неопходно је детаљно познавање земљишних просторија не само у топографском већ и у ширем географском смислу. Зато је општа географија, као природна наука, која проучава површину земље са свима њеним карактеристичним појавама и разноврсним људским постигнућима на свим пољима њихове делатности, добила проширену улогу и повећану важност у оквиру војне науке. Стога војна наука данас више но икада — у опсегу своје чисто војне географије — црпи грађу из појединих грана опште географије, проучава је и примењује у ратне сврхе. Војна наука је, с обзиром на данашњу концепцију о рату, сва прожета географијом, било посредно или непосредно. Суштина војне географије састоји се у задатку да истражи какав удео имају географски елементи у формулацији начела ратне вештине и њиховој примени, и да олакша доношење реалних тактичких и опе-

ративно-стратeгиских одлука, које треба да одговарају природи земљишта на коме ће се оне спроводити у дело. Зато је њена главна сврха да помогне ослобађање свих врста војничких радњи од географских стега и ограничења који се у пракси тако често појављују на пољу изградње, живота и дејства армија. Ако се овако, у најширем смислу, схвати војна географија, онда је она одређена научна област у домену војних знања, а као део опште географије помоћна грана науке о рату. Овакво мишљење подудара се и са основним начелом да је жива сила одлучујући фактор у рату и да је, према томе, задатак науке о рату да реши проблеме организације и употребе оружаних снага као главног инструмента рата. Из тога произлази да земљиште није једини, а ни пресудан чинилац при решавању ратних проблема, па према томе и војна географија има подређену, мада врло важну улогу. Зато и метод, садржај и обим њеног изучавања треба ускладити са потребама стратегије, оператике и тактике.

Уобичајена подела војне географије на општу и примењену има своје оправдање у потреби да се претходно утврде елементарни појмови о утицају појединих географских елемената на војну проблематику уопште, па да се тек на основу њих приступи самосталној војно-географској студији одређених земљишних просторија. Стога општи део обухвата основе војне географије у којима се проучава како се разноврсна својства карактеристичних типова унутар сваког географског елемента (орографије, хидрографије, флоре, насељености, комуникација, климе, итд.) понаособ одражавају на тактичке радње и дејства. Примењени део се бави анализом земљишних просторија ради утврђивања њихове подесности за бојиште, војиште и ратиште, што претставља коначну критичку и практичну процену. У том оквиру војна географија добија карактер вештине и зато захтева више сопственог расуђивања, због чега и одговарајуће процене зависе од индивидуалних способности. Ово све више долази до изражаја уколико се студије односе на веће просторије, на пример, код ратишта где простране површине и могућа велика разноликост у земљишту имају огроман утицај на организацију и употребу оружаних снага.

Ратиште, као појам највеће могуће просторије на којој се одигравају оружани сукоби двеју или више држава, по моме мишљењу, није чисто географска ознака. Једновременост дејстава модерних сувоземних, ваздушних и поморских снага, којом се остварује максимална концентрација борбених средстава по времену и простору, омогућава обједињену акцију целокупних зараћених снага на читавој површини ратишта. На тај начин ратиште добија изглед проширеног бојишта, на коме се може остварити јединство командовања и спровести доста тесно садејство свих расположивих средстава у духу једне опште идеје. Овакве операције могу да испуне оквиру и највећих стратeгиских концепција. Интегрални рат свео је схватање о ратишту у географско-економску целину и заокружио у политичко-економске границе тако да се оно поклапа са целокупном државном територијом. Стога потпуно освајање непријатељског ратишта значи практично постигнуће свих стратeгиско-географских циљева и победу. Тиме се једна

етапа рата завршава окупацијом, која понекад може значити и свршетак рата.

Ако се државе посматрају као динамички организми (са њиховим територијама као саставним деловима општег ратишта ма у каквим комбинацијама војно-политичких групација), онда оне треба да буду предмет свестраног војно-географског испитивања. Прво, као политичко-географске јединке у односу на специфичне услове дотичне државе за спровођење ратних припрема, а друго, као земљишне просторије с погледом на подесност за вођење операција, без обзира чије би војне снаге могле бити на њој ангажоване. Резултати тих студија пружају део грађе која, са гледишта искључиво географских околности, служи као подлога за разраду ратних и операцијских планова.

Овај ће се чланак ограничити на излагање само једног од начина проучавања ратишта у вези са оним географским елементима који имају утицаја на организацију, мобилизацију, концентрацију и стратeгиски развој армије, од чијег правилног извршења претежно зависи ток операција, па и сам исход рата.

*

У духу поставке да у рату, начелно, победу односи квалитативна и квантитативна надмоћ живих и материјалних средстава (подразумевајући ту и духовну супериорност највишег вођства), задатак војне географије био би да у првом реду испита како географске прилике утичу на стварање и одржавање оружаних снага као примарног елемента рата. Географски утицај се одражава на ратни потенцијал (у коме се огледа општа војничка моћ неке земље), карактер рата и ратну доктрину, што све заједно опредељује начин изградње и састав њених оружаних снага.

Ратни потенцијал сачињавају резерве људства, ратна материјална средства и степен у коме су оба ова елемента припремљена за ратну употребу. Подлогу за ово претставља привредни потенцијал, пошто осим ратне обухвата и сву осталу индустрију, исхрану, изворе сировина, итд. Земље богате људством, изворима стратeгиских сировина, са снажном ратном индустријом, имају услова да даду максималан ефекат у рату. Ово поготово онда кад су ове аутаркне економске целине, тј. способне да из властитих извора обезбеде све материјалне потребе за вођење рата.

Карактер рата, поред политичког циља, диктирају и географске прилике због чега се ратна доктрина, а према њој и састав и наоружање армија, прилагођава условима ратишта. Док ратни потенцијал претставља темељ за сва ратна предвиђања из области материјалне природе и указује на то колике и какве би оружане снаге нека земља могла да постави, дотле је карактер рата меродаван за одлуку какав тип армије она стварно треба да изгради.

На ратни потенцијал и карактер рата утичу: географски положај, величина ратишта и општи створ земљишта.

Према свом географском положају поједине земље могу имати изразито приморско, континентално или мешовито обележје, што даје основни правац њиховом културно-економском развоју, месту у међународном саобраћају и вањској политици. Од географског положаја зависи и стратемиски значај дотичне земље као ратишта, могућност копненог или поморског рата и међусобна сразмера у изградњи видова оружане силе. Величина територије и број становништва државе могу да послуже као начелно мерило за одређивање јачине ратног потенцијала и величине армије, а донекле и њеног типа, пошто димензије ратишта имају извесног утицаја на врсту рата и начин његовог извођења.

Ратишта великог пространства дозвољавају широку слободу маневровања, стратегију смелих потеза са замашним циљевима у офанзиви и дубоким повлачењем у дефанзиву (ради изнуравања непријатеља). Она су стога подесна за вођење покретног рата, па захтевају армије велике маневарске способности (претежно са мотомеханизованим јединицама и бројном авијацијом). Због знатног утрошка снага на широким фронтovima, као и на осигурању дугачких комуникација и контролу освојених области, велика ратишта траже и бројно јаке армије.

Мала ратишта олакшавају економију и концентрацију снага услед мањег простора за извођење операција и могућности за дејство по унутрашњим оперативским правцима, што све иде у прилог дефанзивном рату. Пошто је губитак простора код малих ратишта много осетљивији, то би њима више одговарао територијални начин ратовања, а ако су она, поред тога, изложенија и нападима из ваздуха, неопходно је да располажу јачом ваздушном одбраном. Мале државе против већих биће, начелно, упућене на дефанзивни рат, при чему се не искључује ни могућност да оне воде и офанзивне операције са ограниченим циљем ради заузимања извесних земљишних просторија, а у сврху своје јаче безбедности и појачавања отпора. У сваком случају, величину оружаних снага треба саобразити пространству ратишта како би се избегло њихово нагомилавање, а и евентуалне празнине које би могле настати у њиховом груписању. Искуство је показало да се код земаља са релативно развијеном техником од укупног броја становништва максимално може мобилисати 12—15%, и то без неке веће штете по народну привреду.

Општи створ земљишта свестрано утиче на изградњу армија. Економски развој једне земље, поред осталог, зависи и од њеног геолошког састава, орографско-хидрографског склопа и климе. Врсте и величине природних богатстава појединих земаља (минералног блага, плодности, пошумљености и водене снаге) омогућавају им да се развијају у аграрном, индустријском или комбинованом правцу. С друге стране, ратни потенцијал једне земље зависи од тога који тип и гране привредне делатности преовлађују у њој и какав јој је капацитет производње, каквим стратемиским сировинама располаже и како јој је развијена ратна индустрија. Земљишне прилике утичу и на број и квалитет становништва као носиоца ратног потенцијала и главног

елемента оружаних снага, јер се становништво планинских, равничастих и приморских предела разликује у погледу физичке грађе и начина живота и делатности. На квалитет становништва одражава се друштвено уређење, а и занимање. Сем тога становништво разних крајева исте земље, према својим телесним и душевним способностима и карактерним цртама, показује различите наклоности за поједине видове оружаних снага, родове војске и специјалне војничке формације и службе. Брзо прилагођавање народних маса новим техничким проналасцима, па према томе и стварање војничког кадра за модерне армије, биће олакшано у земљама са развијеном индустријом, где већ постоји квалификовано радништво. У земљама у којима се посебна пажња обраћа на просвету и здравствено стање широких слојева народа постоје најбољи услови за добијање војничког елемента високе стручне и моралне вредности и за изграђивање хомогених армија.

Прилагођавање операција физиономији ратишта добива нарочито место и има најтешњу везу са органском поделом, врстом и међусобним односом родова војске, њиховим унутарњим формацијским саставом, наоружањем, опремом и општом организацијом командовања.

Физиономија ратишта огледа се претежно у рељефу земљишта које обликује орографско-хидрографски склоп, а затим у покривености земљишта, типовима насеља и климатским приликама. Како из тактичких резултирају углавном и оперативно-стратегиски успеси, то тежиште утицаја земљишта лежи у оквиру тактике, тј. у условима које оно нуди за кретање, прегледност и дејство ватре. За оперативно-стратегиске потребе више долази у обзир комуникативност, насељеност и богатство предела, јер они олакшавају транспортовање трупа и материјала, општег снабдевања са терена и смештај већих састава. С обзиром да у савременим ваздушно-земаљским биткама доминирају покрет и ватра (најбоље обједињени у авионима и тенковима), произлази да су тактичка и стратегиска покретљивост пресудне компоненте оружаног успеха, а поготову за мотомеханизоване саставе.

Подесност неког ратишта за операције зависи у првом реду од проходности ван путева и од развоја комуникативне мреже. Ово је уједно и основно мерило за организацијска питања свих армија. Између два екстремна типа земљишта (равничастог и високопланинског) постоји низ нијанси са врло изразитим и неједнаким одликама, које нарочито утичу на покретљивост трупа и остале облике њихових дејстава.

Равничасто-брежуљкасто маневарско земљиште обично се одликује једноличном рељефа са пространим низијама и равницама и благим земљишним облицима, а тиме и релативно најбољом проhodношћу и комуникативношћу, тако да дозвољава довољну тактичку и стратегиску покретљивост и велику слободу маневровања. Наиме, на њему је, начелно могућа употреба свих родова војске и максимално коришћење свих врста савременог наоружања и борбених средстава, а посебно мотомеханизованих (тенкови и возила највеће тонаже и артиљерија највећих калибара). Оно такође пружа ваздухопловству најшире поље и највеће могућности како за дејство тако и за устро-

јавање аеродрома. Најзад, оно омогућава доста лако прикупљање великих маса трупа и њихово уредно снабдевање. Другим речима, на оваквом земљишту може доћи до најјачег изражаја употреба најразноврсније технике и концентрација огромних маса, па према томе и судари великих размера у форми правих битака материјала. Зато ратштима таквог типа у потпуности одговара примена покретног рата брзих и отсудних решења у којима могу учествовати модерне мото-механизоване армије и авијација, као и сувоземне армије мање-више једнообразног типа и великих формацијских састава.

С друге стране, планинско земљиште ствара највеће потешкоће операцијама због многоврсности рељефа, тешко савладљивих земљишних препрека и знатних атмосферских сметњи. Ово се све више манифестује уколико су апсолутне висине и релативне висинске разлике веће, тако да и организација армија наилази на велике тешкоће и проблеме.

Планине испољавају утицај на дејство трупа својом хоризонталном разгранатошћу (ланчане и скупне), различитим карактером форми и грађе (обичне, алписке и крашне) и висином (ниске, средње и високе). Та велика разноврсност је главни разлог да борбена тактика у планинама знатно отступа од оне на обичном земљишту. Између планина различитих висина постоји оштар контраст у створу тла, покривености, конфигурацији и локалним климатским приликама, што све ствара унутар сваке од тих врста планина различите висинске појасеве са свим њиховим посебним карактеристикама. То даље изазива разлику и у саставу и наоружању трупа које ће бити употребљене на појединим врстама планина тако да ни на самом планинском земљишту јединице не могу бити потпуно једнообразне.

Битна заједничка црта сваког планинског земљишта је ограничена проходност ван путева и слаба комуникативност, што има за последицу умањену тактичку и стратемску покретљивост. Општа испресецаност земљишта отежава садејство трупа и одржавање везе, што изазива јаче цепање снага и свођење операција на просторно одвојене групе. Слобода маневра је скучена, темпо наступања успорен, а трајање операција дуже. Отуда се јавља као општа потреба да органски састави јединица буду мањи али еластични и способни за самосталне акције.

Планински масиви, чворови, врхови и гребени претстављају најјаче природне земљишне препреке при наступању, али једновремено и најчвршће ослонце за одбрану. Њиховом комбинацијом могу се организовати јаки отпорни центри и положаји за одбрану и створити затворене зоне отпора. Планинско земљиште је тактички врло јако, пошто се свака планина може бранити од подножја до главног гребена на низу узастопних висинских линија и тачака, где је напредовање скопчано са великим физичким напорима. Ово све иде у прилог дефанзивних акција, при којима се слабијим снагама успешно могу бранити широки фронтови.

Већа проширења, као котлине, пространа поља, долине и висоравни, нуде најбоље базе за снабдевање, аеродроме и концентрациске

просторије, те ће се неминовно на њима углавном и изводити операције. Пошто је приступ ка њима отежан планинским ланцима, то ће у овим операцијама превоји, седла и теснаци имати пресудан значај. Они претстављају критичне објекте од чијег заузимања зависе слобода маневра и владање комуникацијама, па ће зато они бити главна жаришта борбе и са поменути проширењима налазиће се на тежиштима операција. Чињеница да планине ограничавају ангажовање већих састава и отежавају рад свих родова војске (а нарочито мото-механизованих трупа, које овде губе своја маневарска својства) — разлог је што главни терет борбе пада на пешадију. *У томе и лежи кључни проблем како да се искористићем модерне технике ојача снага пешадије и повећа уопште покретљивост трупа.*

Код ниских планина најмање се осећа утицај планинског земљишта, зато је на њима могућа употреба и армија нормалног типа слично као и на маневарском земљишту. При томе се јавља потреба да формациски састав тих трупа буде мањи, али са више артиљерије кривљих путања.

Средње планине захтевају трупе брдског типа, формиране у лаке пешадиске дивизије са што више лако преносног оружја (ручно да буде претежно аутоматско, а пратећа оруђа поглавито минобацачи — чак и највећих калибара). Од артиљерије потребна су првенствено брдска оруђа, а за осталу артиљерију (нарочито тешку, која је неопходна и у планинама) требало би обезбедити одговарајућа техничка средства (особито тракторе) за извлачење на велике висине, врло често и колонским путевима. Оклопне јединице могу се, начелно, користити као тенковске групе (непотпуног састава) и покретни одреди за дејство дуж комуникација, али у ограниченом обиму и простору. Ангажовање већих састава ових јединица могуће је само на већ раније поменути проширењима, и то под условом да постоје добре комуникације. Инжињерија увелико утиче на повећавање покретљивости свих трупа оправкама путева и радовима на запречавању. Ретка путна мрежа, њен релативно лош квалитет и велика осетљивост, због многобројних вештачких објеката и серпентина, захтевају знатну децентрализацију инжињерских трупа. Минерске јединице могу веома корисно послужити свим родовима за утврђивање положаја на каменитом тлу.

За дејства у високим планинама, у којима је покретљивост отежана до највећег степена, неопходна је специјална организација и опрема трупа и посебан начин борбе. Наиме, необично тешка проhodност (због врлетности, стеновитости и стрменитости терена), а усто и ограничена пролазност стазама — које се појављују као готово једине комуникације — дозвољавају употребу само мањих, специјално опремљених и извезбаних јединица. А пошто се тактички успеси огледају у заузимању и одбрани појединих важних тачака (превоја, пролаза), то се и саме борбе неизбежно расплињавају у низ ситних акција. Због тога је нужно да и најмање јединице (почев од вода) буду наоружане и опремљене за самостална дејства. Да би се тактички успеси у високим планинама могли проширити у оперативне

или стратемиске, планинске трупе треба формирати у веће саставе — бригаде, дивизије, па и корпусе. У сваком случају, овде се могу корисно употребити не само ваздушнодесантне, него и смучарске јединице (подразумевајући ту и смучарске падобранце), које при дејствима по снегу могу претстављати главне носиоце офанзивних акција. Природно је да наоружање и опрема планинских трупа треба да буду што лакши, покретљивији и подешенији за ношење.

Готово целокупно снабдевање на планинском земљишту зависи од дотура из дубље позадине, тако да се тај проблем због слабе комуникативности још више усложњава. Зато су овде неопходна лака превозна средства, затим двоколице, товарна стока и носачи, а од сталних саобраћајних средстава жичане железнице. За попуну трупа муницијом, храном, оружјем, осталом опремом и за евакуацију рањеника у високим планинама долазе на прво место хеликоптери. За снабдевање пијаћом водом у безводним пределима (нарочито на красу) требало би предвидети посебну организацију покретних водоснабдевачких и хидротехничких јединица за бушење бунара, израду и одржавање цистерни.

Хидрографски створ утиче на састав и опрему трупа тако да су за савлађивање великих низиских река (и као препрека и као брањених положаја) данас потребне не само понтониске јединице са мостовним материјалом тешке категорије, свим врстама понтона и довољним бројем гумених чамаца, него и ваздушнодесантне трупе и речна флотила (ако су реке пловне), па и амфибиски тенкови. Међутим, за планинске реке са стрмим обалама и дубоко усеченим коритима потребне су углавном пиониске јединице ради подизања и оправке мостова, као и потребних прилаза.

За велике шумске рејоне у првом реду долазе у обзир трупе лаког састава — лаке пешадиске дивизије са сличном организацијом и опремом као и у планинама и са јачим инжињерским јединицама оспособљеним за рашчишћавање терена и израду засека.

*

Успешно извођење мобилизације, концентрације и стратемиског развоја, као припремних стратемиских радњи за постизање готовости за операције, у првом реду зависи од брзине њиховог извршења. А та брзина, свакако, зависи од стратемиске покретљивости јединица, односно од општег развоја и квалитета комуникација и саобраћајних средстава на ратишту, као и од орографско-хидрографског склопа земљишта, густине насељености и распореда насељених места. При томе велику улогу имају железничке комуникације (као главно стратемиско транспортно средство), затим моћне аутостраде и сви друмови подесни за аутомобилски саобраћај тежим возилима, као и пловне реке.

Природно је да се значај комуникација цени по њиховом капацитету и економско-стратемиској важности. С друге стране, на капацитет вештачких комуникација утичу повољност њихове трасе

и квалитет доњег построја, који зависи од облика земљишта, врсте тла и начина изградње. Транспортна могућност пловних река, канала и језера зависи од њихове ширине, количине воде, створа обала, промена у водостају и квалитета пристаништа. Моћ неке железничке пруге одређују врсте и број колосека, брзина војње на завојима и успонима, станична растојања и остали технички уређаји (нарочито водоцрпи и рампе за утовар). Код путева је најзначајнија ширина колотрага, затим нагиб, а нарочито носивост мостова. Осетљивост комуникација (путних и железничких) зависи у највећој мери од броја и врсте вештачких објеката (тунела, вијадуката, мостова, пропуста, усека, насипа, итд.), чија рушења или кварови могу укочити саобраћај и за дуже време. А како се то може рђаво одразити на брзину кретања, није потребно истицати.

За извршење мобилизације користе се све врсте комуникација на читавом ратишту, како железнице и аутостраде (за мобилизацијска превозења), тако и сви остали путеви (за прикупљање обвезника и стоке на мобилизацијска зборишта). Ако се има у виду да скраћење трајања мобилизације данас има огроман значај, онда ће бити јасно зашто се тежи да се изгради густа мрежа комуникација. С друге стране, природно је што је брзина мобилизације већа уколико је насељеност гушћа и земљиште пролазније и без природних препрека. Другим речима, прикупљање људства и борбених средстава је веома погодно у великим градовима, прикупљеним селима и индустријским центрима, али су таква мобилизацијска места јаче изложена нападима из ваздуха, тако да захтевају и јачу организацију ПАО.

При извршењу концентрације и стратeгиског развоја¹⁾ одлучујућу важност имају стратeгиске комуникације које као главне осе саобраћаја повезују веће привредне центре, као и оне на које се стиче велики број других, помоћних комуникација. Од посебног је значаја систем мреже и број комуникација које из дубље унутрашњости изводе на периферију ратишта. Радијални систем комуникациске мреже, са стратeгиског гледишта, има недостатак у томе што се све комуникације стичу и пролазе кроз једну тачку, тако да би губитак или рушење таквог саобраћајног чвора неминовно изазвали прекид континуитета саобраћаја или би га знатно пореметили. Али, ако су радијалне комуникације повезане већим бројем попречних, онда је такав систем, због децентрализације раскрсница, мање осетљив.

Док је мобилизација, као чисто техничка радња, углавном независна од конкретне ратне ситуације, дотле се концентрација и стра-

¹⁾ Под концентрацијом се подразумева довођење мобилисаних јединица из њихових мобилизацијских места на уже просторије позади граничног фронта са којих ће отпочети операције. А под стратeгиским развојем подразумева се размештај стратeгиских јединица на граничном фронту, с обзиром на претстојеће операције, односно то је завршна радња ратног плана и почетна радња оперативског плана. Но, с обзиром да се концентрација углавном бави организационо-техничким питањима довођења јединица на центрациске просторије, а стратeгиски развој груписањем, формирањем и размештајем јединица на овим просторијама, то данас постоји и гледиште да се осим мобилизације може говорити још само о стратeгиском развоју као припремној стратeгиској радњи.

тегиски развој пројектују у тесној вези са основном идејом ратног плана за један тачно предвиђени ратни случај. Због тога се при избору просторија за почетно груписање и развој снага, мора водити рачуна и о појединим географско-стратeгиским објектима који могу имати велики значај у почетним операцијама. Било да је циљ операција уништење непријатељске снаге или заузимање неке земљишне просторије, у оба ће случаја играти значајну улогу она места која претстављају језгро материјалне снаге и кључне саобраћајне тачке. Такви објекти утичу на избор циља чак и у случају да је непријатељска снага основни циљ пошто ће она, углавном, бити груписана око таквих објеката. Ово тим пре што географско-стратeгиски објекти претстављају главне изворе ратног потенцијала једне земље (налазишта стратeгиских сировина, индустријски центри и средишта производње), важни саобраћајни објекти (комуникациска чворишта, велики мостови, теснаци и превоји на главним саобраћајним осама, аеродроми), политички центри, јаке природне тачке, уже просторије погодне за ослонац операцијама, итд.

Да би се велике армије, у којима преовлађују мотомеханизоване јединице и бројно ваздухопловство, могле што пре и што ефикасније ангажовати одмах у почетку рата, неопходно је, поред осталог, да се у пограничним областима налазе просторије које су подесне за смештај, снабдевање и кретање тих снага. За ово су најзгодније велике котлине, широке долине и уопште равничасто земљиште, богато аграрним производима, пијаћом водом, добро насељено и са развијеном мрежом свих врста комуникација. Али ако су ове комуникације разгранате и у пограничном појасу и добро повезане са унутрашњошћу ратишта, онда се појављује могућност да се концентрација и стратeгиски развој стопе у једну радњу. Ово би био најидеалнији случај, јер би се тиме за најкраће време могло прећи из стратeгиског развоја у операције.

РОЗБЕРИ

БИОЛОШКИ РАТ

Њига разматра питање производње и употребе биолошких средстава у евентуалном будућем рату као и заштиту од њих

РЕШАВАЊЕ ТАКТИЧКИХ ЗАДАТАКА

(Метод код групних занимања)

Решавање тактичких задатака по карти или на земљишту је виши степен изучавања тактике који се од неких писаца назива примењени део изучавања тактике, за разлику од чисто теоретског начина рада. Природно да се у овом раду правилна решења морају поткрити и теоретским аргументима, а исто тако се њима морају побијати и неправилне поставке у појединим тактичким решењима. За примењено изучавање тактике, тј. за решавање тактичких задатака постоји више форми, као што су: групна занимања, мале ратне игре, командантска путовања, итд. Овде ћемо се задржати само на методу рада код групних занимања.¹⁾

Без обзира на то која ће се форма применити при решавању тактичких задатака, пре преласка на прораду нове тактичке радње, потребно је одржати одговарајућа предавања из опште тактике и употребе родова, а у одговарајућој мери и из познавања појединих служби. Потом треба на семинарима проверити колико су слушаоци²⁾ савладали пређено градиво, и тек потом приступити практичној примени стеченог знања решавањем једног или више задатака из те области. Но, и поред одржаних претходних предавања наставници су дужни да и у току саме прораде задатка са слушаоцима допуњују своја предавања давањем објашњења и упутстава, са циљем да се слушаоцима олакша примена теоретског знања, али никако да се тим објашњењима и упутствима открије нека варијанта решења задатка. Треба имати у виду да ће од овога рада бити користи само ако до решења задатка сваки слушалац дође самосталним радом. Истина, то ће у почетку захтевати од сваког појединца више труда, али ће се на овај начин слушаоци најлакше навикнути на самосталан рад, што треба да буде основни циљ ове наставе.

¹⁾ Напомињем да овде износим своја искуства из решавања тактичких задатака у трупи и школи, узимајући у обзир и мишљење групе наставника тактике Више војне академије ЈНА.

²⁾ У даљем излагању употребљаваћу назив „слушалац“ и „наставник“ без обзира што се овај метод решавања тактичких задатака може користити и за рад са официрима у трупи. Дакле, они који се уче названи су „слушаоци“, а они који руководе наставом „наставници“, без обзира да ли се решавање задатака проводи у јединици, установи или школи.

Сам метод прораде тактичких задатака код групних занимања може бити различит, јер зависи у првом реду од уздигнутости слушалаца, а потом од стручних квалитета и умешности наставника и низа других околности. Да бих указао на потребу постепености у том раду, изнећу неколико варијанти метода решавања тактичких задатака код групних занимања (по карти, на земљишту или комбиновано по карти и на земљишту). Разумљиво је да ово ни у ком случају не треба схватити као неке готове „рецепте“ за овај рад, јер наставници треба стално да раде на свом личном усавршавању, а тиме и на усавршавању метода у настави. Начелно, наставник не би требао никада да два задатка проводи на један те исти начин. Дакле, за сваки тактички задатак мора се унапред утврдити метод и начин провођења, који у великој мери зависе не само од уздигнутости слушалаца, већ и од наставних питања која треба да се пређу, затим да ли се задатак решава само по карти, на земљишту или комбиновано, итд.

Код групних занимања у методу прораде тактичких задатака са слушаоцима, по моме мишљењу, могу доћи до примене две основне варијанте: а) када слушаоци први пут обрађују једну тактичку радњу (овде се мисли само на основне тактичке радње: напад, одбрану и маршевање), у ком случају метод треба да садржи много елемената показног карактера, и б) када су слушаоци већ обрађивали основне тактичке радње и када њихов даљи рад треба да има за циљ усавршавање у решавању тактичких задатака.

У даљем излагању задржаћу се на разматрању оних метода, који су кроз наставну праксу проверени, али које ипак, треба сматрати само као једно од више могућих решења овога проблема.

I

Ако слушаоци први пут прорађују неку тактичку радњу, потребно је да они самостално проуче задатак и нанесу ситуацију на карту, пошто им наставник претходно објасни како се то ради. По завршеном раду наставник треба да проконтролише тај рад, а потом се, под његовим руководством, приступа разматрању наставних питања: „схватање задатка“ и „процена ситуације“.

Процена ситуације

У ратним условима командант нормално добија борбени задатак и лично врши процену ситуације ради доношења одлуке за употребу своје јединице, јер је он лично одговоран за успешно извршење добивеног задатка. При томе му штаб пружа све расположиве податке о непријатељу и о стању и могућностима сопствених снага и врши све прорачуне који су команданту потребни у току процене ситуације. Од самог команданта зависи у којој ће мери у процес те процене укључити свога начелника штаба и остале органе штаба. Због тога и слушаоце треба вежбати да цене не само ситуацију у улози команданта, већ и да врше и све прорачуне које би за команданта у рату припремали органи штаба. При томе командант треба да врши процену си-

туације у целини (узимајући у обзир борбена дејства своје јединице као јединствене целине), а не одвојено по родовима.

Овај рад треба вршити под непосредним руководством наставника, и то у виду дискусије између њега и слушалаца, разматрајући следећа питања:

1) *Схватање задатка* — у процесу решавања тактичког задатка заузима веома важно место. Његовим разматрањем треба постићи да сваки слушалац у улози команданта схвати улогу своје јединице у претстојећој борби, тј. да нађе њено место у односу на вишу јединицу и на суседе, да уочи резултате успешног извршења задатка своје јединице по успех борбе у целини, као и последице ако његова јединица не би извршила задатак у потпуности. Према томе, схватање задатка ни у ком случају не треба да се своди на понављање задатка који је добијен од претпостављене команде, као што се то често дешава при решавању тактичких задатака, већ то треба да претставља дубоку анализу добивеног задатка.

2) *Непријатељ* — распоред, степен утврђивања, бројна јачина, састав, могућности његовог даљег дејства итд.

3) *Сопствене снаге* — по истим питањима као и за непријатељске снаге. Затим, прорачун односа сопствених и непријатељских снага у пешадији, артиљерији, тенковима, авијацији итд. — као и закључци из тог односа.

4) *Земљиште* — утицај на извођење претстојеће тактичке радње, задржавајући се посебно на могућностима употребе тенкова, артиљерије и авијације, на задацима који произилазе за инжињерију итд.

Овде треба напоменути да је врло важно да наставник води рачуна да се не пређе у апстрактну процену земљишта (на пример, да је земљиште планинско, маневарско, пошумљено и т.сл.), што се иначе често може чути, већ да се конкретно износи како оно утиче на извођење одређене тактичке радње (напад, одбрану, марш), на употребу појединих родова војске и служби, на технику којом се располаже итд., и то једновремено у односу на своје јединице и непријатеља.

5) *Време* — код процене овог елемента треба нарочиту пажњу обратити на прорачун потребног времена за довођење и развођење јединица, за утврђивање, итд., и то паралелно за своје јединице и за непријатеља. Затим, посебно треба простудирати климатске услове просторије где се решава задатак и метеоролошке податке, јер сваки предео има својих специфичности у клими.

6) *Посебно се треба задржати на материјалном обезбеђењу јединице* за извршење претстојеће тактичке радње, не само у погледу прорачуна материјалних средстава која треба дотурити (муниција, храна, експлозив, инжињериски алат, санитарски материјал и др.), већ и прорачуна шта све треба евакуисати — нарочито ако се решава задатак по теми маневарска одбрана. При томе, нарочиту пажњу треба обратити на врсту и комплетност коморе која ће се користити за материјално обезбеђење и предвидети потребне мере да се уочени недостаци отклоне.

Наставник овај рад треба да развија тако да износи на дискусију једно по једно од поменутих питања и да поставља низ потпитања да би што боље ресветлио свако питање у целини. При томе слушаоцима треба дозволити слободну борбу мишљења, по свим питањима. Наставник треба да тражи од слушалаца да своја мишљења поткрепљују теоретским аргументима и историским примерима. Када се једно питање (елеменат ситуације) у целини размотри, онда слушаоци треба уз помоћ наставника да донесу своје закључке, да би се потом прешло на разматрање следећег питања и тако редом све док се сва не обраде. При томе је веома важно да слушаоци доносе правилне закључке о појединим елементима ситуације, јер ови закључци претстављају основу за даљи рад на решавању задатка. Не би се смео десити случај да се процена ситуације заврши, а да слушаоцима није јасно какву одлуку треба донети зато што у току процене нису донети неопходни закључци. Напротив, кад се заврши процена свих елемената слушаоци треба да имају апсолутно јасну слику о томе шта се може и шта је најцелисходније у тој ситуацији урадити, тј. какво се решење намеће. Ово је потребно зато да би се у току даљег рада на обради задатка у томе духу могла решити организациона и материјално-техничка страна питања и све то повезати са разрадом одговарајућих штапских докумената.

Основна замисао

Када се заврши рад на процени ситуације и одговарајући закључци јасно утврде и формулишу, наставник треба да пређе на *утврђивање основне замисли за извођење борбених дејстава за претстојећу тактичку радњу*, која треба да послужи као основа за разраду предлога начелника родова и служби и других органа штаба.

Ако је рад на процени ситуације добро проведен и ако су донети правилни закључци који из ситуације произилазе, онда је лако формулисати основну замисао за извођење борбених дејстава. При утврђивању основне замисли не треба улазити у детаље које садржи одлука или заповест, већ изнети само основне елементе који у стварности омогућавају даљи рад органа штаба, односно даљи рад слушалаца у улогама разних органа једног штаба. Тако, на пример, ако се решава задатак из напада, треба одредити правац главног удара, односно напада и помоћне правце дејства и основне елементе борбеног поретка са груписањем пешадиских снага у најгрубљим цртама, не одређујући бројеве јединица и друга конкретна питања која ће се детаљно разрадити тек у предлогу начелника штаба. Овом приликом се може указати и на неке посебне моменте на које начелници родова и служби треба да обрате пажњу или да их у својим предлозима посебно обраде.

По овом наставном питању слушаоци треба да дају своја појединачна мишљења, а наставник на крају да утврди и формулише једно заједничко мишљење.

Предлози

Правилна обрада предлога начелника родова и служби зависи у првом реду од разумевања тактичке улоге родова и служби у одређеној ситуацији, а затим од правилног схватања улоге штаба у припреми командантове одлуке, међусобног односа појединих органа штаба и њиховог односа према начелнику штаба и команданту.

Предлози се могу реално обрадити тек после сазнавања основне замисли за извођење борбених дејстава, из које треба да произађу задаци за све начелнике родова и служби као и остале органе штаба. На бази дате ситуације и основне командантове замисли сви ти органи могу вршити процену ситуације у погледу најцелисходније употребе свога рода, односно службе, а на бази ове процене припремити и поднети команданту на одобрење стручне предлоге за употребу свога рода (службе) у претстојећој тактичкој радњи.

При разради предлога слушаоце треба постепено обучавати не само у улогама начелника родова и служби него и у улози осталих органа штаба. А при обради овог наставног питања најбоље је да се сви слушаоци стављају једновремено у улоге појединих начелника родова и служби и да самостално припремају одговарајуће предлоге о улози начелника: артиљерије, инжињерије, тенкова, везе, позадине и начелника штаба (код већих јединица и да подносе предлог за употребу ваздухопловства).

Пре него што се пређе на припрему предлога, наставник (општевојни или за одговарајући род или службу) треба да објасни слушаоцима како се ради предлог и шта он садржи, стим да га слушаоци могу обрађивати код куће или у школи (под контролом наставника и у одређеном времену) или се могу припремати за усмено излагање на бази конспекта. Ради постизања разноврсности у раду, потребно је да се при свакој обради задатка, с обзиром на расположиво време, изврши расподела предлога тако да се једни обрађују код куће, други у школи а трећи да се усмено излажу на часу. Домаћи рад свакако омогућава солиднију обраду и састављање разних прорачуна, али при њему није увек загарантована самосталност у раду. Школски рад обезбеђује самосталност у раду, а и користан је због тога што се слушаоци увежбавају да обрађују постављени задатак, у ограниченом и одређеном времену, слично као и у рату. Усмено излагање на часу и дискусија по конспекту омогућавају да се слушаоци обучавају слободном усменом излагању мисли — што је исто тако веома важно, нарочито при усменом издавању заповести и наређења.

Предлози начелника родова и служби, начелника штаба, заменика команданта за позадину и других органа штаба, начелно, треба да буду што краћи и да обухвате конкретне предлоге о употреби њихових родова, односно служби при извршењу постављеног задатка, као и обезбеђење предвиђених дејстава са материјалне стране. (Потребна образложења из стручне процене ситуације и претходних прорачуна могу да дају усмено.) А да би могли солидно да обраде предлоге, слушаоци морају претходним индивидуалним радом да солидно

размотре стручну (родовску) ситуацију и да изврше све претходне прорачуне. Ово нарочито важи за предлоге начелника артиљерије и инжињерије и заменика команданта за позадину.

После обраде предлога (на пример, начелника артиљерије), један од слушалаца треба да изнесе свој предлог уз усмено образложење (које произилази из стручне процене ситуације), да би се потом развила дискусија док се не рашири гледишта о употреби одговарајућег рода у одређеној тактичкој ситуацији. На завршетку дискусије наставник треба да да закључак којим ће се утврдити најцелисходнија употреба рода у томе задатку.

На сличан начин треба размотрити предлоге свих начелника родова и служби и заменика команданта за позадину, а на крају и предлог начелника штаба. Предлоге начелника оперативног и обавештајног органа, по мом мишљењу, не би требало разматрати посебно (осим изузетно ради обуке), јер су они органи начелника штаба, у чијем предлогу треба да буду садржани и њихови предлози.

Пошто је садржина предлога начелника појединих родова и служби предвиђена у одговарајућим правилима и прописима и разматрана у низу чланака у стручним часописима, овде ћу изнети само садржину предлога начелника штаба која још није устала. Тако је на неким вежбама у предлогу начелника штаба понављано све што су рекли начелници родова и служби, а негде се у њему износио предлог одлуке, итд. По моме мишљењу, у предлогу начелника штаба треба изнети:

— које ће се пешадиске јединице одредити за извршење појединих задатака у духу основне замисли команданта и предлога начелника родова; време њиховог довођења на одређене положаје или рејоне; задатке и зоне дејства јединица и друге податке из предлога оперативног органа;

— како ће се употребити јединице ојачања са освртом на она питања употребе појединих родова и служби која су остала неутврђена, не понављајући оно што је командант утврдио приликом предлога начелника родова и служби;

— мере за извиђање и организацију осматрања (из предлога обавештајног органа);

— мере борбеног обезбеђења (борбено осигурање, ПТО, ПАО и ХЗ) из предлога оперативног органа састављеног у сарадњи са начелником артиљерије и инжињерије;

— мере за маскирање (тактичко и оперативно) из предлога оперативног органа састављеног у сарадњи са начелником инжињерије;

— мере за обезбеђење тајности припрема и извршење одређене тактичке радње (служба КОС);

— остале мере које су од посебне важности за одређену тактичку радњу.

И по предлогу начелника штаба треба развити дискусију, па и њега проанализирати као и све друге предлоге, с тим да наставник на крају изнесе најцелисходније решење.

У целом овом раду наставник се у суштини јавља у улози команданта, а слушаоци постепено у улогама појединих органа штаба.

Одлука

Одлука се може потпуно формулисати тек онда када су слушаоци на овај начин прошли кроз улоге начелника родова, заменика команданта за позадину и начелника штаба, јер су сви њени елементи детаљно продискутовани.

Писмену одлуку слушаоци могу оформити било у учионици или код куће, или на земљишту (ако се врши извиђање по одређеном задатку). После прегледа оформљене одлуке, наставник треба да развије ширу дискусију слушалаца и да истакне да ли су и у којој мери успели да је оформе у духу основне командантове замисли и утврђених закључака донетих при разматрању предлога појединих начелника родова и служби. Ова обука слушалаца има велики значај, јер од ње зависи да ли ће се командантова замисао моћи што потпуније спровести у живот кроз обраду борбених докумената.

По завршеној дискусији наставник треба укратко да анализира рад слушалаца и изнесе недостатке и позитивне стране појединих одлука, и да на крају формулише јединствену, т.зв. „школску“ одлуку која ће садржати најбоља решења из одлука појединаца и по којој ће се развијати даљи рад по задатку.

Ако је задатак постављен на земљишту у околини гарнизона, онда треба организовати и командантско извиђање на земљишту. На командантском извиђању слушаоце треба обучавати у провери своје одлуке на терену и издавању усмене заповести потчињеним старешинама.

Разрада штабних докумената

После завршеног рада на процени ситуације, предлозима начелника родова и служби и одлуци команданта, — што у стварности претставља врло важан стваралачки рад штаба, односно слушалаца који се проводе кроз улоге свих његових органа, — треба приступити разради штабних докумената. Мада је овај рад веома важан, ипак има појава да га појединци сматрају неким споредним послом који може успешно обављати и неки „административни“ апарат у штабу. Није потребно наглашавати колико су оваква схватања штетна, тим пре што је потребно солидно познавање тактике да би се кроз разраду докумената за одређену тактичку ситуацију могла правилно прецизирати улога и дејство сваког рода и службе. Важност тога рада може се уочити ако се има у виду да од благовремене и тачне обраде докумената, којима се реализује командантова одлука зависи не само припрема него и извршење тактичке радње у целини, односно задатка дотичне јединице. Наиме, до неуспеха може доћи чак и онда када је командант донео „најбољу“ одлуку само ако његов штаб не уме да је спроведе у живот, као што и „слабија“ командантова одлука може

донети позитивне резултате ако је његов штаб добро реализује. Због тога се сви слушаоци морају добро обучавати за овај рад у штабу, без обзира на дужности на којима су раније били, или се сада налазе или се предвиђа да оду. Кроз рад на разради штапских докумената (од којих се један део обрађује самостално код куће, а други у учионици под контролом наставника) слушаоци треба да уоче и њихову важност и значај штаба као целине у организацији савременог боја.

При решавању комплетних задатака од штапских докумената родова и служби поред општевојних докумената сви слушаоци треба да обрађују само она која су неопходно потребна општевојном команданту, тј. само план обезбеђења одређене тактичке радње у родовском и позадинском смислу, односно план употребе тенковске и авиојединице, док се чисто стручна документа могу обрађивати на посебним часовима само са официрима одговарајућег рода, односно службе.

Тако, на пример, од артиљериских штабних докумената треба обавезно тражити да се обради план артиљериског обезбеђења (са текстуелним или шематским прегледом груписања артиљерије, ватрених положаја, задатака артиљерије и шемом ватре), затим план ПАО и прорачун потребне муниције за артиљериско обезбеђење, а у одбрани обавезно и план ПТО.

Од инжињерских штапских докумената треба тражити план инжињерског обезбеђења, у коме обавезно треба обрадити: задатке инжињерских јединица, запречавање (у виду шеме или текста), ПОЗ, одржавање комуникација и расподелу инжињерских средстава.

Од штапских докумената осталих родова и служби треба обрадити она документа која се морају поднети на одобрење општевојном команданту пре него што се упуте јединицама на извршење.

Напред изнета документа не могу се правилно и потпуно обрадити ако се претходно не реши питање садејства као и израде плана садејства који обрађује начелник штаба уз сарадњу начелника родова и служби и осталих органа штаба. Наставник мора настојати да слушаоци добро схвате улогу и значај садејства у савременом боју и улогу и значај штаба у организацији евентуално нарушеног садејства у динамици боја.

На садејство се не може гледати изоловано, нити се оно може изводити у одређеном временском периоду у организациском процесу рада органа штаба. Јер, организација садејства претставља радњу која траје непрекидно, од добијања задатка, па до његовог потпуног извршења и може се рећи да у стварности нема ниједног поступка команданта ни осталих органа штаба у току организације и извођења боја у који се не уплићу елементи садејства. Међутим, „организација садејства“, као наставно питање, може се у организациском процесу провођења задатка временски издвојити, али је потребно посебно указати да је врло опасно ако би се у наставној пракси питање организације садејства шаблонизирало у погледу времена извођења и дужине трајања, тим пре што се у савременом рату борбена дејства развијају под врло различитим условима тако да и командант и његов штаб морају бити веома еластични у своме раду.

При решавању задатака слушаоцима треба приказати најтипичније случајеве организације садејства који се најчешће сусрећу у ратној пракси. У том циљу треба им показати организациски процес разраде плана садејства у случају када се располаже довољним временом и кад се за организацију садејства нема довољно времена.

Пре разраде појединих штапских докумената, наставник треба да упозна слушаоце са њиховом садржином и формом обраде, служећи се при томе што више показним методом.

После обраде штапских докумената једног рода (позадине или општевојних³⁾) наставник их најпре прегледа, а затим на анализи износи недостатке у обради и указује како их је требало обрадити. При томе сва обрађена документа треба обавезно прегледати, јер би се штетно одразило на успех слушалаца и њихово залагање ако се разрађена документа не би прегледала и ако се не би указало на њихове недостатке.

Динамика

После обраде докумената треба приступити проради динамике боја, да би се слушаоци обучавали да у одређеном (релативно кратком) времену схвате новонасталу ситуацију и донесу одговарајућу одлуку. С обзиром на циљ који се жели постићи, за динамику треба изабрати погодна наставна питања, као: увођење у борбу другог ешелона, односно резерве, борба у окружењу и пробој из њега, повлачење, борба у дубини непријатељске одбране, итд. За сваки задатак треба припремити најмање 2—3 супозиције (у којима су изнете преломне ситуације) и давати их једну по једну слушаоцима. Оне треба да буду тако састављене да ангажују здружену јединицу као целину, тј. да у њима буде довољно елемената за ангажовање не само пешадије већ и свих родова, а посебно авијације, артиљерије и инжињерије.

При доношењу одлуке по супозицији (у учионици или на земљишту под контролом наставника) слушаоци ће имати највише користи ако им се одреди време за које треба да донесу одлуку. По истеку одређеног времена одлуке треба прегледати (ако су писмено оформљене) или тражити да их слушаоци одмах усмено излажу. Ако су одлуке писмено обрађене (текстуелно или у виду шеме) треба их анализирати и развити дискусију о појединим одлукама, стим да наставник на крају дискусије да свој закључак да би се потом прешло на обраду следеће супозиције.

Анализа

После разматрања свих питања у задатку, наставник треба обавезно да изврши анализу целокупног рада, истичући при томе шта је било добро и какви се недостаци морају отклонити у даљем раду. Поред тога треба указати како су примењене поједине теоретске по-

³⁾ У општевојна документа спадају документа обавештајног, оперативног, организациског и персоналног органа.

ставке у конкретном задатку и остало што би било потребно за одређени задатак.

Из досадашњег излагања се може уочити да у овом методу прораде задатака долази много до изражаја индивидуалан рад слушаца (разуме се уз претходна објашњења наставника). Међутим, у зависности од врсте задатка и степена уздигнутости слушаца, понекад се може применити и потпун показни рад при решавању појединих или свих наставних питања. У овом случају наставник треба унапред да утврди која ће питања обрадити показним методом, која ће питања слушаоци обрадити самосталним, индивидуалним радом, а која уз извесна мања или већа објашњења наставника, да би тек после тога могао приступити проради задатка. За питања која треба показно обрадити, наставник најпре излаже своје решење, а затим врши проверу како су га слушаоци схватили, било усмено — развијањем дискусије са слушаоцима, било писменом обрадом прорађеног питања.

II

Ако су слушаоци већ разрађивали неке тактичке задатке, онда даљи рад на практичном изучавању тактике треба да има за циљ увежбавање слушаца у разноврсним и све сложенијим ситуацијама. Стога и сам метод решавања задатака треба да омогући постизање тог циља и пружи више самосталног рада, што значи да ће се изнети метод у многоме изменити. Другим речима, метод обраде треба за слушаоце да буде тежи од раније изнетог, а задаци постепено треба да буду све сложенији.

Први део рада на решавању задатка (од његовог схватања па закључно са доношењем одлуке) треба тако организовати да слушаоци један део послова обаве индивидуалним радом код куће, а други део у учионици под контролом наставника. Индивидуалним — домаћим радом треба привући слушаоце на ширу студију проблема и проучавање одговарајуће литературе. С друге стране, школским радом треба привићи слушаоце да самостално решавају поједина питања, и то у одређеном — релативно кратком времену. Комбинацијом домаћих радова са радом у учионици најбоље се може добити права слика способности слушаца у целини.

При оваквом начину рада корисно је да задатак буде састављен из два дела (не рачунајући супозиције за динамику боја које претстављају трећи део задатка). У првом делу задатка треба дати општу ситуацију на фронту и распоред играјуће јединице, с тим да се конкретни задатак јединице не даје, а у другом делу задатка дати допуну ситуације и конкретни задатак јединице (у виду наређења или запозвести претпостављене команде).

Сам рад на обради задатка може се развијати на више начина. Тако би, на пример, слушаоци могли код куће да унесу општу ситуацију на карту из првог дела задатка и да размисле о евентуалној употреби играјуће јединице на бази те ситуације (ако је за то дато

довољно елемената), а понекад ће бити довољно да слушаоци само унесу ситуацију на карту и да се са њом упознају. Наставник на часу треба да прегледа рад слушалаца и са њима, по потреби, да размотри могућности употребе играјуће јединице у датој ситуацији (ако за то има довољно елемената у задатку), а после тога треба да им да други део задатка.

Процена ситуације

Када слушаоци добију други део задатка, треба, начелно, да цене ситуацију у учioniци или на земљишту, а евентуално и код куће (писмено или у виду конспекта за усмено излагање), што ће зависити од врсте и обима задатка. Ако је задатак састављен из два дела и ако су слушаоци већ унели на карту општу ситуацију из првог дела задатка и имали могућности да размисле о евентуалној употреби играјуће јединице, најбоље је да процену ситуације и основну замисао обраде у школи под руководством наставника. У овом случају планом прораде задатка треба обезбедити потребно време за анализу процене ситуације.

Ако је задатак састављен само из једног дела, онда је корисније да се процена ситуације и обрада основне замисли обаве код куће (као домаћи рад), зато што за овако постављен задатак треба доста времена за наношење ситуације на карту и упознавање са ситуацијом и што се процена ситуације по таквом задатку не може обрадити у учioniци или на земљишту за време од 5—6 часова колико обично износи радно време под тим условима, а нарочито на земљишту.

У првом делу овог чланка изнето је које елементе треба разматрати у процени ситуације, а у општим цртама и начин како се то врши. Да би слушаоци боље уочили шта обухватају поједини елементи ситуације, као и њихову међусобну повезаност, процена ситуације у почетним задацима може се вршити по елементима. Али, у даљем раду у фази усавршавања слушалаца треба постепено прелазити на повезано разматрање свих елемената ситуације. Тако, на пример, при процени непријатеља треба једновремено разматрати и време, и земљиште и материјално обезбеђење, итд., да би се на основу свих тих елемената донели закључци о његовим могућностима. На исти начин треба ценити и сопствене снаге и њихове могућности. У даљем раду треба тежити да се слушаоци постепено толико усаврше у процени ситуације да при решавању било ког тактичког задатка буду у стању да, с обзиром на његове специфичности, издвоје неколико чворних питања чијим ће се разматрањем уствари обавити и процена ситуације у целини.

По обради процене ситуације наставник треба да одржи *анализу процене ситуације* за коју издваја неколико најважнијих — чворних питања за дискусију са слушаоцима, чијим се разјашњењем добија права слика ситуације. Ако слушаоци не обрађују писмено процену ситуације — него су само припремили конспекте за диску-

сију — онда ова дискусија замењује анализу ситуације и њу треба проводити само по чворним питањима.

Основна замисао

Рад на обради основне замисли може се развијати на више начина, било да је слушаоци излажу усмено или да је после процене ситуације обраде писмено, а потом да се развије дискусија. У сваком случају наставник је дужан да после завршене дискусије да закључке и утврди јединствену основну замисао као базу за даљи рад.

Предлози

Рад на предлозима начелника родова, заменика команданта за позадину и начелника штаба треба да се развија у учионици или на земљишту, и то у строго одређеном времену, с тим да се предлози обрађују писмено или излажу усмено на бази претходно направљеног конспекта (у виду текста или шеме). Потом треба извршити анализу предлога и утврдити употребу сваког рода (односно мере које предлажу начелник штаба и заменик за позадину) на раније изнети начин (у I делу).

Одлука

Пошто се обраде и дефинитивно утврде предлози начелника родова, начелника штаба и заменика за позадину, треба приступити писменој обради командантове одлуке, у учионици или на земљишту (мада се понекад може и усмено изнети). Треба имати у виду да је писмена обрада одлуке (у виду текста или шеме) најкориснија за слушаоце и да је тако треба и радити кад год за то има могућности. Сама анализа се врши као што је већ напред изнето.

Обрада штапских докумената

Планом прораде задатка треба унапред предвидети која ће се документа радити код куће, а која у школи. Веома је корисно да слушаоци више пута писмено обрађују борбену заповест по различитим задацима, но исто тако их треба обучавати да је и усмено излажу. И анализу докумената треба вршити на већ изнети начин.

Динамика и анализа

После обраде докумената треба приступити обради неколико супозиција да би се слушаоци навикли на брзо и правилно одлучивање у току динамике. Неке од тих супозиција могу се давати у форми контролних задатака, на основу којих ће слушаоци имати да донесу општевојну одлуку, или да поднесу извештај претпостављеној команди, или да напишу наређење потчињеним јединицама, итд. Исто тако, неке супозиције могу бити обрађене и по методу „мале ратне игре“. На крају треба одржати анализу целокупног рада по реша-

ваном задатку. Поред тога, кад има могућности (при решавању задатка код групних занимања), после донете одлуке треба извршити и командантско извиђање да би се одлука на земљишту проверила и евентуално допунила.

III

Пошто проблем оформљења решења задатка по свим наставним питањима и припрема наставника за његово правилно провођење са слушаоцима заслужују посебну пажњу, то ћу ова питања у овом облику мало детаљније размотрити.

Сваки тактички задатак, чија је прорада предвиђена наставним планом и програмом, има свој одређени наставни циљ који њиме треба постићи. С обзиром на постављени циљ, поред командантове одлуке, код решавања тактичких задатака у наставне сврхе треба да се реши и низ других наставних питања. Због тога код комплексних задатака (који у целини обрађују процес рада почев од схватања задатка и процене ситуације па до завршетка динамике боја) командантова одлука не мора бити увек најважније наставно питање. Напротив, у неким задацима, с обзиром на циљ, могу бити постављена и друга наставна питања, као например: план садејства, план неког родовског обезбеђења, графикон марша, и т.сл. Међутим, има слушалаца, а и неких наставника, који сматрају да је најважније „погодити“ одлуку, и да је све друго мање важно, што је, наравно, штетно и погрешно.

Према постављеном циљу, тактички задаци се могу поделити у више група. У једну групу дошли би задаци који првенствено имају за циљ да се обради одлука општевојног команданта (задаци који се проводе на командантским путовањима, неки контролни задаци, као и рад по супозицијама у динамици боја код комплексних задатака). У другу групу би дошли комплексни задаци код којих тежиште рада није само на одлуци већ и на обради неког другог (из низа важних) наставних питања. У трећу групу би дошли извесни контролни задаци и рад по оним супозицијама у динамици боја чији је циљ доношење неког родовског решења, или обрада неког штапског документа (извештај, наређење и сл.) или доношење решења организациске природе и т.сл. Тако, например, контролним задатком могу се дати распоред и задаци свих јединица, сем артиљериских и тражити од слушалаца да у улози начелника артиљерије одреде груписање и задатке артиљериских јединица, или да се даде потпуна одлука команданта, а од слушалаца тражити обраду организације командовања, итд.

Износећи ово груписање задатака по циљевима (које може бити много шире него што је овде речено), желим само да истакнем да обука старешина не сме бити једнострана, тј. да се обрађује само одлука и да она увек буде примарна. Напротив, слушаоце треба обучавати у свим улогама које могу заузимати с обзиром на специјалност и чин у армиској хијерархији.

У школама, а и у штабовима је дуго времена била уобичајена пракса да се за спровођење сваког задатка унапред изврши целокупна

развија задатка, утврде решења по свим питањима (такозвано „школско решење“ или „решење руководства“), и изврши „школска“ обрада свих борбених докумената. Такав начин рада, неоспорно, има својих позитивних страна, јер се кадар који руководи прорадом задатака унапред у потпуности припреми за рад, чиме се олакшава руковођење прорадом задатка. Међутим, у неким школама и штабовима развија задатка је често вршила посебна група официра („развијачи“), па су тако развијене задатке наставници проводили са слушаоцима. Другим речима, „развијачи“ су утврђивали основну замисао задатка на бази одређене теме, постављали задатак, доносили решење и развијали документацију, а наставници су тако постављен задатак са донетим „школским решењем“ спроводили са слушаоцима (пошто су са њима претходно извршене потребне припреме).

Недостаци оваквог метода рада огледали су се у томе што наставници нису учествовали у постављању задатка и доношењу решења, а били су принуђени да се строго држе донетог решења и обрађене документације (јер *ad hoc* нису могли вршити неке крупније измене), те се при провођењу задатка нису осећали довољно сигурним у појединим поставкама, тако да се то веома штетно одражавало на успех слушалаца. Истина, ови би се недостаци могли отклонити ако би се наставници укључили у процес развија оних задатака које ће и изводити. Међутим, поред наведених недостатака унапред припремљена „школска решења“ задатака и развијена документација су неповољно васпитно деловали на слушаоце. Наиме, знајући да постоје „школско“, унапред утврђено решење са потпуно развијеном документацијом, поједини слушаоци нису настојали да у току развија задатка самосталним радом донесу образложено решење, већ су више тежили да погоде „школско“ решење. Таква тенденција се, свакако, штетно одражавала на успех у настави уопште, а посебно на осамостаљење појединих слушалаца. Због тога би, по моме мишљењу, и у штабовима и у школама требало потпуно напустити праксу претходног припремања „школских“ решења и докумената. Уместо тога, било би боље да сами наставници најпре припреме задатак, а затим да под руководством једног од њих или неког старијег продискутују о постављеном задатку. Та се дискусија никако не би требала да води са циљем да се донесе једно једино решење на основу кога би се развијала сва документација, већ она треба да иде за тим да се што детаљније проанализира дата ситуација и дође до закључка какве све варијанте решења (за командантову одлуку и сва остала наставна питања) могу доћи у обзир, које су добре и слабе стране сваке поједине варијанте, која је од њих најпогоднија за конкретну ситуацију и којој од њих иде у прилог највише теоретских аргумената. После тога треба размотрити најприкладнију организацију борбених дејстава по том задатку.

На крају би требало да наставници самостално или кроз дискусију изврше низ прорачуна који утичу или могу да утичу на доношење одлуке и на развија докумената, као што су: прорачун разних

отстојања и растојања, прорачун потребног времена за довођење јединица на поједине положаје или за увођење у борбу, прорачун дубине колона или ширине фронта, прорачун бројног односа снага и средстава, прорачун потребне густине артиљериске ватре према појединим отсецима браниоачевог положаја да би се могао пробити одређени отсек, затим прорачуни у циљу одређивања чврстине одбране (своје или непријатељске), као и низ других прорачуна без којих се не би могла разрадити штапска документа нити донети потпуно и правилно решење по наставним питањима која се обрађују.

За она документа која ће слушаоци обрађивати наставници треба да припреме конспекте за себе (али их не треба умножавати) да би лакше провели одговарајућа зацртања и дали примедбе на радове слушалаца са нужним објашњењима и образложењима.

Када се у току прораде задатка са слушаоцима заврши процена ситуације, односно анализа решења слушалаца, наставник треба да изнесе најцелисходнију одлуку по којој ће се развијати даљи рад да би се после тога могло продужити са разрадом докумената и прећи на остале радње. Али, то не треба да буде нека „школска“, унапред припремљена и крута одлука, већ најпогоднија варијанта решења задатка за одређену ситуацију. Ако у току рада са слушаоцима наставник уочи извесне моменте који су били пропуштени за време припреме задатка и припреме наставника, он је дужан да у том смислу корегира изнету одлуку. Исто тако, пре но што дефинитивно утврди своју одлуку, наставник треба на погодан начин да изнесе шта се и у ком обиму усваја из решења појединих слушалаца. Тако се, например, од једног слушаоца може усвојити, рецимо, распоред артиљерије са евентуалним модификацијама, од другог начина употребе инжињерије у потпуности или са извесним допунама, итд. Наводећи шта се и од кога слушаоца може узети, наставник у исто време истиче шта је и који слушалац правилно урадио и чије је решење најцелисходније за одређену тактичку, односно оперативну ситуацију. Ово је корисно и због тога што се при решавању великог броја тактичких задатака показало да слушаоци нису били потпуно увећени у неправилност или непотпуност својих решења ако се претходно није изнело шта се и зашто усвојило из њихових решења, а шта није, и зашто. Тек после овога наставник треба да изнесе коначну одлуку, по којој ће се развијати даљи рад на решењу задатка. На сличан начин треба поступити и при обради осталих наставних питања, као и при обради докумената.

Предност оваквог метода рада није само у томе што слушаоци имају могућности да увиде шта су добро урадили или где су погрешили, него нарочито у томе што се навикавају да самостално одлучују и да се не поводе за „погађањем“ т.зв. „школских решења“. Поред тога, када официри штаба увиде да су њихови предлози усвојени бар у извесној мери, онда ће они и решење изнето од стране руководиоца прихватити са убеђењем, а не силом ауторитета, јер у томе решењу виде и део свога труда, тако да ће га много лакше спровести у живот

при разради докумената.⁴⁾ Овакав рад имао је утицаја и на динамику боја, јер су слушаоци брже схватили нове ситуације и доносили одлуке у духу основне замисли борбе у складу са датом ситуацијом. Овде истичем да су за овакав метод рада потребни наставници солидног квалитета, као и њихова темељна припрема.

Према изложеном, при решавању тактичких задатака или извођењу командно-штабних ратних игара у мирнодопској обуци требало би дефинитивно одбацити метод рада по унапред донетим „школским“ решењима и уместо њега примењивати еластичнији метод сличан напред изнетом, који ће, свакако, дати боље резултате у настави и много васпитније деловати на слушаоце и потстицати их на самосталан рад.

⁴⁾ Овде је реч о обуци штаба, а не о издавању наређења у рату.

VOJNA BIBLIOTEKA

U SERIJI SAVREMENIKA IZDALA JE SVOJU XI KNJIGU:

HIRŠFELDER

ATOMSKA BOMBA

I

LIČNA ZAŠTITA

Ova knjiga pretstavlja najpotpunije delo koje je dosada objavljeno o stvarnom fizičkom i biološkom dejstvu atomskog oružja, kao i o ličnoj zaštiti od njega. Delo je napisala grupa naučnika iz Instituta za atomsku energiju u SAD. Iako je u prvom redu namenjeno stručnjacima (inženjerima i lekarima), ono će korisno poslužiti i svim ostalim rukovodiocima u Armiji, naročito po pitanju šireg upoznavanja sa ovom najnovijom vrstom oružja i zaštitom od njega.

Knjiga je u poluplatnu i ima 506 strana ♦ Cena 500 dinara

Генерал-потпуковник **БРАНКО ОБРАДОВИЋ**

КРЕТАЊЕ И СИСТЕМ КОНТРОЛЕ САОБРАЋАЈА

Кретање на ратишту и војишту треба тако организовати и извршити да јединице стигну на предвиђено место и у одређено време, јер од тога у великој мери зависи извршење борбених и осталих задатака. Међутим, није редак случај, нарочито за време мирнодопских вежби, да се кретање занемарује или по важности ставља иза осталих тактичких радњи, иако то често може имати лоших последица. Богата искуства из Другог светског рата и ратова у Кореји и Индокини потврдила су важност кретања и уједно указала на потребу да се — с обзиром на новине у техници и тактици — измене устаљени поступци у вези са организацијом и извршењем самог кретања. У том погледу пружају обилна искуства и неке веће тактичке послератне вежбе, па и јесењи маневар наше Армије у 1953 години, те ћу у даљем излагању своје мишљење углавном базирати на искуствима са овог маневра.

Ако на успех кретања утичу: борбена ситуација, време (као простор и као атмосферска појава), карактер земљишта, степен покретљивости јединице, итд., онда сви ти чиниоци посредно утичу и на извршење задатака јединица по завршеном кретању. Искуство је показало да успех кретања у извесној мери зависи и од тога да ли се кретање изводи у току самог рата или у његовој почетној фази (у периоду мобилизације и концентрације). Природно је да у првим данима сукоба обично долазе до изражаја недовољна увежбаност или непотпуна обученост јединица, њихова неподесна опрема, недовољна кондиција за кретање, итд., као и евентуална изненадна и неочекивана дејства нападача, тако да су и кретања у том периоду највише осетљива.

Занемаривање појединих од наведених утицајних чинилаца на извршење кретања у рату доводило је у питање не само даљу акцију дотичне јединице већ и осталих јединица чије је дејство било повезано са њом општим планом боја, па чак и неких јединица које нису биле ангажоване у извршењу истог задатка. То се могло догодити, на пример, због непредвиђеног укрштања на комуникацијама или изненадне заузетости комуникације, затим због неблагоприятног коришћења одређене комуникације, и т.сл.

На успех кретања свакако има утицаја и то да ли је штаб извршио правилну организацију кретања према захтевима конкретне ситуације и у духу наређења (директиве) претпостављене команде. Квалитет саме организације кретања зависи од тога у којој је мери

штаб успео да сазна ситуацију код непријатеља и стварно стање и могућности својих јединица (да би могао предузети потребне мере за довођење у исправност опреме), затим стање комуникација (да би се узеле у обзир мере за савлађивање евентуалних препрека), метеоролошке услове, итд. Другим речима, од штаба се тражи да до пријема извршног наређења од претпостављеног среди све неопходне податке који се односе на кретање и да своје јединице потпуно припреми за извршење покрета и претстојећег задатка.

Иако је кретање као тактичка радња довољно обрађено у постојећим званичним правилима и извршена његова подела с обзиром на место и удаљеност непријатеља, на време трајања и брзину кретања, на доба дана и ноћи, ипак би га требало поделити и према томе да ли га врше целе јединице или мањи делови и поједина возила, односно да ли се ради о планским кретањима која подлежу контроли или о ванпланским или слободним кретањима. Тако би, на пример, *скупна кретања* обухватала све врсте кретања комплетних јединица (формациских или здружених) за које су тачно одређене комуникације, средства за превозење и време извршења кретања итд. према *општем плану кретања* оне команде (претпостављене, односно војно-територијалне) која организује све покрете на војишној или позадној просторији. Та би кретања такође била обухваћена *општим планом контроле саобраћаја*, било да је организује претпостављена или војно-територијална команда, било сама јединица која врши покрет својим сопственим средствима. Другим речима, такве јединице могле би користити додељене комуникације тачно у одређено време, пошто би их свако закашњавање или немар аутоматски „избили“ из плана кретања у који би се могле поново „убацити“ једино по одобрењу команде која је планирала кретање, и то само онда ако за то постоје услови. Природно је да и последице овакве немарности могу бити веома тешке.

Најзад, и сама скупна кретања требало би поделити према величини јединица које их врше и удаљености од непријатеља на: тактичка, оперативна и стратегиска, укључујући у њих и кретања позадинских органа (снабдевачка или евакуациона).

Под *тактичким кретањем* треба подразумевати сва кретања тактичких јединица на бојишту (тј. на удаљењу на коме се може очекивати дејство непријатељских сувоземних снага). Пошто се по завршетку оваквог кретања обично предвиђа борбена употреба јединице, потребно је да и распоред јединица за време кретања олакшава не само развој за борбу у духу добијеног задатка, него и целисходно дејство на случај сусрета са непријатељем. Ако би јединица располагала само једном комуникацијом, било би корисно да се она, при кретању у зони у којој се може очекивати скори судар, растерети свих за борбу непотребних елемената (радионица, материјала, итд.), како би била што покретљивија и спретнија за ступање у борбу, водећи при томе рачуна да се не доведе у питање борбена способност јединице за извршење задатка по завршеном кретању.

Пошто и за време *оперативних кретања* (која врше оперативне јединице у оперативној зони) постоји извесна вероватноћа да може доћи до сукоба, потребно је да се и она врше по начелима изнетим за тактичка кретања.

Под *стратегиским кретањем* треба подразумевати сва кретања већих (оперативних и стратегских) јединица ван вероватног и могућег дејства непријатељских сувоземних снага (ради њиховог довођења из дубине на фронт, и обратно, или пребацивања са једног фронта на други), као и остала кретања већих јединица у дубокој позадини.

У *кретања за снабдевање* која врше органи и јединице за снабдевање (било у органском или ванорганском саставу јединица или у саставу придатих и подржавајућих јединица), као и војнотериторијални органи за снабдевање, ради попуње и потхрањивања јединица и евакуације свега непотребног, могу се убројити и сва кретања, односно превозења ратних потреба од производних предузећа до снабдевачких органа трупа.

За *кретање мањих делова* (група људи — курира, старешина са пратњом и сл., као и возила) не треба ангажовати посебно време и посебне комуникације, јер се ови делови могу лако „уметнути“ у графиконе кретања по одлуци органа за контролу саобраћаја или се, по одлуци старешине јединице која се тим путем креће, прикључити појединим ешелонима, тим пре што њихово кретање не ремети плански покрет на једној комуникацији, и што се у случају потребе са ње могу лако „склонити“. Међутим, и код ове врсте кретања треба предвидети све мере потребне да се овим групама и појединцима олакша кретање и да се њиховим кретањем ни најмање не омета планско комуницирање, нарочито на комуникацијама са „тесним грлима“ (раскрснице, мостови, теснаци, уски усеци, итд.). Зато вође ових делова или појединих возила морају бити снабдевени маршрутом и документом о одобреном кретању и његовој хитности, јер органи за контролу саобраћаја треба да задржавају свакога ко нема ове документе.

Под *организацијом кретања*, која се начелно поверава оперативном органу (одељењу, отсеку) под личним руководством начелника штаба, треба подразумевати сав рад у штабу који се односи на доношење одлуке за кретање и разраду докумената за извршење самог кретања (плана кретања, шеме маршевског поретка и графикана кретања) и издавање наређења (заповести, директиве) за кретање. У припрему за кретање спадао би сав спољни, практични рад на довођењу јединица у готовост за кретање.

На основу плана кретања, у коме се обично предвиђа јединица која врши кретање, начин кретања, дужина колоне, одакле, докле и кад се врши кретање, издаје се наређење за припрему и извршење кретања (авизо, основно и допунска наређења), чија је садржина прописана званичним правилима. Међутим, план кретања треба да садржи више елемената него што је то предвиђено у правилима. У њему би, по моме мишљењу, требало изнети: циљ кретања, податке тактичко-оперативне ситуације, расположиве комуникације, дужину, трајање и брзину кретања и дефинитиван или начелан поступак јединице по

завршеном кретању. Исто тако, уместо устаљеног редоследа издавања наређења за кретање и њихове садржине требало би издавати једно *основно* и неколико *допунских* наређења којима би се регулисало све што је потребно за припрему и извршење кретања.

У *основном наређењу* за кретање требало би изнети:

— која ће се јединица кретати и којим комуникацијама, назначујући састав и јачину јединице и тачну маршруту, као и време у коме јој се комуникација ставља на расположење;

— да ли ће се и која јединица (може се означити и шифром) и у коме времену кретати у истом правцу испред или јој долазити у сусрет;

— просечну брзину кретања (да ли је иста на целој маршрути или ће се мењати због потребног усклађивања са кретањем других јединица, преласка раскрсница, итд.);

— тачке за укрштање на комуникацији и тачно време када их јединица мора прећи са назначењем права предности;

— дневна и ноћна отстојања у колони (чиме се одређује тачна дубина колоне у целини и омогућава одређивање места појединих јединица у колони у току кретања);

— начин обезбеђења јединице и њено маскирање у току кретања и на одморима;

— обележавање комуникације (сталним и посебним сигналимa) и преглед посебних сигнала;

— осветљавање за време кретања (да ли је и када дозвољено, коме и због чега);

— веза и споразумевање унутар колоне и са органима контроле саобраћаја.

Уз ово наређење треба приложити скицу маршруте и скицу са учртаним местима органа и јединица за контролу саобраћаја, као и пропуснице за легитимисање.

Као што се види, ово наређење обухвата основне податке за рад, сем податка о тачном времену извршења покрета, јер се циљ покрета, маршевски поредак, мере за снабдевање, итд., регулишу *допунским наређењима*, којих може бити више.

Ова наређења допуњују основно наређење, јер регулишу разне детаље око припреме кретања и предвиђају потребне мере за његово несметано извршење. Тако, на пример, у *првом допунском наређењу*, по моме мишљењу, треба изнети:

— датум кретања;

— циљ кретања јединица и њен поступак по пристизању на циљ;

— када полази обезбеђујући део, његов састав и јачина, поредак при кретању, начин снабдевања (код дужих кретања), смена, итд.;

— вероватна прегруписавања јединица после одмора или на случај посебних тешкоћа у кретању (кретање по невремену или снегу, кретање по лошем путу или кад се морају савлађивати препреке, итд.);

— начин снабдевања и попуне трупног транспорта (из територијалних установа, снабдевачких органа претпостављене команде, итд.);

— када и где ће се примити наређење о часу поласка.

У другом допунском наређењу треба још конкретније изнети детаље у погледу припреме и поступка на маршу. Извесни подаци из раније издатих наређења могу се овде делом и поновити са више детаљнијих података који се односе непосредно на јединицу. У њему би, по моме мишљењу, требало предвидети:

— маршевски поредак јединице и вероватну прегрупацију у току кретања ради олакшања кретања или лакшег заузимања припремног распореда за развој;

— главне податке о насељима, мостовима, теснацима, нагибима, могућностима снабдевања са терена, итд.;

— полазну линију или полазне тачке за сваки ешелон и за родове — уколико се крећу одвојеним комуникацијама;

— час и минут поласка са полазне тачке;

— брзину кретања у километрима за прва два часа кретања (урачунавајући застанке) и просечну за целу дужину маршруте;

— отстојања унутар ешелона и између појединих ешелона;

— када ће се и где давати одмори и колико ће трајати и да ли ће се за време одмора делити храна и вршити попуна;

— распоред органа за контролу саобраћаја (било да контролу врше територијални органи или органи из састава претпостављене команде, или саобраћајни орган јединице која врши кретање);

— мере за одржавање маршевске дисциплине (паљење светлости при кретању ноћу, пушење, разговор, песма, музика, поступак са деловима који због квара на возилима или болести морају изостати, итд.);

— везе унутар колоне, са обезбеђујућим делом и са органима за контролу саобраћаја;

— снабдевање муницијом (храном, погонским горивом, итд.) у току марша и по доласку на маршевски циљ;

— тачке за развођење јединица при дужим одморима или по завршеном маршу (развијење јединица на одмору вршили би органи за контролу саобраћаја, а по завршеном кретању органи из састава обезбеђујућег дела — у духу предвиђеног поступка од стране команданта јединице);

— место команданта и штаба јединице при кретању.

Иако може изгледати да је ових наређења „много“, да су „преопширна“, или да се у њима многе ствари „понављају“, итд., ипак сматрам да су она потребна, пре свега, зато да би се кретању посветила пажња коју оно по својој важности стварно заслужује, нарочито у рату. Поред тога, треба имати у виду да команде нису у стању да све одједном предвиде и прецизирају и да јединицама треба поступно достављати елементе који се односе на припрему кретања и поступак за време његовог извршења. Ова поступност може се у пракси одви-

јати без застоја, а извесни елементи су често толико важни да је понекад корисно да се у циљу контроле и више пута понове.

Извршење кретања мора се спроводити тачно по предвиђеном плану и издатим наређењима, не мењајући ништа без неке велике потребе и без одобрења првопретпостављеног команданта, који је покрет и планирао. Промене које се односе на саму контролу саобраћаја могу вршити и органи за контролу саобраћаја, уколико су за ово овлашћени. Команданти јединица које врше кретање, могу сами регулисати начин кретања и вршити извесне измене које не ремете оквире постављеног плана, јер би у противном могли довести у питање успешно извршење задатка. Тако би, на пример, недолазак неке јединице на време на полазну тачку или неблаговремено коришћење одређене комуникације могло пореметити читаво кретање ако би се на ту јединицу чекало. Због тога органи контроле саобраћаја имају право да обуставе кретање такве јединице (да је „избаце“ из плана кретања), извештавајући о томе надлежне старешине. Иако свака лабавост у овом погледу може имати неотгледних последица, ипак „избацивање“ јединице из плана кретања мора уследити тек после удубљивања у све околности под којима се кретање врши, јер се, на пример, не може обуставити покрет претходнице због њеног закашњења на полазној тачки, нити се на тај правац може упутити пре ње нека друга јединица (на пример, хаубички пук), и т.сл. При томе се за време кретања морају стално обавештавати команде о општој ситуацији (нарочито код тактичких кретања где су могуће брзе промене ситуације) и осигурати беспрекорно функционисање везе са обезбеђујућим деловима и органима контроле саобраћаја, нарочито ако се маршује ноћу. Најзад, напуштање одређене комуникације (било због нужних обилазака или по одлуци претпостављене команде) никако не сме да буде разлог за прекид кретања, већ се оно мора наставити новим комуникацијама, колонским путевима или земљиштем ван комуникација, при чему треба што брже извршити обележавање новог пута.

Приликом контроле кретања треба обраћати посебну пажњу на тачан полазак, брзину (темпо) кретања, лак и брз пролаз на раскрсницама и при укрштању јединица, на отклањање узрока застоја и све остало што би могло да поремети план кретања и да утиче на успешно извршење задатка. Због тога би тактичке и оперативне јединице (почев од пука па навише) требало да имају одговарајућу јединицу за контролу саобраћаја са специјалним наоружањем и опремом (на пример, у пуку јачине око једног вода, у дивизији око чете, у корпусу око једног слабијег батаљона од две чете, а у армији око једног јачег батаљона од три до четири чете). Оне би имале специјална возила: радиостаницу, специјалну сирену, чiji се звук разликује од звука осталих сирена, мањи или већи рефлектор за осветљавање и сигнализацију и потребне табле, сигналне лопатице, заставице у боји, сигналне пиштоље са ракетама у боји, итд., а по потреби и експлозивни материјал за рушење, мине за запречавање и сл.

Јединице за контролу саобраћаја здружених јединица брдске или планинске формације такође би имале специјалну опрему. На питање да ли такву јединицу треба да има сваки пук (пешадиски, артиљериски) и какво би наоружање одговарало овим јединицама, могло би се одговорити тек после дубље студије и практичног испитивања. У сваком случају, ове јединице би требало оспособити за успешно вршење контроле кретања (на бојишту или ван бојишта) и спровођење јединственог система контроле у свим јединицама, како у целини, тако и унутар њихових посебних делова. То би омогућавало да се у оквиру више тактичке или оперативне јединице врши и маневар јединицама за контролу саобраћаја и да се укупно употребљавају по јединственом плану за обезбеђење и контролу саобраћаја на појединим већим и важнијим релацијама (одузимајући их привремено из састава оних јединица које се не крећу или врше покрет споредним или једносмерним комуникацијама или ван комуникација).

Такође би било потребно да и војнотериторијални органи за време рата располажу извесним јединицама за контролу саобраћаја, нарочито у захвату главних комуникација, стим што би у њихов састав обавезно улазио сав кадар који још за време мира врши контролу саобраћаја и одржавање ових комуникација. Тако би, на пример, поједини отсеци војних округа (нарочито они кроз чију територију пролазе главне комуникације и где то захтевају неки специјални услови — оперативни, саобраћајни, економски, и т.сл.) могли имати јединицу за контролу саобраћаја (јачине од чете до батаљона) која би се попуњавала службеницима мирнодопских јединица за контролу саобраћаја. Поред службе контроле саобраћаја, ове би јединице, у извесном смислу, могле да приме на себе обезбеђење комуникација и важнијих објеката на њима. Њихова опрема треба да буде слична опреми јединица за контролу саобраћаја у саставу трупних јединица, што ће, свакако, зависити од количине и квалитета комуникација на територији војног округа, односно отсека, а у самим командама војних округа (односно отсека) треба да постоји орган који би се старао о припремама ових јединица и њиховој опреми још у миру, а у рату за координацију њиховог рада са одговарајућим органима из састава трупних јединица.

Ради техничког обезбеђења контроле саобраћаја, од ових јединица треба формирати потребан број станица за контролу саобраћаја и покретних патрола, и одредити показиваче на путевима. Ови би органи, углавном, имали следеће задатке:

— да обезбеђују неометано одржавање саобраћаја и врше осигурање комуникација;

— да упућују колоне на њихове маршруте, посебно на раскрсницама и при укрштању;

— да спречавају неодобрена кретања на комуникацијама (како цивилних лица тако и војних транспората) и да задржавају ешелоне и групе који немају прописних докумената, а нарочито сумњиве псејединце и групе;

— да проналазе обиласке на случај да дође до квара на комуникацији или непредвиђеног закрчавања или неког другог разлога (деонице пута под непријатељском ватром, затровани делови пута, итд.);

— да организују и регулишу саобраћај на полазним тачкама, на местима за развођење и дуже одморе, као и по доласку на циљ.

Да ли ће ови органи на једној комуникацији бити из састава трупних јединица или из јединица војнотериторијалних команди, или заједнички, или ће бити појачани људством и средствима из других јединица, зависи од разних околности, што ће у сваком конкретном случају регулисати најстарији штаб здружене јединице која организује кретање (приликом израде општег плана кретања и његове контроле на територији на којој дејствују јединице под његовом командом).

На челу станице за контролу саобраћаја (која може имати мањи или већи број људства и возила) треба да буде командир станице (потчињен командиру чете, односно команданту батаљона ако станица има самосталан задатак и ако њено људство и средства излазе из састава чете), који ће од претпостављеног командира (команданта) обично примати ове податке:

— деоницу пута (рејон) на којој ће станица организовати контролу саобраћаја;

— време готовости система контроле (што је нарочито важно у хитним случајевима и код тактичког кретања када апарат контроле треба поставити одмах по преласку обезбеђујућег дела јединице која врши кретање);

— које ће се јединице кретати на додељеном делу пута (навести шифру);

— до када треба вршити контролу саобраћаја и када и где ући у састав своје јединице;

— начин снабдевања храном, горивом и муницијом;

— да ли се станица додељује и колико људства за обезбеђење објеката на комуникацијама, са каквим средствима и опремом (средства за везу, експлозив за рушење, мине за запречавање итд.) и како поступити са тим људством и материјалом по завршеном задатку. Уз наређење требало би приложити скицу деонице пута са назначењем стања пута и објеката на њему, извод из плана кретања у времену рада станице, као и шифре јединица или посебне ознаке уколико се жели постићи пуна тајност кретања. Поред тога, станице треба снабдети и потребним документима (дневници, разни формулари, графикани, пропуснице за цивилни саобраћај и појединачни саобраћај мањих група, посебних возила, итд.).

По пријему наређења командир станице треба да изврши извиђање одређене деонице пута да би одредио места за постављање показивача и покретних патрола и на основу тога извршио поделу материјалних средстава и организовао рад на самој станици.

Покретна патрола (која би се састојала од вође патроле и потребног броја саобраћајаца, снабдевена моторним возилом, сигналним средствима и документима која јој омогућавају несметану контролу

саобраћаја и која би имала тачне податке о стању комуникације на оном делу на коме врши контролу) имала би задатак да зауставља и контролише сваког појединца и возило при сусрету, а по потреби и целу јединицу, или мање групе или само њихове старешине. Она би заустављала прописаним знаком, а вођа би имао право да легитимише свакога, да контролише документа и регулише што је потребно (на пример, да нареди да се повећа или смањи брзина кретања).

Показивачи пута би се постављали на раскрсницама или другим местима где се укаже потреба, и то у једној или више смена. Они би морали имати потребна сигнална средства, докуменат о својој идентитету, шифру јединица које треба да прођу, итд., затим потребне податке о стању комуникације на делу пута од свога места до следећег показивача (а ако је двосмеран саобраћај онда у обе стране). Пошто *не смеју заустављати колону* или поједине њене делове, они су дужни да преко своје везе извести командира станице, односно вођу покретне патроле при њеном наиласку, о свему што би могло укочити саобраћај или га је већ укочило. На тражење старешине колоне показивачи су дужни да даду све податке о стању комуникације и евентуалним обилазцима на делу комуникације до следећег показивача, као и о месту станице за контролу и сл. У изузетним случајевима показивачи могу интервенисати и предузети мере за отклањање застоја саобраћаја. На већим и важнијим раскрсницама може се одређивати група показивача са вођом групе и његовим замеником.

Команда здружене јединице, односно њен оперативни орган, организује кретање и контролу саобраћаја на основу задатка и циља кретања у склопу општих дејстава здружене јединице, затим на основу извода из плана кретања претпостављене команде и постојећег система контроле саобраћаја територијалних органа или претпостављене команде. Ако нема потребе да се кретање држи у строгој тајности, онда у разради система контроле саобраћаја може да учествује и старешина јединице за контролу саобраћаја. У противном се цео рад на организацији кретања и система контроле саобраћаја мора поверити специјалној екипи коју ће формирати командант здружене јединице.

Када прими задатак, процени ситуацију и изврши извиђање (ако има времена), командант (командир) јединице за контролу саобраћаја саставља свој предлог за организацију контроле саобраћаја (најчешће у виду шеме реда своје јединице, из које се види број и место станица, покретних патрола, показивача, итд.) и подноси га на одобрење начелнику штаба. На основу целокупног предлога командант (командир) јединице за контролу саобраћаја поставља своје органе на предвиђена места и отпочиње да врши службу контроле саобраћаја.

Већ сам истакао да се у наређењима за марш за сваку јединицу предвиђа *брзина кретања* у километрима. Зато су саобраћајни органи дужни да строго пазе да се ова брзина (која мора бити видно обележена у графikonу марша) тачно одржава и да о свима прекршајима извештава надлежне старешине (уносећи потребне податке у званична документа). Саобраћајни органи су дужни да омогуће несметано кре-

тање јединицама или појединцима који имају специјалне задатке и одобрења на тај начин што ће по потреби задржати друге јединице (убележавајући време задржавања у њихов докуменат кретања), слично давању првенства брзим или убрзаним возовима у односу на путничке и теретне возове у железничком саобраћају. Ако би се појавило више јединица са специјалним задатком, онда је најбоље да се заинтересоване старешине сложе о томе ко ће први продужити кретање, а уколико не би дошло до споразума, одлучивао би орган за контролу саобраћаја и о томе давао потврду онима које је задржао. Органи за контролу саобраћаја не би заустављали само возила са специјалном ознаком (командантска, курирска и т.сл.), а тако исто ни јединице које имају документа са ознаком за кретање брзинама без ограничења.

Органи за контролу кретања дужни су да контролишу да ли се кретање врши одређеном *маршрутом* и да предузимају мере за исправљање недостатака ако утврде ма и најмања отступања, тежећи да се при томе избегну непотребни, а нарочито већи застоји. Они имају право да у извесним случајевима (на пример када је обилазак нужен због рушења пута и објеката на њему, ако је део пута затрован БОТ-ом дуготрајног дејства, ако је неки део комуникације изложен осматрању или непрекидном дејству непријатељске ватре, итд.) изврше и нужне корекције маршруте, стим да податке о томе убележе и у свој дневник и у докуменат кретања јединице. При томе саобраћајни органи морају строго да воде рачуна не само о тренутној ситуацији на комуникацији него и о задатку који јединици претстоји по завршеном кретању. Ако би на извесној комуникацији дошло до непредвиђеног застоја (због кретања у оба смера, због пропуштања јединице која има предност у кретању, итд.), органи контроле саобраћаја могу задржаној јединици одредити и другу, обилазну маршруту (ако се тиме може отклонити застој у кретању), стим да ту промену унесу у прописана документа и о томе извести свога старешину. Само би станице за контролу саобраћаја могле вршити промене маршрута и уводити их у документа, а покретне патроле само у хитним и неодложним случајевима.

Унутар система контроле саобраћаја треба *обезбедити сигурну везу* са штабом који организује кретање и јединицом која се креће. Иако је за ово, свакако, најпогоднија радиовеза, ипак се између јединице која маршује и органа контроле саобраћаја мора успоставити сигурна веза сигнализацијом и уговореним знацима за распознавање (шифром). Ови знаци су нарочито потребни за то да се не би ометало кретање, јер би их патроле и показивачи са погодних места давали тако видно да их старешине јединица које маршују могу лако уочити и по њима поступити без задржавања и не мењајући прописану брзину. У том циљу легитимисање јединица требало би вршити начелно код станице, а изузетно код покретних патрола за контролу саобраћаја.

Органи за контролу саобраћаја су дужни да стога пазе на *маршевску дисциплину*, иако су за њено одржавање, по правилу, одго-

ворне старешине јединица. Зато органи контроле саобраћаја имају право да предузимају мере за отклањање свега онога што би могло успорити или омети саобраћај на одређеној комуникацији. Они су у том погледу исто тако неприкосновени као стражари на стражарском месту.¹⁾

Органи контроле саобраћаја треба да проверавају да ли су предузете све потребне мере за осигурање несметаног кретања (отстојања, стање и сигурност опреме на возилима, мере за маскирање, прикривање возила на застанцима и одморима, осматрање рада мотора, осматрање неба, итд.) и да упозоравају надлежне старешине да отклоне све уочене недостатке. Они се морају интересовати и за одржавање отстојања унутар колоне, па чак и између појединих возила, толеришући их само у дозвољеним границама. Органи за контролу саобраћаја не смеју дозволити никакво самовољно заустављање или претицање возила у току кретања, а возила која би из ма којих разлога изгубила своје место у колони могу поново ући у њу само за време застанка или одмора, и то само ако то неће трајати дуже од самог

¹⁾ Пошто маршевска дисциплина умногоме зависи и од одржавања прописане брзине кретања, било би пожељно да старешина моторизоване колоне (односно вођа челног возила) сачини преглед за контролу брзине, помоћу кога се у свако доба може оријентисати о току кретања и са прилично великом сигурношћу одредити стајна тачка, без обзира да ли се кретање врши дану, ноћу, по магли или невремену. Ако би, на пример, једна моторизована бригада имала да крене у 7.00 часова из Сарајева за Мостар, стим да се креће брзином 40 км/час, онда би тај преглед могао овако изгледати:

Маршрута	Дужина пута у километрима	Број километара на километар-мерачу возила вође колоне	Време доласка на циљ	Примедба
Сарајево	0	5543	7.00	
Пазарић	20	5563	7.30	
Коњиц	60	5603	9.00	Урачунат и одмор од 30 минута
Д. Јабланица	100	5643	10.30	Урачунат и одмор од 30 минута
Мостар	140	5683	11.40	Урачунат и застанак од 10 минута

Помоћу овог прегледа (залепљеног на шоферској табли испред седишта старешине јединице или вође возила) може се одредити стајна тачка приликом било каквог задржавања. Ако би се колона у овом случају зауставила у моменту када би километар-мерач показивао број 5590, онда би то значило да се чело колоне налази 13 км испред Коњица.

застанка (одмора). Они имају право да по потреби и силом склањају оштећена возила са комуникације, па чак и да их изврну покрај пута, како не би кочила нормално одвијање саобраћаја.

Звучне сигнале за време кретања (и то само дању и при врло видним ноћима) могу давати само органи за контролу саобраћаја и возила са специјалним ознакама. Остала возила у колони могу употребљавати сирене само у изузетним случајевима или када је колона на маршу на великом удаљењу од непријатеља. На дати звучни сигнал (сиреном) сва се возила морају одмах уклонити у страну и створити слободан пут органима за контролу саобраћаја или колима са специјалном ознаком. Непопштовање ових сигнала може довести до поремећаја у колони, а тиме и до довођења у питање извршења кретања у означеном времену. За ноћну сигнализацију ова возила треба да располажу рефлекторима (мањег или већег типа). Да ли ће и која возила у колони ноћу имати светла и каква (замрачена, умањена, итд.) или ће се кретати без светла (са возачима снабдевеним специјалним наочарима за инфрацрвене зраке), треба да регулишу старешине које организују кретање и да са тим благовремено упознају органе за контролу саобраћаја. Злоупотребу сигнала, како дању тако и ноћу, треба спречити и оштро кажњавати.

На застанцима и одморима органи за контролу саобраћаја треба да проверавају:

— да ли се претходно даје прописан знак за застанак и одмор да би се спречило нагло збијање колоне;

— да ли су возила склоњена са пута или, ако је ово непотребно због краткоће задржавања или немогуће због ширине пута, да ли су прописно маскирана (првенствено коришћењем природне маске или њиховим уклањањем са пута, што је некипут потребно чинити и ноћу, нарочито ако се заустављање врши на асфалтираним друмовима који се ноћу лако уочавају и при слабијој видљивости);

— да ли свако возило има правилно постављеног осматрача који може приметити сваки сигнал за даљи покрет или о појави непријатељских авиона, непријатеља на земљи, итд.;

— да ли има возила која после прегледа треба избацити из колоне да при даљем кретању не би ометала саобраћај;

— да ли је дат претходни знак за покрет да би се сви благовремено припремили и да ли је покрет уследио на време.

*

Због посебне важности правилне организације и извршења кретања на друмовима и путевима у савременом рату, у коме успех дејстава и операције умногоме зависи и од покретљивости јединица, овде сам изнео извесне поставке, којих би се, по моме мишљењу, требало придржавати при организацији и извршењу кретања, иако допуштам

да се изнета питања могу решити и на неки други, можда и бољи начин. Зато сматрам да би било корисно ако би овај чланак побудио веће интересовање за овај, наоко ситан, али веома важан проблем.

Обука специјалних јединица за контролу саобраћаја претставља одвојено питање, чијем се решењу може приступити тек онда кад се правилно реши питање постојања таквих јединица у мирно доба (у чијем органском саставу, под чијим непосредним руковођењем, каквог састава и опреме, итд.). Упоредо са решењем овог питања треба решити и питање садржине најнужније документације, како за јединице које се крећу, тако и за органе контроле саобраћаја. Као последица овога, наметале би се и извесне измене у постојећим наставним плановима и програмима.

ИЗ РАТНЕ ПРОШЛОСТИ НАШИХ НАРОДА ИЗАШЛА ЈЕ ИЗ ШТАМПЕ ОСМА НЊИГА ОВЕ БИБЛИОТЕКЕ

МИЛАН ЗЕЛЕНИКА
генерал-потпуковник

РАТ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ 1915

Стр. 521 са 20 скица у једној и у три боје; регистром имена, места и јединица; повез — полуплатно; ћирилица; цена 500 дин.

После српске победе на Колубари 1914, где је тучена аустро-угарска Балканска војска, долази до преокрета у односима Централних сила према Балкану. Немачка Врховна команда упућује и своје снаге на Балканско ратиште. На страну Централних сила ушла је и Бугарска која је угрозила Моравско-вардарску долину, те су се српска и црногорска војска нашле 1915 скоро у окружењу. Присуство савезничке Источне армије на Македонском војишту није ублажило ову тешку ситуацију. Дошло је до тешке кризе код српске (повлачење преко Косова, Метохије, Албаније и Црне Горе) и слома црногорске војске.

С обзиром на сложеност услова под којима је извођен, овај рат обилује разноврсним и веома поучним стратегиским и оперативно-тактичким концепцијама, наступно-отступним дејствима, разноврсним тешкоћама у командовању и кризама у њему.

У делу генерала Зеленике ова сложена материја, досад врло мало обрађивана, изнета је по први пут у целини, обрађена стручно, са критичким анализама и закључцима, те чини драгоцен прилог изучавању искустава из наше ратне прошлости.

Пуковник **ВИДО КОСОВИЋ** и
капетан I класе **ЈОВИЦА ПАТРОНОГИЋ**

ЖЕНЕВСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ У РАЗВОЈУ МЕЂУНАРОДНОГ РАТНОГ ПРАВА

(поводом годишњица Женевских конвенција)

Женевска конвенција о побољшању судбине рањеника оружаних снага у сувоземном рату закључена је пре деведесет година, 22 августа 1864. Она је произишла из покрета који је био изазван појавом књиге „Сећање на Солферино“, коју је 1862 године издао Швајцарац Хенри Динан.

Импрсониран страдањима рањеника на бојном пољу после битке код Солферино, које санитет није могао све да збрине (40.000 рањеника, а капацитет санитета 8.000), и милосрђем пијемонтешких жена (које су их тада неговале и називале браћом), Динан је дошао на идеју да би у рату било неопходно да се санитетска служба и рањеници прогласе неутралнима. Зато „Сећања на Солферино“ садрже (поред описа догађаја) и апел упућен свима шефовима држава и савести човечанства да се приступи хуманизацији рата оснивањем друштва за међусобну помоћ и неутрализацијом санитетске службе и рањеника.

Међународна конференција у Женеви од 26 октобра 1863 године претставља прву етапу на путу ка остварењу замисли изнетих у књизи „Сећања на Солферино“. Она је прихватила резолуцију да се у свима земљама оснују приватна, добровољна друштва за помоћ рањеницима са задатком да (у сарадњи са војним санитетом) оспособљавају добровољно санитетско особље које ће у рату помагати војном санитету. Тиме је био постављен темељ за оснивање Међународног Црвеног крста. Као међународни знак за та друштва и знак за распознавање њиховог особља усвојен је црвени крст на белом пољу (швајцарска застава у обрнутим бојама).

Конференција је упутила апел свима владама да помогну оснивање ових друштва, да усвоје предложени знак и да предузму мере за што скорије закључење једне међународне конвенције о неутрализацији санитетске службе и рањеника оружаних снага у рату.

Непосредно после ове конференције Комитет петорице у Женеви, који је руководио овим покретом, по извршеној међународној анкети о питањима истакнутим у резолуцији и апелу Конференције

од 1863, припремио је нацрт конвенције који је послужио као основ за сазивање Прве међународне конференције друштава за помоћ рањеницима. Та је конференција заседала у Женеви од 8 до 22 августа 1864. На њој је било заступљено 14 држава Европе и Сједињене Америчке Државе, и она је усвојила Конвенцију о побољшању судбине рањеника оружаних снага у рату.

*

Да би се схватили значај и последице Женевске конвенције, довољно је да се укаже на следеће одредбе чл. 1: „Војне амбуланте и болнице биће признате као неутралне и, као такве, од стране зараћених страна заштићаване и поштоване све док се у њима налазе болесници или рањеници“, и чл. 6: „Рањена или болесна војна лица биће прихваћена и негована без обзира којој нацији припадају“.

Цитиране одредбе показују да је Женевска конвенција инспирисана моралним принципима признавања права човека на поштовање и заштиту његове личности, без дискриминације у погледу националне припадности. У тим одредбама се истиче и идеја једнакости у међународним односима. Те одредбе уједно постављају и одређена ограничења у вођењу рата.

С обзиром да пре 1864 године није постојао ниједан међународни мултилатерални уговор који би био инспирисан моралним принципима те врсте, Женевска конвенција, посматрана са тог аспекта, заузима посебно место у развоју међународног права. Њеном појавом отпочело је ограничавање рата и због тога она претставља полазну етапу у кодификацији ратног права. Морални принципи који су је инспирисали утицали су да је убрзо после закључења била ратификована од скоро свих европских држава, да би још пре истека XIX столећа постала универзална.

Женевска конвенција је по својим последицама далеко превазишла оквире које су јој били поставили њени потписници. Она је својим моралним принципима инспирисала многе међународне споразуме општег карактера, као: Хашка правила о законима и обичајима рата и мултилатералне споразуме закључене под окриљем Уједињених нација против разних угрожавања достојанства човекове личности. Кад би постојало посебно хуманитарно право, Женевска конвенција би, по својим принципима и последицама, могла претстављати извор тога права.

Пре Женевске конвенције било је сличних двостраних споразума и једностраних декларација, на пример, 1743, за време Аустриског рата за наслеђе, команданти француске и енглеске војске закључили су споразум да ће болнице бити сматране као света места и обострано заштићиване; 1759 био је између Велике Британије и Фландрије закључен споразум о неутрализацији санитетског особља, рањеника и болесника. Тим споразумом је било предвиђено да ће и једна и друга страна прихватити и неговати рањенике и обрачунати трошкове око тога, да санитетско особље неће бити заробљавано и да

ће на најбржи и најудобнији начин бити спроведено (под заштитом) до својих трупа, да ће амбуланте и болнице на окупираним територијама бити заштићаване и поштоване, итд.

После прве француске победе у Италији, 20 маја 1859, у „Монитору“ је била објављена следећа декларација: „Цар Наполеон III, у жељи да ограничи патње рата, колико то до њега стоји, и да примером утиче на смањење непотребних строгиости, решио је да се предају непријатељу сви рањени заробљеници, чије стање буде допуштало повратак у њихову земљу“.

У Грађанском рату у САД 1861 били су пуштени на слободу сви заробљени лекари Севера. Тим поводом Санитетска комисија Северних америчких држава објавила је 1862 декларацију у којој је, између осталог, стајало: „Лекари неће бити никад заробљавани, већ ће се, напротив, пуштати на слободу, било да се врате својим трупима, било да остану код својих рањеника-заробљеника да би их неговали. Овај нови ред ствари биће са задовољством примљен у целом свету, као доказ да се и у условима грађанског рата хуманитарно право не заборавља“.

Међутим, сви ови уговори и декларације (као и други, њима слични) имали су ограничено временско дејство за тачно одређене прилике, због чега су после промена тих прилика били заборављени. Извршење обавеза примљених по тим споразумима зависило је једино од страна уговорница, те је непоштовање примљених обавеза од једне стране могло само да изазове одговор истом мером са друге стране (реципроцитет).

Насупрот тим споразумима стоји Женевска конвенција као први мултилатерални уговор који се, без временског ограничења, односи на све ратове, што јој и даје посебни значај. Али, и они ранији споразуми, упркос њиховој просторној и временској ограничености, имају велики значај, јер је њихово постојање знатно утицало на развој хуманитарних схватања, што је и довело до закључења Женевске конвенције.

*

Принципи Женевске конвенције који су је инспирисали и који су утицали да постане универзална условљавају њен стални развој који се огледа у њеним честим ревизијама и допунама којима је циљ да је прилагођавају развоју рата. Женевска конвенција од 1864 односила се само на заштиту рањеника у сувоземном ратовању. Међутим, на првој Хашкој мировној конференцији Женевска конвенција је протегнута и на поморско ратовање усвајањем Хашке конвенције од 29 јула 1899 за прилагођавање принципа Женевске конвенције од 1864 на поморско ратовање.

Женевска конвенција је три пута ревидирана и допуњавана. Први пут 1906 на основу искустава стечених у Руско-јапанском рату када је заштита протегнута и на болеснике, а годину дана доцније донесена је X Хашка конвенција од 18 октобра 1907 која је заменила

Хашку конвенцију од 1899 и која је принципе Женевске конвенције од 1906 протегнула на поморско ратовање. Други пут је ревидирана после Првог светског рата, којом је приликом закључена и једна нова конвенција — „Женевска конвенција о поступању са ратним заробљеницима од 27 јула 1929“, која је заменила одредбе II главе Хашких правила која су дотада регулисала заштиту заробљеника, стим што су после тога одредбе о заробљеницима из Хашких правила остале обавезне за земље које не приступе овој новој Конвенцији — конкретно ово се односило на СССР који овој Конвенцији није уопште приступио и на Јапан који јој је приступио уочи избијања Другог светског рата.

Најважнија је трећа ревизија и допуна, која је, користећи те-шка искуства Другог светског рата, у четири нове конвенције од 12 августа 1949, обухватила заштиту свих жртава рата, укључујући ту и грађанска лица. Те су конвенције следеће: I Женевска конвенција о побољшању судбине рањеника и болесника оружаних снага у суво-земном рату; II Женевска конвенција о побољшању судбине рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага у поморском рату; III Женевска конвенција о поступању са ратним заробљеницима и IV Женевска конвенција о заштити грађанских лица у рату.

Глава II Четврте женевске конвенције за заштиту грађанских лица у рату односи се на општу заштиту становништва од одређених последица рата и, као таква, претставља драгоцену допуну Хашких правила која регулишу режим окупације. II Женевска конвенција од 1949 заменила је X Хашку конвенцију од 18 октобра 1907.

Приказани развој непобитно указује да је Женевска конвенција од 1864 непосредни извор четири најновије Женевске конвенције од 1949, чија се пета годишњица поклапа са деведесетом годишњицом њиховог извора.

*

Развој технике уопште, а посебно офанзивних ратних средстава, утицао је да савремени рат добије тотални карактер. Дејства савременог рата нису више усмерена само на борце, већ и на целокупно становништво, због чега непосредне жртве рата нису само борци, већ и неборци — грађанска лица. Поред тога, сурови режим окупације који су спроводиле Силе осовине, вршећи злочине и спроведећи терор над неборцима (масовна депортирања, уништавања читавих етничких група, масовно узимање и стрељање талаца, уништавање читавих насеља и њихових становника, разне свирепе колективне казне, псеудо-медицинска истраживања и опити на људима, убијање и мучење заробљеника, дискриминације по свим основима и мерилима итд.), показао је у којој мери неборци могу постати непосредне жртве рата. То је уједно указало на то да уговорно међународно ратно право не само не одговара условима савременог рата, већ и да садржи знатне празнине и непрецизности које омогућавају велике злоупотребе. Уговорна правила ратног права која регулишу правни положај страна у

сукобу и заштиту жртава рата (заштита жртава рата у сукобу између две или више држава кад једна од њих није признала ратно стање, заштита жртава рата у случају „мирне окупације“ без војничког отпора — безусловна капитулација, правни положај устаника и чланова покрета отпора и њихова заштита, режим окупације и заштита грађанских лица у рату, итд.) садрже те празнине и непрецизности. Да тих недостатака није било, биле би уштеђене милионске људске жртве непотребне за војнички исход рата, као и многе патње и страдања других милиона људи.

Такво стање поставило је после Другог светског рата пред човечанство императив да се неодложно и хитно приступи отклањању наведених празнина и непрецизности уговорног ратног права. Та решења су предмет Женевских конвенција од 1949 те оне претстављају знатан напредак развоја уговорног ратног права у области заштите жртава рата уопште.

Суштина тога напретка може се јасно сагледати из следећих одреба Женевске конвенције од 1949 године:

1) Према одредбама општег чл. 2 све четири Конвенције примењиваће се не само у случају објављеног рата, већ и у сваком другом оружаном сукобу који може да избије између две или више држава уговорница, па ма једна од тих држава и не признавала ратно стање. Исто тако ове Конвенције ће се примењивати и у свима случајевима делимичне и потпуне окупације територије једне од држава уговорница, па и кад тој окупацији није пружен никакав војнички отпор.

Напредак који претстављају предње одредбе састоји се у томе што су се Женевске конвенције од 1929 примењивале само на случајеве уредно објављеног рата и на случајеве делимичне и потпуне окупације. Супротно томе, Женевске конвенције од 1949 примењују се на жртве сваког рата, па и онда када једна страна у том рату није призната као зарађена страна, тј. када једна страна у дотичном рату не признаје ратно стање. Те Конвенције ће се примењивати и у случају безусловне капитулације. То је суштина побољшања у односу на Женевске конвенције од 1929. Томе треба додати да се Конвенције од 1949 почињу примењивати самим фактом избијања оружаног сукоба и од часа кад сукоб избије, и примењују се све до потпуног завршетка војничких операција, односно до завршетка окупације.

2) Према 13 члану I и II Конвенције и 4 члану III Конвенције, те ће се Конвенције примењивати у свим напред наведеним случајевима оружаног сукоба или окупације на следећа лица:

— припаднике оружаних снага, милиције (народне војске) и добровољачких одреда (који улазе у састав тих оружаних снага) једне државе у сукобу;

— припаднике осталих милиција и добровољачких одреда (подразумевајући ту и чланове организованих покрета отпора) који припадају једној страни у сукобу и који дејствују изван или у оквиру своје сопствене територије (па и у случају да је та територија окупирана), под условом: да на челу имају лице одговорно за своје потчињене, да имају одређени знак за разликовање који се може уочити

на растојању, да обавезно носе оружје и да се (при својим операцијама) придржавају ратних закона и обичаја;

— припаднике оружаних снага који изјављују да припадају једној влади или власти коју није признала држава у чијим се рукама налазе;

— лица која прате оружане снаге (иако непосредно не улазе у њихов састав), као што су: чланови посада цивилних ваздухоплова, ратни дописници, снабдевачи, чланови радних јединица или служби чија је дужност да се старају о удобности оружаних снага у чијој се пратњи налазе;

— чланови посада (подразумевајући ту команданте, крманаше и ученике) трговачке морнарице и посаде цивилних ваздухоплова држава у сукобу, који не уживају повољнији поступак на основу неких других одредаба међународног права;

— становништво неокупиране територије које се, услед приближавања непријатеља, добровољно диже на оружје да би му пружио отпор, а није имало времена да се организује као редовна оружана сила, под условом да носи отворено оружје и поштује законе и обичаје рата;

— лица која припадају или су припадала оружаним снагама окупиране земље, па се нађу у власти окупиране силе; то важи и у случајевима када их је та сила пустила на слободу, или ако их жели интернирати (нарочито после покушаја да се споје са оружаним снагама којима припадају), или су ступила у борбу или се нису одазвала позиву који им је упућен ради интернирања.

Побољшање које је садржано у овом члану и на које треба нарочито указати јесте у томе што се Конвенцијама од 1949 знатно проширује круг заштићених лица која непосредно учествују у оружаним сукобима међународног карактера. Хашка правила о законима и обичајима рата од 1907 и Женевска конвенција од 1929 односиле су се само на припаднике редовних оружаних снага, на нека лица у њиховој пратњи, као и на милиције и добровољачке одреде (који нису улазили у састав редовних оружаних снага) под условом да су испуњавала четири услова о којима је било напред речи. Оне су се односиле и на становништво које се дигне на оружје пред непријатељем ради одбијања његове најезде на својој територији, уз испуњавање услова да отворено носе оружје и да се придржавају ратних закона и обичаја.

3) Према 4 члану IV Конвенције она ће се примењивати у свима случајевима оружаног сукоба и окупација (истакнутих у тачки 1) на сва грађанска лица која се у било ком тренутку и на било који начин нађу у власти једне стране у сукобу или једне окупирајуће силе, а нису њени држављани.

Оно што је потребно да се нарочито истакне у погледу заштите грађанских лица у рату јесте да је IV Женевска конвенција од 1949, која регулише ту заштиту, први међународни мултилатерални уговор из области ратног права који потпуно регулише правни положај грађанских лица у рату и њихову заштиту. Та је заштита досада била

регулисана Хашким правилима о законима и обичајима рата од 1907, и то недовољно и само са неколико одредаба.

Да би се истакла приказана побољшања биће потребно да се укаже на неке важније одредбе Женевских конвенција од 1949.

Стране у сукобу не могу против заштићених лица предузимати никакве мере које могу да проузрокују физичке патње или истребљење тих лица. Та забрана не обухвата само убиства, мучења, телесне казне, осакаћења и медицинске и научне опите (које не захтева лечење) већ и све остале суровости; било да их чине грађански службеници или војна лица окупирајуће силе. Ниједно заштићено лице не може бити кажњено за дело које није учинило, а забрањене су и колективне казне, застрашивања, терор, пљачка и мере одмазде над заштићеним лицима и њиховом имовином.

Окупирајућа сила не сме да приморава заштићена лица да ступају у њене оружане снаге нити да врши пропаганду за добровољно ступање у те оружане снаге. Ниједно заштићено лице не може бити позвано на одговорност од стране окупирајуће силе за дела која је извршило на окупираној територији пре окупације или за време прекида окупације. Заштићено лице које изврши кривично дело у намери да нашкоди окупирајућој сили (ако то дело није нанело повреду живота или телесног интегритета припаднику окупационих снага, односно ако није проузроковало озбиљну колективну опасност) може бити кажњено само простим затвором или интернирањем, под условом да затвор (односно интернирање) траје сразмерно последицама учињеног кривичног дела.

Смртна казна не може бити извршена над заштићеним лицем пре истека рока од 6 месеци, рачунајући од дана кад је сила заштитница примила обавештење о извршности пресуде. Заштићена лица се не могу ни у ком случају и ни на какав начин лишити права која им пружа Конвенција, па ни њиховим добровољним одрицањем нити међусобним споразумима сила у сукобу.

За смештај рањеника, болесника, немоћних стараца, трудних жена и деце (испод 15 година) предвиђено је да се, одмах по отпочињању непријатељстава, установе посебне зоне ван домашаја ратних дејстава. Ове се зоне могу образовати на сопственој, а по потреби и на окупираној територији, и стране у сукобу обавезне су да о тим зонама закључе посебне споразуме, да их заштићују и поштују.

Грађанске болнице, санитетско и административно особље које је стално и једино запослено у тим болницама такође морају бити заштићивани и поштовани.

Забрањена су принудна пресељавања (масовна или појединачна) и прогонства изван окупиране територије на територије окупирајуће силе или било које друге државе. Дозвољено је само привремено пресељавање у оквиру окупиране територије, и то само ако то захтева безбедност становништва или неопходне војне потребе. Забрањено је уништавање покретних и непокретних добара (било да она припадају држави, појединцима или организацијама), сем ако је то неминовно и неопходно за извођење војних операција.

Окупирајућа сила може укинути дотадање кривично законодавство на окупираној територији и заменити га својим, само ако ти ранији закони претстављају опасност за окупирајућу силу и препреку за примену Конвенција и редовну управу окупираном територијом. Али, ови нови закони не могу ступити на снагу пре него што буду објављени на матерњем језику становништва, не могу имати повратно дејство, а смртне казне могу бити предвиђене само за дела шпијунаже, тешке саботаже на војним постројењима и за дела при којима је проузрокована смрт једног или више лица (али и ово само под условом да су укинути закони окупиране територије за та дела такође предвиђали смртну казну). Судови могу да примењују законе који су донети пре извршења кривичног дела, а изречене казне не смеју бити несразмерне последицама извршеног кривичног дела, при чему судови морају водити рачуна о томе да заштићена лица нису држављани окупирајуће силе.

Важно је да се нагласи да интернирана грађанска лица уживају исту заштиту као и ратни заробљеници. Та заштита је регулисана у IV Одељку IV Женевске конвенције под насловом „Правила о поступању са интернираним лицима“.

*

Посебан значај Женевских конвенција од 1949 огледа се у проширењу круга лица у оружаним снагама која обухватају њихове одредбе, а нарочито у признању организованих покрета отпора (и то без обзира где они воде операције, изван или у оквиру своје сопствене територије, па и у случају да је та територија окупирана). Због тога је потребно да се, историски посматрано, прикаже како се развијала и примењивала заштита лица ван оружаних снага до доношења Женевских конвенција од 1949.

Под утицајем светске јавности, а због масовних стрељања која су Немци у Француско-немачком рату од 1870—71 извршили над француским слободним стрелцима, Хашка правила о законима и обичајима рата у сувоземном ратовању од 1907 признала су милиције и добровољачке одреде као редовне оружане снаге. То је признање формулисано у њиховом чл. 1 који гласи:

„Закони, права и дужности рата неће се примењивати само на армије, већ и на припаднике милиција и добровољачких одреда, под условом да стоје под командом лица одговорног за своје потчињене, да носе знак за распознавање који се може уочити на растојању, да носе оружје отворено и да се у својим операцијама придржавају закона и обичаја рата“.

Под утицајем руске војне доктрине која је предвиђала „ополченије“, тј. народни устанак пред најездом непријатеља ради помоћи оружаним снагама у одбрани своје територије, у чл. 2 Хашких правила од 1907 усвојена је теорија о устаницима, која гласи:

„Становништво неокупиране територије, које се пред најездом непријатеља дигне на оружје да одбије најезду непријатеља, а да није

имало времена да се организује саобразно одредбама чл. 1 (милиције и добровољци), биће признато као зараћена страна ако носи отворено оружје и ако поштује законе и обичаје рата“.

Цитирана два члана Хашких правила била су допуњена IV Хашком конвенцијом од 1907 (чији прилог чине Хашка правила), т.зв. Мартенсовом клаузулом. У уводу те Конвенције стоји да ће се у случајевима који нису регулисани уговорним правом „становништво и ратници подвргнути заштити и прописима начела међународног права, који су резултат обичаја установљених између цивилизованих народа, закона човечности и захтева јавне савести“. Према томе, цитирана Мартенсова клаузула упућује на то да се, уколико уговорно право (конкретно раније наведена два члана Хашких правила) није довољно, прибегне обичајном праву, стим да се при томе имају на уму принципи међународног права, закони човечности и захтеви јавне савести. То значи да су Хашка правила штитила чланове покрета отпора (а нарочито ако се узме у обзир шта је служило као повод за усвајање одредбе чл. 1 Хашких правила), и да су партизани били познати давно пре усвајања тих Правила. Међутим, то повезивање уговорног са обичајним правом омогућавало је и разне злоупотребе. Силе осовине, под утицајем старог немачког гледања на ратно право (по коме треба право подредити ратним нужностима), злоупотребиле су те непрецизности. Последице те злоупотребе биле су у томе што као зараћена страна нису признавани припадници Народноослободилачког покрета Југославије, као и партизани и чланови покрета отпора у другим земљама.

Женевске конвенције од 1949, под наведеним утицајем, признале су чланове организованих покрета отпора, и то не само кад воде операције на сопственој територији већ и ван ње (па иако је и та друга територија окупирана). Исто тако је важно и то да Женевске конвенције од 1949 признају и штите као припаднике оружаних снага једне владе или власти и она лица која сила, у чију власт та лица дођу, не признаје као припаднике зараћене стране. Исто тако, треба признати као зараћену страну и припаднике оружаних снага земље чија је територија окупирана, а који су били остављени на слободи од стране окупирајуће силе, када они покушају да се споје са оружаним снагама којима припадају или ако самостално ступе у борбу. Наведене одредбе, иако не спомињу партизане, пружају могућност да они буду под њих подведени. Све то, иако је од велике важности и претставља несумњиво велики напредак, показује да те одредбе ипак садрже празнине које би се, мада теже, могле злоупотребити. На те злоупотребе наводи чињеница што се у тексту тих Конвенција не спомињу партизани, иако би и они морали бити споменути, тим пре што су они били честа појава у рату.

У немачкој се јавности у последње време у разним публикацијама третирају осуде ратних злочинаца — који су вршили злочине над припадницима Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије и партизанима и припадницима покрета отпора других земаља — као незаконите и противне не само правилима међународног ратног права већ и законима ратних нужности. Та тежња немачких

послератних публициста да оправдају ратне злочинце и да им ублаже одговорност за извршене злочине (које су починили злоупотребљавајући непрецизности и празнине уговорног ратног права) указује на то да ти публицисти још увек стоје под утицајем схватања која су уношена у правила немачке војске, а која су се заснивала на праву нужде, тумачећи то право тако широко да би се оправдале све повреде и злоупотребе ратног права. Женевске конвенције од 1949, самим протезањем заштите над лицима над којима су у минулом рату немачке оружане снаге вршиле злочине (злоупотребљавајући непрецизности Хашких правила), претстављају осуду извршиоца тих злочина и осуду злоупотреба непрецизности тих правила. Оне, исто тако, осуђују и схватање по коме право треба подредити ратним нужностима. Због тога су ови покушаји немачких публициста чудновати, тим више што је Женевске конвенције од 1949 ратификовала и Западна Немачка.

*

Под утицајем ослободилачких покрета и устанака несамосталних и потлачених народа, као и чињенице да право на самоопредељење народа није више само постулат политичке етике или теорије, већ и да је оно кроз Повељу Уједињених нација постало позитивно право, развој ратног права учинио је изванредан напредак и у области заштите лица у оружаном сукобу који немају међународни карактер (ослободилачки покрети, устанци, грађански ратови и сл.). Тај напредак је такође изражен у Женевским конвенцијама од 1949.

Одредбама које су заједничке за све четири Конвенције од 1949 заштићују се и лица у оружаном сукобу који избије на територији једне државе и који, као такав, нема међународни карактер. Стране у тим сукобима обавезне су да са лицима која не учествују непосредно у непријатељствима (подразумевајући ту и припаднике оружане снаге који су положили оружје и лица онеспособљена за борбу услед болести, рана, затвора или из било којег другог узрока) поступају у свакој прилици без икакве дискриминације засноване на раси, боји коже, вери, убеђењу, полу, рођењу, имовном стању или било коме другом сличном мерилу.

У томе циљу изриком су забрањени према наведеним лицима у свако доба и на сваком месту следећи поступци: повреде које се наносе животу и телесном интегритету (нарочито све врсте убистава, осакаћења, свирепости и мучења); узимање талаца; повреде личног достојанства (нарочито увредљиви и понижавајући поступци); изрицање и извршење казни без претходног суђења од стране редовно установљеног суда и свих судских гаранција које цивилизовани народи признају за неопходне. Рањеници и болесници морају бити прихватани и неговани. Странама у сукобу стављено је у дужност да, без утицаја на правни положај тих лица, међусобним споразумима прошире на њих и друге одредбе конвенције.

Суштина наведених одредаба Женевских конвенција од 1949 (т.зв. „Минијатурна конвенција“) јесте у томе, што не дирају у правни

положај страна у унутрашњем сукобу који може избити у једној земљи. Конвенције не признају странама у таквом сукобу својства зараћене стране, већ на лица, која нису непосредно умешана у такав сукоб или која су онеспособљена за борбу, протежу основне принципе Конвенције о заштити човека и о поштовању неповредивости човековог достојанства. Основ за то признавање не чини признато својство борца, већ право човека на заштиту живота и на поштовање његове личности. То је минимална обавеза за стране у таквом сукобу. Да би се та минимална заштита олакшала и обезбедила, Конвенције остављају могућност да „једна хумана непристрасна организација, као што је Међународни комитет Црвеног крста, може да понуди своје услуге странама у сукобу“.

Овакво решење, иако претставља извешан напредак, није задовољавајуће, јер тај напредак не излази из оквира хуманитарне области и не дира у политичку и правну страну проблема, иако Повеља Уједињених нација одређује правни положај несамосталних и зависних земаља који треба постепено да их доведе до самосталности и независности. Ипак, и овако скучено решење треба сматрати извесним бољштком у овом погледу, имајући нарочито у виду већ изнете моменте. Наша земља и на том плану чини напоре, те је у Уједињеним нацијама поднела нацрт Декларације о правима и дужностима држава, чији чл. 1 гласи: „Сваки народ има право на самоопредељење, које укључује и право на стварање сопствене суверене националне државе“.

*

Овај приказ не би био потпун ако се не би посебно указало на мере које обезбеђују примену Женевских конвенција од 1949 и заштиту против њихових повреда. Те су мере: контрола и санкције.

Контрола спровођења и примене Конвенција поверена је силама заштитницама чији је задатак да штите интересе страна у сукобу. У ту сврху Конвенције дају широка овлашћења претставницима и делегатима сила заштитница, под условом да оне не прекораче оквири своје мисије и да при томе воде рачуна о нужним захтевима безбедности држава у којима врше мисију. Напредак који претставља ова мера у Конвенцијама од 1949, у односу на Конвенцију од 1929, састоји се у томе, што су услуге сила заштитница раније биле ограничене само на ратне заробљенике (и то само уколико је страна која их је држала у власти признала да се налази у ратном стању са страном чијој су војној сили раније ти заробљеници припадали). Услуге сила заштитница раније нису могли користити ни заробљеници силе која је безусловно капитулирала, јер на такве случајеве нису били протегнути принципи Женевске конвенције од 1929. Због тога у минулом рату скоро 50% свих заробљеника није могло користити услуге сила заштитница. У третирању ратних заробљеника бивше југословенске војске Немачка је, на темељу капитулације и поделе Југославије, одбијала да призна да се налази у ратном стању са Југославијом. Она

је у вези са тим, а уз одобравања бивших генерала, присталица Драже Михаиловића, Љотићеваца и других, на те заробљенике само делимично примењивала одредбе Женевске конвенције, не признајући им најосновнија права: аутономију културног живота и установу изабраног повереништва. На томе плану, под руководством Партије, југословенски ратни заробљеници водили су тешку борбу и нису признавали законитост капитулације и поделе земље, већ су заступали законитост и континуитет Народноослободилачког рата.

Даљи напредак у контроли примене извршења Женевске конвенције од 1949 претставља могућност супститута (замене) силе заштитнице. Под претпоставком да се евентуални будући рат неће моћи локализовати, те да ће због тога бити и тешко применити Конвенцију услед непостојања држава које би биле незаинтересоване у сукобу (и које би, као такве, имале услова да им стране у сукобу као силама заштитницама повере заштиту својих интереса), Конвенције од 1949 дају могућност силама у сукобу да те функције повере једном организму који би, испуњавајући потребне услове непристрасности, могао извршити свој задатак.

Санкције против повреда Женевских конвенција од 1949 треба ценити као напредак од посебног значаја у развоју ратног права. Оне су за повреде ратног права биле и раније познате у извесном смислу. Женевска конвенција од 1929 предвиђала је санкције против кршења њених одредаба, те је ставила у дужност странама уговорницама да у свом законодавству, ако за то нису довољни њихови дотадашњи кривични закони, спроведу кривичне санкције за сузбијање повреда Конвенција за време рата. Исто тако, IV Хашка конвенција предвиђала је да ће зарађена страна која повреди Хашки правилник о законима и обичајима рата бити дужна да накнади штету. У Московској декларацији од 1943 прокламовано је да ће сви припадници хитлеровских оружаних снага одговорати као ратни злочинци за свирепости и злочине учињене на окупираним територијама и за све повреде ратног права, и то пред судовима држава о чије су се народе огрешили. Поздамска декларација од 2 августа 1945 садржи решеност Савезника да изведу пред суд главне ратне злочинце, на основу чега је 8 августа 1945 закључен Лондонски споразум са Статутом о међународном војном суду о кажњавању главних ратних злочинаца европских осовинских сила, који је судио влади Рајха и другим главним злочинцима. Санкције против повреда ратног права и закона човечности садржавао је и Версајски уговор, а на Бечком конгресу 1815 дата је изјава о стављању Наполеона, после бекства са Елбе, ван грађанских и друштвених односа. Напредак, садржан у Женевским конвенцијама, огледа се у томе што су оне инкриминисале дела која се сматрају тешким њиховим повредама, што су се стране уговорнице обавезале да у своме законодавству пропишу кривичне санкције за та дела, да изводе пред своје судове и кажњавају како лица која непосредно изврше једну од инкриминисаних повреда, тако и лица која су повреду наредила, не отклањајући при томе и непосредну одговорност дотичне државе. Конвенција даје могућност да се таква лица изруче

и некој другој држави ради суђења, која је за то заинтересована и има доказе против лица чије изручење тражи. Одговарајући поступак се мора отпочети на захтев заинтересоване државе и он се води на начин како се заинтересоване државе споразумеју.

Овде треба истаћи као битно да та кажњавања нису само унутрашња ствар државе у чијим се рукама налазе извршиоци и да су ратни злочини инкриминисани, чиме је отклоњена празнина због које се морало, супротно принципу да кривични закони не могу имати повратно дејство, прибећи проглашавању повратног дејства за ратне злочине. Овај напредак треба оценити као последицу тежње да се, на основу права заштите човека и поштовања његове личности, рат ограничи забраном свих свирепости и жртава које нису неопходне за његов коначни исход. Сузбијање повреда ратног права, гоњење и кажњавање ратних злочинаца сматра се као општи интерес и дужност свих држава.

Женевске конвенције од 1949 овако приказане у развоју међународног ратног права, иако су закључене да би се примењивале у рату, не претстављају инструменат рата већ инструменат мира. У томе је баш њихов значај, мада више веома важних питања у њима није нашло своја потпуна решења. Ти недостаци указују на тешкоће које се супротстављају решавању проблема у међународним односима кад им треба жртвовати крупне политичке интересе. Могло би се рећи да се те тешкоће огледају и у факту што су Женевске конвенције од 1949 до августа 1954 ратификовале свега 42 државе, иако се тога месеца навршила петогодишњица од њиховог закључивања. Међу државама које их нису ратификовале налазе се и неке велике силе, САД и Велика Британија. Тешкоће око ове ратификације правдају се тиме што државе које их нису ратификовале имају знатних потешкоћа да кроз своја законодавства спроведу кривичне санкције за повреде конвенција.

Наша земља, оцењујући Женевске конвенције од 1949 као инструменат мира, јер ограничавају и отежавају вођење рата, доследна својој мирољубивој политици и искључењу рата као средства за решавање спорова у односима међу државама, ратификовала их је као друга по реду, 28 марта 1950 — свега неколико месеци по њиховом закључивању. Та се ратификација рачуна од 21 априла 1950, када су депоновани ратификациони инструменти код швајцарске владе. Саобразно томе, наша земља, извршујући обавезе које за њу проистичу из приказаних конвенција, у XI глави Кривичног законика која носи назив „Кривична дела против човечности и међународног права“ инкриминисала је и све повреде Женевских конвенција и за њих предвидела строге казне које се крећу од казне строгог затвора до смртне казне.

У духу извршења обавеза које су примиле стране уговорнице да ће Конвенције још за време мира у својим земљама популарисати и унети их у наставне планове војних (а по могућности и грађанских школа) у нашој се земљи Женевске конвенције изучавају у свима војним школама. У нашој Армији постоје посебни органи који се ста-

рају о припремању и извршењу тих Конвенција. Најзад, и овај чланак је, такође, на плану популарисања Женевских конвенција.

Повеља Уједињених нација забранила је рат, а посебно је осудила сваки агресиван рат. Рат је дозвољен само у циљу самоодбране у случају агресије, и то док Савет безбедности не предузме одговарајуће противмере. Код оваквог стања ствари могло би изгледати да су напори који се чине на кодификацији и развоју ратног права у контрадикцији са Повељом Уједињених нација. Међутим, ми смо сами сведоци да је рат још увек могућ и да опасност од рата није још престала. Штавише, према непрекидном развоју ратне технике и пренаоружању које се врши, постоји опасност да се евентуални будући рат претвори у атомско-бактериолошко-хемиски рат. Под тим условима сваки напор усмерен на ограничавање рата претставља уједно и мере за очување мира. Зато се популарисање Женевских конвенција, доследно извршавање њихових одредаба које се имају применити у миру и давање примера у погледу извршења тих одредаба и налазе у плану борбе за очување мира и за отежавање евентуалне агресије.*)

*) При изради овог чланка, служили смо се следећом литературом:

- 1) Revue internationale de la Croix-Rouge et Bulletin international des Sociétés de la Croix-Rouge, 1954.
- 2) Manuel de la Croix-Rouge Internationale.
- 3) Andrassy — Међународно право.
- 4) Радојковић — Рат и међународно право.
- 5) Бартош — Међународно јавно право.
- 6) Görlitz — Der Zweite Weltkrieg.

МОЖЕ СЕ ДОБИТИ 21 СВЕСКА

» МАЛЕ ВОЈНЕ БИБЛИОТЕКЕ «

ИЗНЕНАЂЕЊЕ У РАТУ

од генерал-пуковника у пензији САВА ОРОВИЋА

Књига има 285 страница, а илустрована
је низом скица. — Цена 250 динара.

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Генерал-мајор **РАЈКО ТАНАСКОВИЋ**

„НЕКА ИСКУСТВА ИЗ РЕШАВАЊА ТАКТИЧКИХ ЗАДАТАКА“

Познато је да је за правилно решавање тактичког задатка потребно, пре свега, да онај који га решава добро схвати у чему је суштина добивеног задатка, па тек онда да приступи његовом решавању. Међутим, метод који писац¹⁾ предлаже да се користи при схватању задатка и процени ситуације мислим да није најсрећније изабран. Исто тако, по моме мишљењу, не би требало на основу појединих случајева и субјективног гледања вршити уопштавања и то сматрати за појаву која треба да буде карактеристична за нашу праксу, поготову кад она таква није. Тако, на пример, у своје досадашњем раду на решавању тактичких задатака у трупи, школи и командантским путовањима, нисам наишао ни на један случај да би официр који решава тактички задатак донео тако драстично погрешну одлуку, да пробија положаје који су већ пробијени, као што је то у примеру који писац у чланку наводи. Истина, немам никаквог искуства са испита за чиновне, и зато не искључујем могућност таквог случаја на испиту.

Писац сматра да основни узрок несхватања задатка лежи у неправилном прилажењу задатку, јер „... појединци веома брзо приступају процени ситуације, такорећи док га још нису честито ни прочитали...“. Одмах затим писац прелази на решавање проблема и предлаже метод по коме решавалац треба неколико пута да прочита задатак у целини да би потпуно разумео све елементарне податке у њему, па тек после тога да приступи *схватању задатка* уз поновно читање само оног дела задатка у коме се говори о задацима претпостављене команде, своје јединице и суседа. Уочава се одмах да писац одваја читање задатка од његовог схватања. Мислим да је непотребно доказивати да се та два посла не могу одвојити, јер је, с једне стране, логично да без читања задатка (који се добија у писменој форми) не може бити ни говора о његовом схватању, а с друге стране, поставља се питање: какве резултате може дати неколико пута поновљено читање задатка ако то истовремено није и мисаони рад решавача?

По моме мишљењу, чим командант прими задатак и отпочне са читањем, он истовремено отпочиње и процес рада на схватању задатка. Зато је тешко и претпоставити да ће команданту бити потребно да неколико пута чита задатак ако при читању тактички мисли о ономе што у задатку пише.

¹⁾ Пуковник Јован Теодоровић: Искуства из решавања тактичких задатака — Војно дело бр. 10/1954 г.

Остајући доследан својој првобитној концепцији о строгој подели процеса рада решаваоца на: читање задатка, схватање задатка и процену ситуације, писац предлаже одређени начин за тај рад који може одвести шаблону иако се писац баш бори против шаблонског рада, што се види из разматрања о методу процене елемената ситуације. На извештајном шаблонизам, може се рећи, наводи и пишчево разматрање о суштини схватања задатка и процене ситуације, као и покушај да се поставе фиксне границе између та два појма. Јер, поставља се питање: да ли командант може и сме да се искључи из размисљања о томе на који ће начин извршити постављени задатак, и то баш онда кад врши схватање задатка по питању „какав задатак извршава претпостављена јединица и каква је замисао њеног команданта за извршење тог задатка“? Ја мислим да не може, сем у случају ако командант том приликом мисли о нечем другом, а не о задатку. Тако исто, и по другим питањима из схватања задатка која писац наводи („у чему је суштина задатка моје јединице“ и „какав је међусобни однос задатка моје јединице и задатака суседа“) немогуће је размисљати о задатку а да се у извесном степену том приликом не размисља и о могућностима његовог извршења.

Ја мислим да на процену ситуације треба шире гледати и да она уствари почиње од момента пријема задатка, а завршава се, по теорији, доношењем одлуке од стране команданта. Међутим, у пракси, када командант донесе одлуку, он и даље продужава са радом на разјашњењу и процени ситуације, тј. шаље извиђачке органе, појачава рад на прикупљању података о непријатељу и земљишту, итд. — једном речи, наставља рад на добијању што јасније слике о стању на бојишту, а то је уствари рад на процени ситуације.

Несумњиво је да се ниједан командант, само због тога што је процес рада на процени ситуације завршен и донета одлука, неће одрећи могућности измене или допуне већ донете одлуке ако је даљим радом дошао до нових сазнања која су од утицаја на одлуку. Према томе, читање задатка (или пријем задатка усменим путем) и његово схватање (или, како се још назива студија, проучавање или разумевање задатка), јесу само *елементи процене ситуације*. Наравно, било би погрешно сматрати да у процесу процене ситуације није потребно задржати се детаљније на анализи свих њених елемената и разматрати их у њиховој ускупној повезаности. О овоме је и разматрање писца чланка, по мом мишљењу, сасвим правилно, само се поставља питање да ли при мирнодопском решавању тактичких задатака, због неких „школских“ — по моме мишљењу неоправданих разлога — треба правити вештачку поделу у мисаоном раду команданта који решава добивени борбени задатак или се у том погледу треба придржавати ратне праксе, у којој се та подела није вршила.

Сам проблем који писац разматра заслужује да му се посвети пажња, само ја сматрам да узроке грешака приликом решавања тактичких задатака не треба тражити искључиво у методу рада на решавању задатака, већ и на другој страни. Постоје, по моме мишљењу,

два основна узрока који условљавају озбиљније тактичке грешке при решавању задатака, и то: карактер т.зв. основног задатка и формализам у методу рада на припреми одлуке. Но, поред тога, решаваоци задатака обично се не уводе у ситуацију постепено, већ одједном добијају целу ситуацију (општу и конкретну ситуацију своје јединице), те имају утисак као да су падобраном бачени у сасвим непознату средину. Јасно је да овако много података добијених одједном и заједно са задатком за своју јединицу причањава решаваоцу задатка велике тешкоће, како у разматрању тих података, тако и у схватању задатка. Када би се решаваоцима раније давала општа ситуација, онда би они могли лакше и да схвате задатак, јер би се по времену одвајало упознавање са општом ситуацијом од упознавања са конкретним задатком. Пример који је писац навео то најбоље потврђује, без обзира што је он из њега извукао закључке по другим питањима, који су и по мом мишљењу сасвим тачни.

Што се тиче основног задатка, често пута се у њега не уносе ни минимални подаци који су потребни да би решавалац имао довољно елемената за разумевање задатка и његово решење. Није редак случај да је тих података знатно мање него што би их одговарајући командант знао у конкретним ратним условима. У рату потчињени команданти живе у ситуацији на пољу боја, и на разне начине прате њене промене, и то било да су непосредно ангажовани у борби било да очекују увођење у бој. Сем тога, претпостављени команданти дужни су да редовно обавештавају своје потчињене о развоју догађаја који могу имати утицаја на њихова дејства, а поготову ако се ради о јединици у другом ешелону (пример који је писац навео). У рату ће претпостављени командант не само обавештавати команданта другог ешелона о развоју догађаја, него ће овај последњи најчешће бити уз свог претпостављеног старешину и уз њега и сам пратити ток борбе све до увођења у бој своје јединице. Други ешелон је један од битних елемената борбеног поретка једне јединице, те и његов командант не би смео да буде необавештен о ситуацији. Дакле, много података које би потчињени команданти у рату знали, често решаваоци задатка не добијају у основном задатку. Истина, тешко је да се у једном пасусу основног задатка, сажето обухвати све оно што би потчињени командант у стварности знао при пријему задатка и даље дознавао од свог претпостављеног кроз одлуку, извиђање, борбену заповест, организацију садејства, итд. Из примера наведеног у чланку види се да је командант пука, чији је пук био у другом ешелону, донео одлуку да пробија већ пробијену непријатељску одбрану. Ако наведени решавалац задатка у улози команданта пука из другог ешелона није био у току догађаја пре добијања задатка, онда је лако могао да погреши, пошто, по моме мишљењу, није имао основне елементе за одлуку, јер наређење да „што пре избије у рејон села А и Б и створи повољне услове за уништење непријатељских снага у рејону Х и увођење тенковске резерве у правцу с. К“ није било довољно за рад. Поготову се може рећи да је ово наређење пружало недовољно података за рад

ако се од овог команданта тражило да на основу њега врши схватање задатка, процену ситуације, итд., тј. да обави све радње из организационог процеса. С друге стране, ако је тај командант имао све потребне податке које би и у конкретној ситуацији морао имати, онда је само могла бити по среди тотална психичка индиспозиција за рад и размишљање у том моменту. Но, ја мислим да овде није била у питању индиспозиција него непотпун задатак.

Формализам у раду при решавању тактичких задатака, по моме мишљењу, последица је стриктног придржавања одређених методских и организационих шема од стране решаваоца. И сам писац је добро уочио да се често пута приликом процене ситуације иде устаљеним редоследом, тј. врши се процена појединих тактичких елемената, без обзира на њихову тренутну важност и актуелност. Међутим, ово је само једна од основних грешака у методу процене ситуације, која решаваоца задатка наводи на шаблонски рад. Још већи узрок те појаве, по моме мишљењу, лежи у постављању задатка, односно у наставним питањима која треба решавалац да обради. Наиме, ако се од сваког официра који решава задатак (у школи, на испиту, на путовању, итд.) буде увек тражило да писмено оформи: схватање задатка, процену ситуације (или само закључке из процене ситуације), одлуку и борбену заповест, онда ће то неминовно довести решаваоце до формализма и шаблонског рада. Јер, пре свега, ако се тражи да решавалац задатка пише и оформљује као докуменат и оно што у рату никада неће писати, и да при томе по строгом критеријуму издиференцира и одреди шта све треба да уђе у те поједине документе, очигледно је да се он тешко може снаћи, а поготову ако је за сав тај рад дато мало времена. И, наравно, хтели ми то или не, решавалац задатка је, уместо да мисли о одлуци, принуђен да своје размишљање концентрише на форме писменог састава, који је обавезан да сачини. Мислим да нема никакве потребе тражити од официра при решавању тактичких задатака да пишу оно што у рату не би писали, пошто за то не постоје никакви оправдани разлози па ни „школске“ или „наставне“ природе.

По моме мишљењу, довољно је да се од решаваоца задатка захтева да оформи одлуку или борбену заповест, а да му се више времена остави за њихову анализу. Наравно, ово се не би односило на обраду комплексних задатака у школама, где су слушаоци обавезни да се упознају и са обрадом свих борбених и радних докумената. На анализи, кроз одбрану донете одлуке, може се видети у потпуности како је решавалац схватио задатак, проценио ситуацију, итд. Јер, рад до доношења одлуке претставља уствари мисаони рад команданта, његову студију, анализу (личну и са органима штаба), итд. — што ће сваки командант у стварности вршити на њему својствен начин, па сматрам да није потребно да се све то при извођењу задатка оформљује у посебна документа, већ је довољно оформити само одлуку или заповест која претставља резултат целог овог мисаоног процеса. Дакле, потребно је стално усавршавати метод решавања тактичких задатака и проналазити такве форме које ће бити најприближније ратним условима, јер ће оне дати и највеће резултате.

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

Mr. Z. B.: NEKA MIŠLJENJA O MOGUĆNOSTI UPOTREBE NOVIH BOJNIH OTROVA

Poznato je da SAD nisu u svoje vreme potpisale Ženevsku konvenciju od 1928 o zabrani upotrebe bojnih otrova i da su se, u vezi s tim, za vreme Drugog svetskog rata, mogla ponekad u štampi naći mišljenja o tome da SAD nisu obavezne da se pridržavaju te Konvencije. S druge strane, poznata je činjenica da je SSSR izjavio da se ne oseća obaveznim prema onim državama koje taj protokol nisu potpisale.

Ako bacimo letimičan pogled na pojedine posleratne američke vojne i popularne časopise, videćemo da se ovde-onda pojavljuju članci o bojnim otrovima i to nekiput u vidu senzacionalističkih izveštaja, a ponekad u vidu vrlo ozbiljnih izjava i mišljenja njihovih vojnih i državnih rukovodilaca.

Poznati nemački stručnjak dr. Rudolf Hanslijan, u svojoj knjizi *Vom Gas-kampf zum Atomkrieg* (Od bojnih otrova do atomskog rata), tvrdi da postoje podaci po kojima su još 1943 SAD i SSSR bili za upotrebu bojnih otrova jer su pretpostavljali da bi se na taj način moglo znatno skratiti trajanje rata, a i vodeći nemački stručnjaci su u to vreme smatrali da bi njihova intenzivna upotreba od strane protivnika dovela Nemačku do kapitulacije u roku od 15 dana.

U časopisu *Chem. Eng. News*, godine 1950, general Antoni Oliv, načelnik hemiskih jedinica Američke armije, ističe naročitu važnost istraživačkih radova na području zaštite ljudi od novih bojnih otrova, s obzirom na to da i u SSSR-u postoji niz stručnjaka koji su, radeći za vreme rata po tim pitanjima u Nemačkoj, sada nastavili i dalje svoja ispitivanja sa tog područja.

U američkom glasniku hemiskih jedinica, 1951 godine, poznati američki pisac sa tog područja, rez. pukovnik E. P. Beker, iznosi niz argumenata kojima zastupa svoje mišljenje o potrebi primene bojnih otrova u Koreji, dokazujući da oni predstavljaju najhumaniji način vođenja rata.

U časopisu *Chem. Eng. News*, od 1953 godine, citirana je izjava ministra Narodne odbrane SAD u kojoj ovaj ističe kako bi ABC rat mogao u potpunosti da izmeni koncepcije o ofanzivi i defanzivi. Po njegovom mišljenju, Nemci u Drugom svetskom ratu nisu upotreбили hemiska i biološka sredstva samo iz straha od odmazde.

General Somervell je objavio u tom istom časopisu članak u kome obrađuje svoja gledišta o bojnim otrovima i ističe kako prosečan Amerikanac smatra atomsku bombu daleko humanijim oružjem od bojnih otrova. Novi smrtonosni gasovi, koji dosada nisu bili upotrebljeni, koordinirani sa drugim vrstama oružja, mogu znatno da skrate svaku akciju. Osim toga, broj nesrećnih slučajeva prilikom rada sa njima daleko je manji nego kod eksploziva, a cena im je nesrazmerno niža. S obzirom na to da je za jednu armiju daleko teže imati veliki broj *non fatal casualties*, tj. ne smrtnih slučajeva već izbačenih iz stroja za jedno duže vreme (kao što je to slučaj kod bojnih otrova, naročito klasičnih), to, po mišljenju generala Somervella, još više potencira prednost njihove upotrebe.

U jednom svom ekspozeu Val Peterson, federalni direktor civilne odbrane, govoreći o novim vrstama nervnih bojnih otrova, tzv. trilonima sa kojima se vrše opiti u SSSR-u, iznosi osobine jednog novog tipa otrova koji deluje na uništavanje

čovečeje volje. Za otporom, razlaže nedogledne posledice njihove upotrebe i zalaže se za potrebu njihovog daljeg razvitka u svrhu odmazde.

Iz ovako nasumce izabranih izvora vidi se da u SAD postoji znatno interesovanje za mogućnost primene bojnih otrova, a i zaštitu od njih. Poznata je stvar da hemiska služba u Američkoj armiji ima niz zasebnih laboratorija, opitnih centara i poligona. Laboratorije koje se bave tim problemima spadaju među najmodernije opremljene na svetu. Uz njih se nalaze priključene i medicinske laboratorije gde se vrše opiti na životinjama. Jedna od najpoznatijih ustanova te vrste je *Edgewood Arsenal* gde je ulazak u te laboratorije gotovo nemoguć. Iz tog razloga do pre godinu dana, osim povremenih manjih naučnih radova koji su objavljivani po različnim stručnim časopisima, nije izišlo ništa sa tog područja.

U američkom magazinu *Colliers*, od 27 novembra 1953, neki američki novinar Kornelijus Rajon, sa odobrenjem zvaničnih vojnih krugova kao i Uprave za civilnu zaštitu, objavio je članak pod bučnim naslovom *A new Weapon of Chilling Terror — G — GAS — We have it — so does Russia* (Novo strašno oružje — nervni bojni otrovi — mi ih imamo, a ima ih i SSSR). Njemu je uspeo da dođe u *Edgewood Arsenal* i da intervjuiše niz ljudi. Tom prilikom je uspeo da dođe do podataka koje iznosi u svom članku »jer je«, kako kaže, »došlo vreme da se američkom narodu kaže istina u oči«. Sve ove informacije svode se na nervne, bojne otrove ili, kako ih Amerikanci zovu, *G gases*.

U američkom časopisu *Military Medical Manual*, VII izd., 1952 godine (vojno-sanitetski priručnik), koji je, ustvari, službena knjiga za američki vojni sanitet, opisani su ti otrovi pod imenom *GA*, *GB* i *GD gas* i napomenuto je da se tu radi o tabunu, somanu i sarinu. Međutim, iz teksta se ne vidi po kom redu se te šifre odnose na pomenute bojne otrove.

U navedenom članku se radi o *GB gasu* koji je dosada najopasniji nervni bojni otrov. Da li se radi o tabunu, somanu ili sarinu nije moguće tačno kazati, ali je verovatno u pitanju sarin koji je, koliko se to može zaključiti iz objavljenih podataka, najotrovniji. Američke vojne krugove naročito zabrinjava činjenica da i SSSR poseduje te nervne bojne otrove. Na taj način SSSR je u mogućnosti da iznenadno napadne sa relativno malim sredstvima a strahovitim dejstvom, ili, kako to oni nazivaju napad *Pearl Harbor Type*.

Da bismo uočili važnost koju oni pridaju tim novim nervnim bojnim otrovima napomenućemo činjenicu da su instalacije za izgradnju jedne tvornice koja proizvodi međuprodukte, potrebne za sintezu trilona, koštale 50 miliona dolara (15 milijardi deviznih dinara).

Od tehničkih podataka, iznetih u tom članku, interesantni su sledeći: ruski bombarder *TU-4* (a i američki *B-29*) može da ponese 7 tona bombi, od čega 5 tona korisnog sadržaja bojnog otrova koji bi bio u bombama sa tempiranim upaljačem. Ove bi sadržavale po 50 manjih bombi koje bi eksplodirale prilikom dodira sa zemljom. Ta bi količina bila dovoljna da za vrlo kratko vreme ubije celokupno nezaštićeno stanovništvo na teritoriji 250 kv. kilometara. Pod povoljnim vetrom stvoreni gasni oblak (koji je bez boje i mirisa) bio bi smrtonosan čak i na udaljenosti od 80 km.

Na osnovu tih i ostalih podataka, iznetih u tom članku, pojavili su se razni osvrti u stranim vojnim časopisima kao što je, naprimer, članak pukovnika Ajrea u *Revue de défense nationale* od juna 1954,¹⁾ i pukovnika Hermana Gesnera u *Allgemeine Schweizerische Militär Zeitschrift*. Međutim, dok pukovnik Ajre uzima te podatke kao dokazane i na osnovu istih izvodi svoje zaključke koji su često, kao i ostali njegovi zaključci o upotrebi bojnih otrova, dosta proizvoljni i nedokumentovani, pukovnik Gesner ih izlaže kritičkoj analizi i na osnovu proračuna dolazi do zaključka da se ne može verovati da bi gasni oblak još i na 80 km bio smrtonosan a, osim toga, da su gornji proračuni rađeni prema idealnim atmosferskim i topografskim uslovima koji se u praksi skoro nikada ne javljaju. Autor

¹⁾ Vidi prikaz u *Vojnom delu* br. 9/54.

takođe smatra neodrživom pretpostavku da bi gasni oblak mogao na putu od Baltimora do Vašingtona (tj. oko 80 km), na širini od 2 milje, ubiti sve nezaštićeno ljudstvo, ali se može uzeti kao sigurno da bi bio vrlo opasan do nekih dvadesetak kilometara. Isto tako smatra da bi koncentracija gasa od 50-100 miligramama na m³ koja se lagano postiže na primarno-zagađenoj površini, tj. oko 10 km², bila potpuno dovoljna da ubije sve nezaštićeno ljudstvo. U daljem se izlaganju iznose podaci o istraživačkom radu u *Edgewood Arsenalu*, ali bez ikakvih detalja iz kojih bi se moglo doći do bilo kakvih zaključaka.

U pogledu dejstva nervnih bojnih otrova, prema pomenutom vojno-sanitetskom priručniku, može se zaključiti da su oni 25 puta otrovniji od svih dosada poznatih bojnih otrova. Bez boje su i mirisa, a ima ih i kratkotrajnih i dugotrajnih. Njihovo dejstvo ogleda se posle udisanja pare ili kada telo dođe u dodir sa tečnošću.

Od simptoma koji se javljaju najkarakterističniji su: suze, stezanje u prsima, gađenje, jako lučenje slina i drhtanje mišića. Kod teškog trovanja može doći do smrti u toku jednog minuta. Čovek se može zatrovati preko zagađene hrane ili vode.

Amerikanci su usavršili jedan detektor za otkrivanje nervnih bojnih otrova (zasada samo u ograničenom broju primeraka) na dosada još neobjavljenom principu i pretpostavlja se da se predviđa mnogo hiljada ovakvih detektora u celoj zemlji kako bi civilno stanovništvo na vreme bilo obavestavano o prisustvu tih bojnih otrova. U prirodi ih čovek vrlo teško otkriva jer nemaju mirisa, a njihova para ne draži dok prolazi kroz nos; međutim, nepogrešivi simptomi trovanja su suze u veličini glave od čiode.

U članku su date i slike gasmaski za civilno stanovništvo koje treba da štite od dejstva trilona, mada se neki detalji iz tih slika ne mogu videti. Koliko je dosada poznato, još nije počela seriska proizvodnja tih gasmaski jer su u toku radovi na univerzalnoj gasmaski.

U članku se dalje preporučuje kao prva pomoć da se, ukoliko je koža zagađena nervnim bojnim otrovima, kapljice otrova smesta upiju i zagađeno mesto opere vodom i sapunom. Međutim, najuspešnije sredstvo jeste atropin koji se daje u obliku injekcija. S obzirom na to da se predviđa da svaki vojnik mora sam sebi da daje tu injekciju, Amerikanci su konstruisali specijalnu ampulu koja na sebi ima sterilnu iglu, a rađena je na principu da se pomoću jednog mehanizma feder igla sama satera pod kožu i ampula automatski isprazni. To je učinjeno zato što je poznato kolika averzija vlada kod čoveka ako sam sebi treba da da injekciju. U američkom časopisu *This Week* tvrdi se da Američka armija ima na skladištu već 500.000 ovakvih ampula. Prema raspoloživim podacima zna se da je proizvodnja tih specijalnih ampula i kod Švedana u toku.

*

Iz svega iznetog se vidi da se u Americi poklanja velika pažnja novim bojnim otrovima, kako u pogledu proizvodnje tako i zaštite od njih i da se upotreba bojnih otrova smatra potencijalnom opasnošću eventualnog budućeg rata. Po tim podacima se vidi i to da oni po svom dejstvu nimalo ne izostaju iza atomskog oružja, a imaju ogromnu prednost u napadu na bliže ciljeve jer ostavljaju netaknuta materijalna dobra.

To mišljenje zastupa i brigadni general Vilijam N. Krezi, načelnik Naučno-istraživačkog i proizvodnog odeljenja hemiske službe Američke armije, koji tvrdi da pod povoljnim uslovima jedan avion sa teretom GB gasa pretstavlja istu opasnost kao i da ima atomsku bombu.

Mišljenja koja se u pogledu upotrebe i zaštite od bojnih otrova provlače kod većine američkih vojnih stručnjaka dala bi se sažeti u sledeću rečenicu: biti spreman na eventualnu upotrebu bojnih otrova, naročito nervnih, maksimalno obezbediti svim zaštitnim sredstvima kako vojsku tako i civilno stanovništvo — a, osim toga, imati dovoljne rezerve bojnih otrova u cilju odmazde.

TENKOVSKI JURIŠNI MOST

Nedavno je 2 američka oklopna divizija, na jednoj oglednoj vežbi pri prelazu reke Nahe u blizini Genzingena u Nemačkoj, prikazala jedan samohodni jurišni most dužine oko 60 stopa.¹⁾ Most je montiran na tenkovskoj šasiji M-4 koja služi i kao centralna potpora mosta.

Prema tehničkim podacima dobijenim od brigadnog generala Hamiltona H. Hausea, tada pomoćnika komandanta 2-ge oklopne divizije, ovaj samohodni jurišni most izrađen je u skladištu artiljerisko-tehničke službe u Majncu.

Srednji deo mosta zavaren je na gornjem delu tenkovske šasije, tj. na mestu određenom za kupolu tenka. Na prednjem i zadnjem delu šasije pričvršćene su za srednji deo mosta (pomoću šarki) po dve kolotražne mostovne grede koje se rasklapaju i sklapaju hidrauličnim putem.

Slika 1 prikazuje kako se tim samohodnim jurišnim mostom savladuje uzana, ali sa strmim obalama, pritoka reke Nahe. U drugoj oglednoj vežbi, čije slike ovde nisu prikazane, samohodni jurišni most je sišao u najdublji deo reke Nahe i spustio u vodu svoje kolotražne mostovne grede čiji su se krajevi oslanjali na rečno korito. Zatim se jedan tenk M-47, prešavši najpre preko jednog

Sl. 1

Sl. 2

pričaka, uspeo na te kolotražne grede i po njima prešao najdublji deo reke gde je prelaz gazom bio nemoguć.

Slika 2 prikazuje samohodni jurišni most upotrebljen za izvršenje prelaza tenkovskih jedinica preko jednog strmo usečenog dela železničke pruge.

Hauseov samohodni jurišni most nije bio prvi pokušaj koji je trebao da reši problem prelaza oklopnih jedinica preko malih tenkovskih prepreka. Između ostalih tipova koje je Američka armija ispitivala bio je i jedan koji je izradila mašinska četa za održavanje puteva Le Turno. Prema mišljenju general-majora L. L. Doana, komandanta 2-ge oklopne divizije, koji je kontrolisao ispitivanje nekoliko tipova jurišnih mostova, Hauseov samohodni jurišni most je jedno od »najpraktičnijih rešenja koja su u tom pravcu dosada postignuta«.

N. S.

(The Army Combat Forces Journal, juni 1954)

¹⁾ 1 stopa (foot) = 30,48 cm.

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

»ATOMSKE« PROBE BRITANSKE RATNE MORNARICE

Do pre izvesnog vremena je za sav ostali svet najveću nepoznatu britanske ratne mornarice predstavljala njena najstarija krstarica *Cumberland* od 10.000 tona. Sagrađena pre 26 godina, sa tri dimnjaka i topovima kalibra 203 mm, krstarica je 1951 postala, takoreći, najmoderniji britanski brod. Tom prilikom je *Cumberland* bila potpuno preuređena i otpočela je svoju karijeru eksperimentalne krstarice. Sa nje je uklonjen glavni deo naoružanja i ona je preuđena za ispitivanje dirigovanih projektila, novih topova, novih uređaja za savlađivanje požara, novih radarskih uređaja i drugih sprava i aparata koji treba tek da se uvedu na novim brodovima ratne mornarice.

Krstarica *Cumberland* sada služi za proučavanje i rešavanje problema atomskog rata na moru. Sa njom se vrši serija eksperimenata namenjenih zaštiti brodova i njihovih posada protiv uticaja podvodnih atomskih eksplozija. Kao što se može i očekivati, najveći deo njenog rada drži se i dalje u velikoj tajnosti. O krstarici *Cumberland* štampa je počela da piše tek kada je Admiralitet objavio neka njena postignuća u toku petomesečnog eksperimentalnog programa u domaćim vodama i u Sredozemlju.

U svom sadašnjem programu izgradnje mornarice Velika Britanija posvećuje naročitu pažnju izgradnji brzih »atomskih« protivpodmorničkih fregata. 44 razarača iz rezervne flote, od kojih svi mogu da postignu maksimalnu brzinu od 30 čvorova, preinačuje se u protivpodmorničke fregate novog tipa. Brodovi su dobili lepu aerodinamičnu liniju. Svi radni delovi palube, gde god je to bilo moguće, prekriveni su tako da će posada ostati zaštićena pre, za vreme i posle atomskog napada. Ovim se novim fregatama može upravljati, iz kontrolne prostorije ispod komandnog mosta, pomoću jednog periskopa koji omogućava vidik na sve strane. Čak su i osmatračnice na njima prekrivene ovim plastičnim svodom.

Najnovije vežbe sa *Cumberland*-om pokazale su da se ovaj projekt može uspešno primeniti i na veće ratne brodove. Za vreme vežbe, pomoću veoma osetljivih radarskih uređaja, postignuta je navigacija broda bez ikoga na komandnom mostu, i to kroz opasno kanalsko područje. Ovaj se metod navigacije dosad upotrebljavao samo na fregatama i ovo je prvi slučaj da je bio primenjen i na jednom većem brodu. Ta »slepa navigacija« bila je u vezi sa eksperimentom pranja palube, trupa i nadgrađnje broda gigantskim šmrkovima od reaktivnih čestica koje bi mogle da zagade brod.

Bio je to prvi atomski opit *Cumberland*-a, a drugi će se održati pošto brod dobije još neke novije uređaje. Prethodno kvašenje broda bilo je uglavnom elementarno ali je ono dokazalo da brod, koji se stalno poliva morskrom vodom, bilo da je nepomičan ili u pokretu, dobija veliki procenat imuniteta protiv uticaja radioaktivne »prljavštine« koja bi mogla da dođe u dodir sa njegovim spoljnim delovima. Sistem koji će se uvesti na svim britanskim ratnim brodovima sastoji se iz niza snažnih šmrkova na ili iznad palube. Šmrkovi su tako raspoređeni da mogu prati sve one površine za koje postoji opasnost da se zagade radioaktivnom morskrom vodom. Iskustvo je dokazalo da se atomske čestice manje lepe za površine koje su stalno izložene dejstvu vode i da se lakše očiste ukoliko se ipak zalepe.

Probe su trajale od maja do septembra prošle godine. Ovom su prilikom isprobani mnogi tipovi novog oružja i izvesni uređaji koji treba da se uvedu na budućim brodovima britanske ratne mornarice i, verovatno, na brodovima drugih zemalja. Među novim uređajima koji su se isprobavali nalazio se i jedan kontrolni sistem koji treba da pomogne u borbi protiv aviona velike brzine. Ovaj deo probe vršen je uz saradnju sredozemnog pomorskog vazduhoplovstva.

Zahvaljujući novom stabilizatoru *Cumberland*-a, koji se takođe isprobavao, sa nepomičnih su »platformi« ispaljeni projektili sa velikom tačnošću. Tom

prilikom je isproban i najnoviji top mornarice od 150 mm koji je triput brži i precizniji od postojećih mornaričkih topova istog kalibra. Nove britanske krstarice *Blake*, *Defence* i *Tiger* dobiće kao glavno oružje po četiri ovakva topa.

(Britanska informativna služba, 30 oktobar 1954)

SLUŽBA ŽENA U BRITANSKOJ MORNARICI

Pre nekoliko dana je britanski Admiralitet izdao saopštenje u kome se kaže da će otsada i žene moći da se jave za dobrovoljne dužnosti na moru — u sastavu pomorske službe za otkrivanje mina. Ova će služba za vreme rata biti odgovorna za otkrivanje mina, slanje izveštaja o tome i odavanje položaja onih mina koje su spustili neprijateljski avioni oko britanske obale.

Dosada su žene u Velikoj Britaniji mogle da budu na dužnosti samo na obali, u komandama za čišćenje mina. Međutim, sada je Admiralitet doneo odluku da i žene mogu da služe na malim brodovima i jahtama koji operišu po kanalima, a nalaze se izvan vidljivog dometa obalskih luka, kao i u protivavionskoj službi. Žene će rukovati instrumentima koji beleže vreme i poreklo mina koje budu bacali neprijateljski avioni, kao i komunikacionim uređajima kojima se prenose izveštaji o tome.

Pomorska služba za otkrivanje mina je civilna organizacija pod rukovodstvom ratne mornarice i, u slučaju opasnosti, dobrovoljci mogu da služe u njoj ili puno dnevno radno vreme ili delimično. Za vreme prošlog rata su mnogi članovi ove službe učinili velike usluge odbrani svoje zemlje i pojedinim brodovima.

(Britanska informativna služba, 30 oktobar 1954)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

POLOŽAJ FRANCUSKIH REZERVNIH OFICIRA PO POVRATKU IZ INDOKINE

U francuskom časopisu za rezervne oficire izišao je nedavno članak pod gornjim naslovom. Iako pitanja koja on tretira predstavljaju čisto unutrašnju stvar Francuske, ipak je interesantno upoznati se sa merama koje francuska vlada preduzima u cilju zbrinjavanja ovih lica i njihovog ponovnog povratka odgovarajućem redovnom zanimanju.

Završetak rata u Indokini postavio je, kao veoma aktuelan, problem ponovnog zaposlenja rezervnih oficira po njihovom povratku iz Indokine u metropolu. Sa svih strana Francuske svakodnevno stižu pisma puna zabrinjavajućih vesti, u kojima se pojedinci žale na nerazumevanje izvesnih organa francuske administracije koji se izgovaraju da još nisu dobili potrebne instrukcije po ovom pitanju.

Pre izvesnog vremena ministar narodne odbrane, Tampl, sazvao je konferenciju za štampu koja je imala za cilj da pokaže dalje vladine namere u ovom pogledu i da ujedno suzbije i tendenciozne vesti koje kruže u Francuskoj po pitanju oslobođenja i repatrijacije ratnih zarobljenika iz Indokine. Vlada je zatražila da joj štampa pomogne kako bi se preseklo ovakvo stanje stvari koje moralno pogađa ne samo porodice ratnih zarobljenika već i njih same.

Pošto je dao detaljniji pregled uslova za repatriranje i ponovno zapošljavanje ratnih zarobljenika, ministar Tampl je dao reč generalu Dijou koji je specijalno zadužen po ovim pitanjima. General Dijo je učinio apel na sve listove bez razlike da u vezi ovoga objavljuju samo zvanične izveštaje koje izdaje Ministarstvo narodne odbrane ili Ministarstvo bivših boraca. U tom je smislu formiran i jedan zvaničan biro za obaveštavanje čiji je glavni zadatak da prikuplja sve ove zvanične izveštaje, da porodicama ratnih zarobljenika dostavlja vesti koje za njih stižu

iz Indokine i da ih obaveštava o verovatnom vremenu dolaska pojedinih aviona ili brodova sa ratnim zarobljenicima.

Istom prilikom je istaknuto da, uprkos zakrčenosti pojedinih sredstava za vezu, ratni zarobljenici imaju prvenstvo u pogledu odašiljanja vesti svojim porodicama.

Služba ponovnog zapošljavanja je već obavještena kako bi mogla preduzeti potrebne korake u pogledu prihvata oficira, podoficira i ostalih lica kojima ističe ugovor. General Labe, koji je takođe prisustvovao ovoj konferenciji za štampu, osvrnuo se naročito na ovu zadnju grupu, ističući da će se učiniti sve što je potrebno kako bi ovi ljudi mogli ponovo da dođu do odgovarajućeg zaposlenja.

*

U vezi sa ovim problemom interesantan je predlog jednog francuskog rezervnog oficira koji uredništvo ovog francuskog časopisa donosi u produžetku gornjeg članka. Taj predlog uglavnom sadrži sledeće:

a) Rezervnim oficirima do 35 godina, koji imaju porodicu i koji su pod ugovorom služili izvan Evrope najmanje 4 godine, biće, na njihovo traženje, odobreno da produže rok trajanja službe u vojsci do punih 15 godina, izuzev ako se radi o slučajevima nesposobnosti ili očiglednog rđavog vladanja. Ovi bi se oficiri redovno unapređivali i mogli bi se čak i aktivirati pod uslovom da raspolažu sa dve pohvale (odlikovanja) iz doba rata ili Pokreta otpora i da je njihovo opšte znanje zadovoljavajuće.

b) Oni rezervni oficiri koji su služili pod ugovorom, a ispunjavaju i ostale već navedene uslove, ali čije opšte znanje nije zadovoljavajuće, mogli bi da sklope nov ugovor radi služenja u nekoj od jedinica odgovarajućeg roda vojske, na položaju zastavnika ili aspiranta, stim da im se omogući da i oni produže rok trajanja službe u vojsci do 15 godina.

c) Svi rezervni oficiri koji su sada ili su bili u aktivnoj službi, pa su od nje oslobođeni do pre 2 godine, a imaju najmanje 4 godine vojne službe, mogli bi da konkurišu, za neku vojnu ili građansku službu u vojsci (saglasno Zakonu od 1 aprila 1923), pa čak i da budu zadržani u dosadašnjoj jedinici kao prekorobrojni sve dok ne bi dobili službu za koju su konkurisali. Sasvim prirodno, rok njihovog ostajanja u toj jedinici ne bi smeo u tom slučaju da pređe 3 godine, računajući od dana njihovog podnošenja molbe u vezi već pomenutog konkursa.

Na kraju, pisac ovog članka je mišljenja da, ukoliko bi pojedine tačke ovog predloga bile prihvaćene, to bi u neposrednoj budućnosti oslobodilo francuske rezervne oficire koji služe pod ugovorom jedne ozbiljne brige.

(*L'officier de réserve*, septembar-oktobar 1954)

ZAPADNA NEMAČKA

JEDNO NEMAČKO MIŠLJENJE O NAORUŽANJU PEŠADISKE ČETE

Pojava nove belgiske lake automatske puške *FNB.30¹⁾* naišla je na veliko interesovanje kod armija mnogih zemalja, od kojih su je neke usvojile i za svoje naoružanje. Istovremeno, ona je kod pojedinih stručnjaka izazvala i izvesne zamerke.

U jednom od poznatih švajcarskih vojnih časopisa preštampan je nedavno, bez komentara, članak nemačkog general-majora Fr. Kitela, objavljen u nemačkom časopisu *Wehrtechnische Hefte* u Darmštatu. Iz pomenutog švajcarskog časopisa donosimo taj članak u izvodu.

¹⁾ Vidi *Vojno delo* br. 5/54, str. 70.

Počev od zime 1941—42, nemačka pešadija je na Istočnom frontu morala da drži znatno širi front nego što su joj to dopuštali njeni smanjeni efektivni. Njeno lično naoružanje, sastavljeno od zastarelih pušaka i osetljivih mitraljeta, pokazalo se nedovoljnim za ovaj zadatak te ga je sovjetsko naoružanje nadmašilo. Obilno opremljeni lakim automatskim naoružanjem, a pritom sposobni da brzo uoče osetljiva mesta u neprijateljskom rasporedu, Rusi su se lako infiltrirali u taj raspored i u njemu izazivali prilično teške situacije koje su, kasnije, nemačke slabe rezerve imale da savlađuju po cenu teških gubitaka.

Neki od ruskih bataljona, naoružani isključivo automatskim puškama i mitraljetama (jedan deo pušaka imao je i durbine), izazvali su iznenađenje kako brzinom i elastičnošću svojih napada, tako i ofanzivnim karakterom svoje odbrane, prema kojoj je svaki otpor naposletku bio osuđen na neuspeh.

Puškomitraljezi na koje su Nemci računali nisu ispunili očekivanje. Prilikom proba, koje su sa njima vršile specijalno izabrane i obučene jedinice, preteralo se kod ocenjivanja njihove moći u odnosu na neprijateljsku vatru. Ustvari, njihova relativno slaba pokretljivost stvarala je suviše krut odbranbeni skelet koji nije omogućavao njihovo potpuno učešće u napadu. Ovo je oruđe angažovalo dosta poslužilaca na štetu ostalih napadača (strelaca), koji su u poslednjoj kritičnoj fazi, tj. jurišu, mogli da računaju samo na slabu vatru svojih pušaka, rafalnu vatru nekoliko mitraljeta i svoje bajonete.

Na osnovu ovih razmatranja pisac članka preporučuje da se 9 puškomitraljeza u pešadiskoj četi zameni sa 3 mitraljeza sa lakim postoljem. Na taj bi se način dobila 24 poslužioaca koji bi bili naoružani, kao i svi ostali u četi — izuzev komandira, automatskom puškom. Ta puška, koju predlaže general Kitel, malo se razlikuje od belgiske puške FNB.30. Dužina, kalibar, težina, punjenje magacina i brzina gađanja su čak isti. Na daljinu do 300 m, zrno težine 7 gr može da pogodi cilj sa tačnošću starijeg modela puške, a do 800 m (krajnji nišan) sa tačnošću puškomitraljeza. Nišanska sprava, jednostavna, tako je konstruisana da omogućuje nišanje i gađanje noću.

Jedna naročito podešena cev služila bi za gađanje signalnim i svetlećim zrnima (ako se ne raspolaze specijalnim pištoljem), a do daljine od 300 m i iznimnim granatama.

U pogledu korišćenja hladnog oružja, pisac članka shvata i opravdava psihološkim razlozima njegovu buduću upotrebu. Samo, on predlaže da se, umesto relativno dugačkog bajoneta, uvede neka vrsta kratkog noža — alatke koji bi bio praktičan i služio ujedno i kao odvijač za zavrtnje, za otvaranje kutija konzervi itd.

Kod pomenute puške postoji jedna interesantna novina: magacin puške prilikom gađanja može se isprazniti odjednom (bez prekida), ali, normalno, pritiškom kažiprsta na obaraču, gađanje otpočinje rafalom od 3 metka.

Na srednjim i bliskim otstojanjima, na kojima se i odvija borba pešadije, kratkotrajni ciljevi uglavnom izmiču strelcu prilikom gađanja metak po metak. Samo prava kiša od zrna ima izgleda da ih uništi, odnosno neutrališe. To je ujedno i jedino sredstvo u cilju suprotstavljanja protivniku koji se pažljivo ukopao i maskirao; u nemogućnosti da se on otkrije, mora se obasuti čitav teren koji on, eventualno, zauzima.

Automatska puška je, prema mišljenju pisca, oruđe koje upravo odgovara za ovu fazu napada pešadije koja nastaje u toku zadnjih 400 m, tj. počev od momenta kada pukovska i bataljonska teška oruđa, artiljerija i taktičko vazduhoplovstvo, koji su do tog momenta svojom vatrom potpomagali napad čete, ne mogu dalje da intervišu bez opasnosti po sopstvenu pešadiju.

Prepuštena na taj način sama sebi, četa bi angažovala najpre svoja 3 laka mitraljeza. Na položaju u neposrednoj blizini komandira, ova oruđa treba da svojom koncentričnom vatrom omoguće da se komandirov uticaj oseti na svim važnijim tačkama četnog rejona.

U cilju osmatranja komandiri vodova imaju dva pomoćnika, stručnjaka za maskiranje, koji su ujedno i odlični strelci. Durbini kojima su snabdevene nji-

hove puške ne služe za gađanja na velikom otstojanju, već da olakšaju traženje opasnih ciljeva koje je teško uočiti, naročito neprijateljskih odličnih strelaca. Po potrebi, vodu se može pridodati i 1—2 laka mitraljeza.

Delikatan trenutak u napadu čete jeste onaj kada ona dođe do zadnjih 400 m. Ustvari, važno je ne dozvoliti neprijatelju, koji je već pokoleban i ošamućen snažnom vatrom raznih oruđa, da se osvesti pošto ova snažna vatrena akcija prestane. Da bi se ovo postiglo treba kombinovati stalnu vatrenu podršku sa brzim pokretima unapred koji će ovu vatrau činiti sve efikasnijom.

I, na kraju, general Kitel iznosi svoje mišljenje o formaciji i naoružanju jurišne čete.

Odeljenje od 7 ljudi (podrazumevajući i komandira) treba da je snabdeveno sa 7 automatskih pušaka (na svaku 120 metaka), sa naročito podešenom cevi za svetleća i signalna zrna i sa 2 pištolja 9 mm (mitraljete bi otpale iz naoružanja).

Vod bi obuhvatio 3 ovakva odeljenja i 1 komandno koje bi bilo naoružano 1 bacačem, snabdevenim sa 10 protivkolskih zrna, naročito podešenom cevi za automatsku pušku (svetleća i signalna zrna), 3 pištolja (od kojih 2 za poslužioce bacača, a 1 za kurira) i 2 puške sa durbinima za najbolje strelce.

Četu bi sačinjavala 3 ovakva voda i 1 komandni vod, u čije bi naoružanje ušla: 3 laka mitraljeza (na svaki 150 metaka), naročito podešena cev za svetleća i signalna zrna i 12 pištolja (9 za poslužioce mitraljeza i 3 za kurire).

Izuzev pomenutih oruđa, u članku ništa nije navedeno u pogledu tenkova i jurišnih topova, odnosno ostalih sredstava za borbu protiv njih. Ipak je pisac, pored navedena 3 bacača, predvideo u ličnoj ratnoj opremi svakog pojedinog borca jednu vrstu *Panzerfausta*, čiji bi model zrna morao da bude sličan zrnu bacača kako bi se mogao koristiti u borbama oko kuća, malih utvrđenja i noću.

To bi, ukratko rečeno, bilo gledište ovog nemačkog generala, zasnovano na iskustvima iz Drugog svetskog rata na Istočnom frontu, koji je zainteresovan problemom formacije, naoružanja, vatrene moći i udarne snage današnje pešačke čete.

(*Revue militaire suisse*, septembar 1954)

FINSKA

KRATKE VESTI IZ FINSKE

Nov program naoružanja. — Prema ugovoru o miru od 1947 godine Finska je, više no ijedna druga zemlja, bila prinuđena da ograniči jačinu oružanih snaga; ona se morala u takvom stepenu razoružati da bi njene vojne rezerve bile jedva u stanju da dostignu potrebe naoružanja jedne zemaljske milicije. Ovo je, s druge strane, omogućilo da se nivo obučenosti finskog vojnika održi na veoma visokom stepenu; smatra se da je savremeni finski vojnik, svakako, jedan od najbolje obučenih i izvežbanih, kao i dobro pripremljenih za sve moguće štrapece koji ga u toj zemlji mogu snaći — u vezi sa teškim terenima, surovom klimom, itd. Po fizičkoj izdržljivosti i sposobnosti finski vojnik spada u najbolje na svetu; to je dokazao u ranijim ratovima, a današnji regruti održavaju i dalje takvu tradiciju. Međutim, naoružanje kojim Finska raspolaže relativno je zastarelo i većinom potiče od oružja koje su za sobom ostavili Nemci.

Finske oružane snage nisu smele da pređu ukupnu jačinu od 41.900 ljudi, računajući sva tri vida oružanih snaga, ali u toku poslednjih deset godina ovaj maksimum nije nikada bio dostignut; pored toga, naoružanje uopšte nije obnavljano.

Posle mnogih i čestih debata, nedavno je sastavljen plan koji omogućuje nove vojne nabavke. Ovog puta je dosadašnji vojni budžet više puta uvećan i po-

dignut na ukupnu sumu od oko 9 milijardi finskih maraka,¹⁾ od čega je petina predviđena za novo naoružanje i avione.

Treba napomenuti da Finska ima ugovor o prijateljstvu i savezu sa SSSR-om; bez obzira na stav pojedinih partija po pitanju jačeg naoružavanja Finske, SSSR nije sa svoje strane stavljao tome nikakve prigovore.

(*Der Bund*, 21 septembra 1954)

Kupovina sovjetskih aviona. — Prema najnovijem finško-sovjetskom trgovinskom sporazumu, izgleda da će SSSR snabdeti Finsku izvesnim brojem mlaznih aviona tipa MIG. U isto vreme, jedna sovjetska vazduhoplovna misija biće upućena da obuči finske pilote.

Finska je takođe diskutovala o mogućnostima nabavke sovjetske radarske opreme.

(*Military Review*, oktobar 1954)

¹⁾ 1 dolar = 300 din = 232 finske marke.

ИЗАШЛА ЈЕ ИЗ ШТАМПЕ КЊИГА

ОСНОВИ ВОЈНЕ ГЕОГРАФИЈЕ Ф Н Р Ј

од генерал-мајора Ивана А. Божича
и пуковника Милана А. Кнежевића

Књига је намењена официрима који се припремају за испите, питомцима и слушаоцима наших војних школа као и свима осталима који желе да прошире своја знања из ове области.

Моле се војне поште и појединци који су ову књигу раније наручили преко аквизитера да је директно наруче преко „Војног дела“.

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Boner Felters: KRILA MIRA

Nikad se toliko nije pisalo o strategiji i nikad toliko konkretno kao danas. Do Prvog svetskog rata to je bio isključiv rezervat vojnika. Oni su o tome raspravljali u stručnoj štampi apstraktno i uopšte, daleko od svakog konkretnog ratnog slučaja, dok su stvarne ratne planove brižljivo čuvali u kasama generalštabova i često ih krili čak i od svojih vlada. Između dva rata javnost počinje da se sve više interesuje za vojne poslove, a vlade za rad generalštabova. Danas su konkretna strategiska pitanja predmet oštrih polemika u parlamentima i štampi. Jedna takva polemična knjiga je i ova Feltersova.¹⁾

Odmah ćemo reći da general Felters lomi svoja koplja za neosporni prioritet vazduhoplovstva između tri vida američke oružane sile, dakle, na štetu vojske i mornarice, a za interkontinentalnu strategisku avijaciju koja, tobože, jedina može da reši budući rat između Zapada i Istoka, i to jedino na pravcu Moskva — Njujork i obratno. To nije ništa novo — čudno je samo to da se za takvu strategisku koncepciju, koja potiskuje kopnenu vojsku u drugi red, zalaže baš general vojske (u penziji). Međutim, mnogi njegovi argumenti su novi, crpeni među najnovijim tekovinama ratne tehnike.

Piščeva je osnovna pretpostavka — mogli bismo je nazvati i postulatom jer je ne dokazuje — da su SAD, upravo njihova industrija, glavna prepreka Sovjetima na putu ka svetskoj dominaciji i da su oni u mogućnosti da je unište atomskim napadom. To treba da učine neki novi ruski bombarderi, *Tipa-31*, kako ih naziva pisac, koji su nešto manji od američkih *B-36*, ali sa svojih šest mlaznih motora mogu dostići svaki cilj u SAD i vratiti se nazad bez popune goriva. A atomskih

bombi Sovjetski savez ima, navodno; dovoljno. Pisac navodi da ih je krajem 1952 SSSR imao 150, ali nam ne otkriva odakle je dobio te podatke.

Sasvim je prirodno to što je pisac sa te platforme oštro kritikovao Trumanovu doktrinu obuzdavanja koja traži »budnu primenu protivsile na nizu stalno promenljivih geografskih i političkih tačaka prema promenama i manevrima sovjetske politike«. Istočno od Sovjetskog Saveza, u Koreji, takva je strategiska doktrina dovela do toga — kaže pisac, da je Kini dat predah (primirje), kako bi, uz pomoć Sovjetskog Saveza, mogla stvoriti prvoklasnu vazдушnu silu, i to baš u trenutku kada bi je neograničena vazдушna ofanziva bacila na kolena. Na Severu, u oblasti Arktika, ne postoji nikakva mogućnost obuzdavanja, na Jugu takođe, gde u odbranbenom dispozitivu Zapada zjapi ogromna rupa od 6.000 milja između američkih baza u Severnoj Africi i borbenih frontova u Jugoistočnoj Aziji (misli na Indokinu i Malaju). Na Zapadu je Severoatlantski pakt nemoćan da zaustavi Ruse koji će, veruje pisac, izbiti na Atlantik za nekoliko nedelja. Neće biti vremena ni za novi Denkerk. Takvu, po njemu naopak, strategiju obuzdavanja objašnjava upornim statičkim tradicijama Pentagona koji ne može da se oslobodi ideje da se svaki rat sastoji u zauzimanju ili držanju određenih linija. Pri tome pisac ne šteti ni poznata imena — Maršala, Bredlija, Kolinsa.

Piščeva strategija je drukčija. Ona ne postavlja nikakve frontove na Rajni, nego preči napadaču odmazdom totalnog uništenja. »Najbolja odbrana Pariza i Čikaga je naša sposobnost da uništimo Moskvu«. Takva strategija odbacuje američke baze koje su na dohvatu neprijateljskih lovaca, lakih bombardera i vazdušnodesantnih trupa, drugim rečima, koje su unutar linije, povučene na 700 milja (1066

¹⁾ Bonner Felters, *Wings for Peace*, izd. Henry Regnery Co, Čikago 1953.

km), oko spoljnih granica sovjetskog bloka (sa Kinom). Prema tome, potrebno je da američka strategiska avijacija napusti svoje postojeće ili potencijalne baze u Velikoj Britaniji, Španiji, Severnoj Africi i u Srednjem Istoku, Zapadnoj Aljasci i u Japanu. Razume se, američke snage bi imale da napuste i za pisca neodbranjivu Zapadnu Evropu. Pisac računa da bi ova njegova nova strategija uštedela mnogo ljudstva američkim oružanim snagama, da bi za vazduhoplovstvo bilo potrebno 1,500.000 ljudi, a za vojsku i mornaricu (zajedno) svega 1,200.000 (sem snaga u Koreji). Za vojsku predviđa svega 10 divizija, osposobljenih za vazdušne transporte, koje bi se upućivale tamo gde bude potrebno, ali tek kad strategiska avijacija bude uništila ruski ratni potencijal, a SAD zadobile kontrolu vazduha. Strategija, zaključuje pisac, zvuči visoko, ali je ustvari prosta stvar.

*

Ovakva su gledišta bila uvek bliža republikancima nego demokratima. Trumanova je administracija stvorila ravnotežu oružanih snaga (*balance of forces*), a Ajzenhauerova daje prvenstvo vazduhoplovstvu. Samo je i ova daleko od Felersovih gledišta. Ona predviđa (za 30 juni 1955)

General Ode: POSLEDICE RAZVOJA NAORUŽANJA

Pojedine etape u razvoju naoružanja, počinje pisac ovog članka¹⁾, podrazumevajući pod izrazom naoružanja ne samo oruđa već i sva ostala sredstva za vođenje rata kao transportna, za vezu itd., davalu se tom vremenu, prilikom upotrebe tih sredstava, izvesne specifičnosti, karakteristične za tadašnji stepen razvitka tehnike naoružanja. Taj je razvoj, pored drugih elemenata značajnih za vođenje svakog rata, kao što su: brojno stanje i vojnička vrednost pojedinih zaraćenih strana, geografski karakter ratišta itd., uticao i na sam oblik operacija. Otuda su se oduvek, prirodno, i proračuni o izgledima budućeg rata zasnivali na procenama moći i stepena naoružanja onog doba kada se proračun vršio, tj. na upoređenju na-

preko milion ljudi u vojsci, 900.000 u mornarici, a ispod milion ljudi u vazduhoplovstvu, dok broj divizija svodi od 20 na 17. Nikako ne predviđa napuštanje prekomorskih baza, ma koliko bile ugrožene, a najmanje Zapadne Evrope. Sadašnja američka administracija ni u kom slučaju ne želi da igra samo na kartu strategiske avijacije.

Ovakva su radikalna gledišta neizbežno jednostrana. Ona bacaju snažan mlaz svetlosti na usvojenu tezu, ali sve ostalo ostavljaju u senci. Otuda se čitaocu nameću usput mnoga pitanja: da li je strategija doista tako prosta? Da li je njeno jedino sredstvo obostran domet avijacije i njen rušeći potencijal? — Na oba pitanja mora se dati negativan odgovor. U protivnom, strategiske koncepcije, zasnovane na takvim postavkama, bile bi za zapadnoevropske zemlje neprihvatljive, pošto bi se unapred mirile sa prepuštanjem cele Evroazije protivniku — bez perspektiva i borbe — dajući mu čak i šanse da razvije dovoljno odbranbenih mogućnosti da ne podlegnu atomskim udarcima. Nije li strategija komponenta politike i njeno sredstvo. Zar narodi koji ne poseduju strategisku avijaciju i atomske bombe nemaju mogućnosti odbrane?

P. T.

¹⁾ Conséquences des progrès de l'armement, par le général Audet, *Revue de défense nationale*, oktobar 1954.

Pisac se zatim osvrće na već poznate činjenice koje su dovele do stabilizacije frontova u Prvom svetskom ratu i zaključuje da je ovaj rat završen pre nego što

je napad uspeo da nađe svoju formulu koja će sjediniti pokret sa vatrenom moći. Tek u Drugom svetskom ratu, zahvaljujući napretku koji je u međuvremenu ostvaren u oblasti vazduhoplovstva, tenkova, motorizovanih jedinica i sredstava za vezu, a koji je bio više izražen u smislu pokretljivosti nego u njihovoj moći, nađeno je rešenje za ovo.

U vezi razvoja oblika kopnenih operacija i napretka naoružanja u vremenu od svršetka Prvog pa do svršetka Drugog svetskog rata, pisac smatra da bi se u kratko mogli izvući sledeći zaključci:

1) Do stabilizacije fronta tokom najvećeg dela Prvog svetskog rata došlo je usled nedostatka slobodnog prostora za razvoj manevra. U nedostatku pokreta, protivnici su potražili rešenje u moći svoga naoružanja. To obostrano i jednovremeno povećanje naoružanja stvorilo je izvèsnu ravnotežu koja je trajala sve dotle dok jedna od zaraćenih strana nije uspela da postigne nadmoćnost u pojedinim odlučujućim borbenim sredstvima. Prema tome, prvi zaključak bi bio da kod protivnika jednakih snaga, u odsustvu pokreta, vatrena moć obično dovodi do stabilizacije fronta.

2) Pokretljivost koja je karakterisala Drugi svetski rat usledila je kao rezultat razvoja novih i moćnih sredstava (vazduhoplovstva, tenkova, itd.). U vezi s tim drugi bi zaključak, koji ne predstavlja neku novinu, glasio: svaki napredak naoružanja u smislu njegove pokretljivosti daje široke mogućnosti i koristi pokretu, odnosno napadu.

3) Napredak, ostvaren u toku Drugog svetskog rata u oblasti vazduhoplovstva i u pogledu kapaciteta prevoznih sredstava za prebacivanje snaga, neograničeno je proširio pojam ratišta. Dok se u Prvom svetskom ratu bitka odigravala uglavnom na severoistoku Francuske, odnosno zapadnom delu Rusije (frontovi na Balkanu, u Italiji i Rumuniji bili su, prema mišljenju pisca, pomoćni u odnosu na Zapadni), dotle se Drugi svetski rat sastojao iz niza raščlanjenih bitaka kako po prostoru tako i po vremenu. Na moru se bitka vodila po svima okeanima, a u vazduhu su bombarderi strategiskog vazduhoplovstva dostizali svoje ciljeve i u dubokoj pozadini teritorija zaraćenih strana. Očigledno je da ovde postoji, kako ističe pisac, izvesna tendencija koja će se u budućnosti i dalje razvijati s obzirom na neprekidno povećavanje akcionog radijusa

vazduhoplovstva i kapaciteta prevoznih sredstava.

Mogućnosti današnjeg naoružanja. — Poznato je da pouke iz Korejskog rata ne bi mogle mnogo da doprinesu proširenju iskustava iz ranija dva svetska rata. To dolazi otuda što su u ovom ratu ustvari isprobana nova oruđa, sem atomskog, tako da te pouke imaju vrednosti utoliko što se na osnovu njih može doneti zaključak o vrednosti i moći pojedinih novih oruđa u odnosu na protivstredstva koja su im suprotstavljena. Međutim, sve te pouke ostaju uglavnom u opsegu taktike i operatike. Jedina pouka u obimu strategije bila bi ponovna potvrda već ranijih konstatacija u pogledu značaja vatrene moći i pokreta.

S obzirom na to, a da bi se dobila približna pretpostava o konturama budućeg rata, odnosno o karakteru vojnih operacija, bilo bi potrebno razmotriti mogućnosti današnjeg naoružanja:

1) Uništavajuća moć *atomske bombe velikog kapaciteta* (A ili H), prema mišljenju pisca, nužno nameće koncepciju vođenja rata koja bi se više zasnivala na razaranja neprijateljskih životnih centara nego na neposrednom uništenju njegovih snaga; to je savremena verzija starog spora o prednosti geografskih ili vojnih ciljeva. Ova je koncepcija našla svoju široku primenu u poslednjem svetskom ratu u obliku strategiskih bombardovanja. Pored ove bombe velikog kapaciteta postoji i *taktička atomska bomba* koja bi, s obzirom na opseg svoga dejstva, bila primenjena na samom bojištu u okviru kopnenih operacija.

2) Od svršetka Drugog svetskog rata naovano, vazduhoplovstvo je u svakom pogledu, a naročito po pitanju naoružanja, mnogo napredovalo. Što se tiče *strategiskog vazduhoplovstva*, na osnovu napredaka, ostvarenih u oblasti brzine, visine leta, radijusa dejstva i nosivosti, može se zaključiti da je do pre nekoliko godina prvenstvo davano teškom bombarderu. Međutim, s obzirom na nagli razvoj aviona za presretanje, eventualno korišćenje dirigovanih projektila od strane PA artiljerije, rezultata i iskustava u Koreji, izgleda da bi se pitanje uloge teškog bombardera moglo ponovo razmotriti. Pa ipak, stručnjaci su mišljenja da će polje mogućnosti strategiskog vazduhoplovstva, koje za svoje zadatke koristi sve savršenije mašine, ostati i dalje vrlo veliko.

Po mišljenju pisca ovog članka, izgleda da *taktičko vazduhoplovstvo* ne nailazi na velike teškoće u pogledu svog osnovnog zadatka — zaštite vazdušnog prostora iznad svojih kopnenih snaga i cele teritorije, naravno, pod uslovom da raspolaze dovoljnim brojem aviona. Drugi zadatak taktičkog vazduhoplovstva sastojao bi se u dejstvu na neprijateljsku pozadinu kako bi se sprečio priliv pojačanja i rezervi, što praktično znači ofanzivno dejstvo i borba sa neprijateljskim vazduhoplovstvom. I, najzad, treći zadatak bi bio neposredna podrška svojih kopnenih snaga angažovanih u borbi. Pri ovome se postavlja pitanje materijala. Mlazni avion se pokazao doraslim za ove zadatke, ali on zahteva duge i udaljene poletne staze. Problem bi se, po mišljenju pisca, mogao rešiti jednim drugim tipom mlaznog aviona koji bi bio osposobljen da koristi sa svim male terene u blizini fronta.

Transportno vazduhoplovstvo, nastavlja dalje pisac, pretstavlja sada jedno od glavnih sredstava strategiskog manevra. Snabdevanje Berlina putem vazdušnog mosta i stvaranje na isti način placdarma u Indokini jasno ukazuju na njegove mogućnosti.

3) O ulozi *tenkova* u budućnosti sada se, kako kaže pisac, često diskutuje zato što su njima danas suprotstavljena mnoga moćna sredstva koja ih mogu potpuno uništiti. Pa ipak, pitanje daljeg opstanka ovog oruđa zasada se još ne postavlja s obzirom na to da se njegove odlike i dalje usavršavaju. Imajući u vidu činjenicu da će otsada u borbi tenkovi morati više da računaju na svoju pokretljivost nego na oklop, a da bi se pritom sačuvali od neprijateljske vatre, oni se ubuduće, zahvaljujući svojoj izvanrednoj sposobnosti manevrovanja, imaju pretvoriti u sredstva za razaranje. Kao oruđe manevra tenkovi imaju potrebu za prostorom. Pisac je mišljenja da svaki put kada budu raspolagali prostorom — što će u budućnosti verovatno biti čest slučaj — tenkovi će naći široke mogućnosti za svoje polje dejstva.

4) O budućnosti *artiljerije* se, s obzirom na osetljivost njenog materijala, takođe mnogo diskutuje. Pod uslovom dobre zaštite iz vazduha, artiljerija ostaje i dalje glavno i najpogodnije sredstvo za manevrovanje vatrom. Ona može danas da trenutno ostvari masovnu koncentraciju vatre velikog broja oruđa koja su znatno udaljena jedno od drugog. Na taj način

artiljerija ostaje nezamenljivo oruđe za podršku pešadije, pošto jedino ona može da joj pomogne u svakom momentu, na željenom mestu i u potrebnoj meri.

5) Poznati vojni autoriteti podvlače u svakoj prilici da će *pešadija*, uprkos stalno rastuće uloge materijala, zadržati svoj puni značaj u budućem ratu zato što njeno glavno sredstvo pretstavlja čovek koji ostaje i dalje najvažnije oruđe borbe. Pešadija je danas opremljena raznovrsnim i moćnim naoružanjem. Međutim, vatra je samo jedan od njenih elemenata za akciju, dok bi drugi, po mišljenju pisca možda čak i važniji, bio pokret.

*

Na osnovu dosada izloženog pisac smatra da bi u pogledu oblika budućih operacija, naročito kopnenih trebalo doneti izvesne zaključke. Ovo će, kao i dosada, zavisiti od kombinacije faktora vatrene moći i pokretljivosti.

Pisac članka ne veruje da bi se u jednom budućem ratu protivnici, podjednako jaki u pogledu sredstava i morala, odlučili na upotrebu atomske bombe, pošto bi to pretstavljalo njihovo uzajamno uništavanje, a da se pritom ne bi postigao željeni rezultat. Stoga je mišljenja da bi se odluka, ipak, imala potražiti unutar sredstava klasičnog naoružanja. No, bez obzira na to da li će karakter budućeg rata biti atomski ili ne, pisac želi da ovim člankom razmotri i približno proceni izgled budućih operacija u najgore mogućem slučaju, tj. kada bi oba protivnika koristila celokupno naoružanje koje im tog trenutka bude stajalo na raspoloženju. Drugim rečima, situaciju totalnog atomskog rata u kome bi atomska bomba velike moći dejstvovala na baze i pozadinu armija, dok bi taktička atomska bomba igrala odlučnu ulogu na bojištu.

Perspektiva takve situacije zahteva kao prvo izvesno uzajamno prilagođavanje strukture i organizacije kopnenih snaga. Pri takvom dejstvu ne može se ni pomisliti na formiranje i održavanje armija onakoglomaznog tipa, sa velikim brojem službi i ustanova, kakav je bio pri kraju Drugog svetskog rata. Potrebno je da armija bude što manje veličine, što pokretljivija i sa što manje balasta. S druge strane, kopnene snage, da bi izbegle u najvećoj mogućoj meri dejstvo taktičke atomske bombe na bojištu, biće primo-

rane da se stalno premeštaju i da budu što više rasturene po frontu i dubini. Ovo opet zahteva da snage budu razdeljene na lake i vrlo pokretne grupe, sposobne za samostalno dejstvo.

Najnoviji napredak na polju naoružanja vodio je, izgleda, računa o ovim novonastalim potrebama. Nova oruđa, iako su u pogledu vatrene moći jednaka ili čak i jača, imaju znatno manju veličinu i težinu od onih u poslednjem ratu. Prema tome, postoji mogućnost da se formiraju jedinice koje bi bile što manje opterećene materijalom, tj. što pokretljivije. S druge strane, razvoj transportnih sredstava za svako zemljište i vazduhoplovstva treba da omogući premeštanje i snabdevanje ovih jedinica uprkos terenskih prepreka. Najzad, izgleda da snage ne bi trebale da budu uvek istog sastava, već bi se ovaj menjao s obzirom na pretstojeći zadatak. Ako je potrebno da se za ofanzivne i nasilne akcije obrazuje odred sa moćnim naoružanjem, to neće biti slučaj kod grupa određenih za defanzivne radnje ili samo za posadanje zemljišta koje, radi lakšeg manevrovanja, imaju potrebu za lakoćom i pokretljivošću, za dovoljno moćnim naoružanjem koje ih ne čini glomaznim, i za terenskim kolima. Na taj bi način kao prva posledica razorne moći atomskih sredstava bila promena u organskom sastavu kopnenih snaga, i to u smislu rasterećenja, samog sastava i pokretljivosti. Ujedno treba predvideti da će se kopnene operacije, koristeći se podrškom vazduhoplovstva, kopnenih i pomorskih sredstava, rasturiti po raznim bojištima, kao što se to moglo zapaziti i u poslednjem svetskom ratu. Vođenje tako odvojenih bitaka neće imati za posledicu rasturanje snaga, kao što je to bio slučaj u prošlosti. Zahvaljujući kapacitetu transportnog vazduhoplovstva, kao i sistemu komunikacija, danas je najvišem komandovanju omogućeno da duž celog bojišta brzo prebacuje snage sa jednog otkesa na drugi. Samim tim ono može u svakom trenutku i na svakom pravcu da izrazi svoj uticaj shodno ideji strategiskog manevra. Ove pojedinačne bitke — za vazдушnu nadmoćnost, bitka čiji je cilj razaranje i uništenje neprijateljskog potencijala, PA odbrana i bitka za zaštitu pozadine, pomorska i kopnena bitka — pretstavljaju samo delove opšte bitke i sve će one biti međusobno povezane oko iste osnovne zamisli.

Strategiske perspektive kopnene bitke. — Prema mišljenju pisca, kopnene će operacije biti po svojoj prilici praćene, kako s jedne tako i sa druge strane, atomskim bombardovanjem pozadine bojišta; bombardovanje će imati za cilj vojne objekte (mreže komunikacija, baze za snabdevanje, vazduhoplovne baze) koji su od značaja za razvoj manevra suprotne strane. Drugim rečima, pisac smatra da će se čisto kopnene operacije odvijati u znaku uništavanja neprijateljskog potencijala na njegovoj teritoriji. Ove operacije biće uglavnom pokretne zato što će te snage, besumnje, imati dovoljno prostora za razvoj manevra.

U ovakvoj će situaciji *napad* biti jedino efikasan. On će se izvoditi, nastavlja dalje pisac, prema već utvrđenom načinu pokretnog manevra koji se sastoji u težnji da se nadmoćnije snage brzo i iznenađno upute onim pravcima gde njihova akcija ima najviše izgleda na uspeh. No, i pored toga što će napad biti vrlo efikasan, i *odbrana* će pored njega zadržati svoj puni značaj. Razumljivo je da odbrana ne bi imala onaj karakter koji je imala u Prvom svetskom ratu kada je, usled poznatih okolnosti, postala sama sebi cilj (naprimer, zaustavljanje nemačke ofanzive pred Verdénom). Ona bi postala ono što i treba da bude odbrana u pokretnom ratu: manevar namenjen da zadrži napadača za izvesno određeno vreme dok se ne završe pripreme za prelaz u protivnapad.

Taktičke perspektive. — Usled mogućnosti da protivnik upotrebi taktička atomska sredstva, snage će se morati rasturiti na manje grupe — izuzev u slučaju tesnog dodira obeju strana kada će se i jedan i drugi protivnik, iz obzira prema sopstvenim trupama, uzdržati od upotrebe atomskih sredstava. No, ovo rasturanje ne sme da dovede u pitanje mogućnost komandovanja, veze i zajedničke akcije. U ovakvoj situaciji, od momenta kada treba da otpočne ta akcija, bilo ofanzivna ili defanzivna, postavlja se kao težak problem pitanje koncentracije snaga i sredstava. Pri tome treba imati u vidu da se kretanje mora vršiti u poslednjem momentu kako bi se neposredno stupilo u akciju; ovde se ujedno mora voditi računa o velikoj brzini i naročito podešenju formaciji jedinica kako bi se izbeglo dejstvo atomskih sredstava.

Napad — ovde se podrazumeva napad većih razmera — težiće da iskoristi atomska taktička sredstva. Na samom pravcu napada neće se moći koristiti atomska sredstva sa perkusionim dejstvom pošto bi ona stvarala nepremostive praznine (neutralizovane zone), izuzev ako bi se radilo o tome da se izvesno uporište, koje se želi običi, jednostavno zbríše. Međutim, stvaranje ovih neutralizovanih zona moglo bi doći u obzir ako bi se želelo da se njima obezbedi sopstveni pravac napada od eventualnih protivnapada. Nasuprot ovome, u napadu će se moći koristiti atomska sredstva sa tempirnim dejstvom, ali pod uslovom da preko tih neutralizovanih zona mogu, posle izvesnog vremena, proći sopstvene tenkovske i druge oklopne jedinice. S druge strane, ovakav će napad verovatno biti izložen i reagovanju odbrane atomskim sredstvima. Ukoliko ovome i ne budu izloženi napadačevi prednji delovi, zbog uzajamnog tenkog dodira, to će svakako biti slučaj sa neposrednom i daljom pozadinom kako bi se sprečio prilaz rezervi. Stoga će napadačeve snage, koje napreduju između ili kroz ove neutralizovane zone, a koje su one same stvorile eksplozijom atomskih sredstava, biti, po mišljenju pisca, izložene atomskom dejstvu i uništavanju od strane neprijatelja na licu mesta, rasparčavane i skrenute sa svoga pravca. Zato bi one morale da primene elastičan raspored koji će im obezbediti potpunu slobodu manevrovanja. Na taj će način one biti angažovane na mnogo širem frontu nego što je to bio slučaj u prošlosti. Napadačeve snage biće istovremeno podeljene na grupe sposobne da individualno dejstvuju u duhu pripremljenog manevra. Drugim rečima, napad će se raščlaniti na niz napada, raspoređenih po jednom snopu pravaca koji će, ustvari, biti sastavni delovi glavnog strategiskog pravca izabranog od strane komandovanja.

U ovoj pokretnoj bici vazduhoplovstvo će imati glavnu reč. Tenkovi, kojima će prostranstvo bojišta i situacija koja na njemu bude vladala pružati prilike za intervenciju, moći će da izvode niz napada po pojedinim osecima. U opkoljenim osecima pešadija treba, kao i ranije, uz podršku vazduhoplovstva i artiljerije, da vodi borbu raskomadano na pojedinačne akcije, u kojima inicijativa i lična vrednost svakog pojedinca dolaze do potpunog izražaja.

Odbrana će verovatno koristiti taktičku atomsku bombu sa ciljem da napad rasparča i parališe, odnosno da spreči prilaz rezervi pojedinim osecima. Međutim, i raspored u odbrani, izložen napadačevom atomskom uništavanju, biće delimično izmenjen, tj. više rastresit. Rad odbrane biće, po mišljenju pisca, izražen uglavnom otporom onih delova na položaju koji su uspeali da izbegnu napadačevu atomsko dejstvo, odnosno neutralisanje i u vidu manevrovanja pokretnih rezervi. U okviru ovakvog rada odbrana će i ubuduće koristiti ista ona sredstva kao i dosada: vatru, koja ostaje i dalje njeno glavno oruđe, utvrđivanje zemljišta u vidu najprostijih zaklona za pojedince ili grupe, i korišćenje tenkova prilikom protivnapada. Moć i pokretljivost današnjih borbenih sredstava daju odbrani ubuduće mogućnost da, prema mestu i vremenu, kombinuje upornu odbranu sa elastičnom i ofanzivnim radnjama.

Očigledno je da će ova dinamičnost odbrane umnogome zavisiti od saradnje vazduhoplovstva. Ako podrška ovoga bude stalna i u izvesnim momentima masivna, može se očekivati da će vrlo pokretne jedinice, vešte u manevrovanju, dobro organizovane i snabdevene odgovarajućim naoružanjem, biti u stanju da na odgovarajućoj dubini zadrže nadmoćnije snage za ono vreme koje je potrebno da se pripremi i razvije ofanzivni manevr.

Iz svega ovoga bi proizašao zaključak — pod pretpostavkom da se situacija u potpunosti poklopi sa ovim proračunima — da će se kopnena bitka prilikom upotrebe atomskog naoružanja odvijati na mnogo prostranijem bojištu nego dosada i da će biti umnogome decentralizovana, odnosno raščlanjena na veći broj manjih bitaka, praktično prepuštenih inicijativi njihovih izvršilaca koji su prethodno upoznati sa namerama i odlukama komandovanja.

Prema mišljenju pisca, ovaj članak ima za cilj da doprinese razvoju diskusije po pitanju uloge i značaja vatrene moći i pokretljivosti, pošto se napredak naoružanja uvek odražavao u prilog ili na štetu jedne od ovih dveju mogućnosti akcije. U sadašnjoj fazi razvoja naoružanja oblici rata zavisice od stepena razvitka atomske moći i pokretljivosti; ove poslednje naročito u vezi sa povećanim izgledima daljeg razvoja vazduhoplovstva.

Iako je veliko pitanje da li će do atomskog rata uopšte doći, on se, nažalost, završava pisac, mora predvideti. Pripremati se za njega — za one sile koje su to u mogućnosti — pretstavlja, po njegovom mišljenju, imperativ pošto je to verovatno jedini način da se on izbegne. Ako bi do njega ipak došlo, načine borbe protiv atomskih sredstava treba tražiti samo u korišćenju pokretljivosti jer se ona oduvek suprotstavljala vatrenoj moći. Pokretljivost je jedino u stanju da je onemoguću jer, stvarajući uslove za manevrovanje, ona dovodi do izražaja inteligenciju komandovanja i vrednost onih koji ga izvode. Drugim rečima, pokretljivost predstavlja veštinu suprotstavljenu materijalnoj sili tehnike.

Konačno, ako u budućem ratu i ne bi došlo do upotrebe atomskog naoružanja, taj će rat, ipak, evoluirati u smislu pokretljivosti pošto će na njega uticati razvoj i kapacitet vazduhoplovstva, kao i

sama težnja daljeg napretka naoružanja u pogledu iskorišćenja atomske energije za pogon brodova, aviona itd.

*

S naše strane, smatramo da je tema koju članak obrađuje interesantna, jer daje pregled razvoja i mogućnosti naoružanja u prošlosti i sadašnjosti, i to ne sa tehničkog, već taktičkog, operativnog i strategiskog aspekta.

Ako se prihvati autorova teza koju je dao u svom zaključku, tj. da članak ima za cilj »da doprinese razvoju diskusije po pitanju prevage vatrene moći ili pokretljivosti«, onda se iznesenim postavkama može prići sa svom potrebnom slobodom razmišljanja, bez obaveze donošenja nekog definitivnog suda po postavljenim problemima.

V. H.

Potpukovnik **Frederik Vilkins: PARTIZANSKI RAT**

Pisac članka pod gornjim naslovom¹⁾ daje prikaz važnijih partizanskih borbi kroz istoriju. Karakteristično je, međutim, da on u članku ni jednom jedinom reči ne pominje Narodnooslobodilačku borbu naroda Jugoslavije kao najizrazitiji primer partizanskog ratovanja i prerastanja partizanskih snaga u regularne jedinice i veliku narodnooslobodilačku armiju. Širom sveta je poznato da je baš u Jugoslaviji ovaj oblik borbe dobio najširi karakter.

Članak ima znatnih nedostataka o kojima će biti docnije reči. Međutim, on je ipak interesantan zbog značaja koji pisac pridaje partizanskom ratovanju uopšte, kao i zbog izvesnih istoriskih podataka u vezi sa njim.

*

Analizirajući dosadašnja iskustva iz partizanskih dejstava u raznim vremenskim periodima, pisac smatra da parti-

zansko ratovanje ne predstavlja više samo specijalnu vojnu taktiku, već ono povlači i takve političke i ekonomske posledice koje mogu biti opasnije nego i same angažovane partizanske snage. Poznato je da je partizansko ratovanje staro koliko i ljudski rod. U mnogobrojnim ratovima bilo je uvek zemalja, zauzetih i pregaženih od neprijatelja, u kojima su iskru nacionalnog osećanja držale malobrojne grupe hrabrih ljudi, pružajući otpor okupatoru i boreći se obično na planinskom, šumovitom i drugom teškom zemljištu. Ove neregularne jedinice bile su u stanju da svoju malobrojnost i nedovoljno poznavanje teorije vojne veštine nadoknade pokretljivošću i poznavanjem terena. U mnogim zemljama postoje čitave legende o takvim ljudima, ali je vojna istorija o njima relativno malo zapisala. Međutim, u nekim od starijih ratova, kaže se u članku, zapaženi su značajni rezultati. Rezultat partizanskih dejstava za vreme Stogodišnjeg rata, bio je taj što su Englezi izgubili većinu svojih teritorija u Francuskoj. Di Gesklen, komandant francuske vojske, nije htio da se upušta u otvorenu bitku protiv Engleza. Njegovi vojnici su vršili noćne prepade, napadali iz zasede engleske komore, uništavali utvrđene lo-

¹⁾ Lt. Col. Frederick Wilkins, *Guerrilla Warfare, United States Naval Institute Proceedings*, mart 1954.

gore i razarali gradove. On se nije ni najmanje naprezao da Engleze istera iz Francuske, već je stvari postavio tako da je Englezima postalo prosto nemoguće da ostanu. Oni su postepeno izgubili veći deo teritorije osvojene borbom, a da pritom nisu imali prilike da se bore. Istorija je samo uzredno zabeležila ovaj uspeh Di Gesklena i trebalo je da prođe više stoleća pre nego što su se njegove metode ponova primenile.

Pisac dalje kaže da su se tek u Španjskom ratu 1808—1814 razvile i usavršile metode partizanskog ratovanja. Prilikom napada na Španiju, Francuzi su lako razbili njene regularne snage i osvajali su bez većih napora gradove i gradiće, kao i uništavali armiju za armijom; no, oni nikad nisu bili u stanju da stvarno zagospodare zemljom. Španija je planinska zemlja, tada gusto pošumljena, a putevi su bili malobrojni i slabi. Veze između francuskih garnizona bile su teške i Francuzi su počeli da trpe gubitke od partizana. Ovi su se pak sakupljali u grupe, napadali komore iz zasede i bežali u planine. Na pustim planinskim putevima ubijani su pojedinačni kuriri, a konjičke patrole namamljivane su u šumu i uništavane. Francuzi su tada primenili nemilosrdne mere da spreče ovakva dejstva, ali su španski partizani na to odgovorili istom merom, pa čak i oštrije. Ceni se da su Francuzi gubili po stotinu ljudi dnevno od akcija partizana; za grupe manje od 25 vojnika bilo je nesigurno da se kreću van naselja, pa i kroz sela, ali su partizani napadali i najjače grupe. Kad bi se oni upuštali u redovnu, klasičnu borbu, bili su tučeni; no, oni su takve borbe baš izbegavali. Svoj način borbe Španjolci su zvali *guerrilla* («mali rat») i taj pojam se u svetu zadržao i danas.²⁾ S obzirom na to da su partizani postizali lokalne uspehe, počeli su da dejstvuju i u drugim provincijama, te se otpor, koji se već bio skoro ugasio, počeo ponovo rasplamsavati. Francuske jedinice su neprekidno i uzaludno marševale i tragale za neprijateljem. Francuzi su gubili ljude, a nisu postizali nikakve rezultate; najzad ih je gubitak opreme i oružja mnogo oslabio.

²⁾ Taj izraz ne obuhvata sve oblike partizanskog ratovanja u savremenom smislu reči. — Prim. red.

Kako se rat produžavao, rukovodioci partizanskih snaga počeli su da saraduju i sa engleskim jedinicama u Portugaliji i Španiji. Zatim su počeli obučavati čete za borbu kao regularne jedinice i u završnim akcijama su se borili rame uz rame sa Englezima — do konačnog oslobođenja zemlje od Francuza. Pitanje je, podvlači pisac, da li bi Englezi, i pored svoje odlične pešadije, mogli pobediti, da nisu španjolski partizani godinama potkopavali snage Francuske armije.

Posle toga, u razdoblju od 1814 do 1914, nastavlja pisac, u mnogim delovima sveta vođeni su partizanski ratovi. Meksikanski partizani ozbiljno su ometali napad Škota na Meksiko Siti; u američkom Građanskom ratu bilo je izvršnih partizanskih vođa na obe strane. Britanci su se protiv takvih četa tukli na nekoliko mesta svoje Imperije; najzad, Rusi su koristili turkmenska plemena u raznim partizanskim ratovima. Međutim, nijedna od ovih partizanskih borbi, po mišljenju pisca, nije imala neke izgleda za konačan uspeh i sve su se gasile posle lokalnih taktičkih uspeha. Tada još niko nije sagledao zbog čega dolazi do neuspeha. Ove partizanske borbe imale su više karakter mera iz očajanja nego planiranih vojnih poduhvata. Zbog toga su svi partizanski ratovi u pomenutom periodu doživeli konačan neuspeh, mada su partizani često mnoge lokalne bitke završavali u svoju korist.

*

Pisac smatra da je gerilsko ratovanje prvi put došlo do punog izražaja u akcijama famoznog britanskog pukovnika Laurensa u Arabiji i Palestini. 1916—1918 godine. »On je bio prvi vođa koji je uvideo da sama borba ne mora obavezno biti pravi cilj gerilskog ratovanja«. — Pisac iznosi metode borbe koju je Laurens, kao saveznik i organizator otpora izvesnih arapskih plemena, vodio protiv Turaka, pri čemu svakako preuveličava ne samo značaj Laurensove originalnosti i »pronalazačka« na ovom polju ratovodstva, već ga navodi i kao mislioca i stvaraoca čitave nove doktrine o ovom načinu ratovanja. Pisac dalje tvrdi da su Laurensova iskustva našla veću primenu kod Rusa i Kineza nego kod njegovih sunarodnika, idući do takvog simplicističkog zaključka da su Laurensovoj osnovnoj zamisli »Kinezi i Rusi prosto dodali ekonomsku i političku koncepciju, čime se partizansko ratovanje

radikalno proširilo i izmenilo«. — Najzad, pisac ističe da je ubrzo posle Laurensa i Lenjin pisao o partizanskom ratovanju, podvlačeći pritom koje su njegove metode u praksi najbolje.

Pisac zatim prelazi na razvoj događaja u Kini i istorijat odnosa KP Kine i Čang Kaj Šeka. Pritom naglašava da je tek japanska invazija stvorila Mao Ce Tungu priliku za uspešna većih razmera. Mao Ce Tung, po mišljenju pisca, dao je glavni doprinos partizanskoj strategiji »koju je Laurens stvorio samo delimično«. Mao Ce Tung je još 1937 godine napisao kratku raspravu u kojoj je predvideo da će partizanske snage prerasti u revolucionarnu armiju. Ta je brošura predstavljala zbornik vojničkih saveta, političkih predavanja i privrednih uputstava. Pisac dalje ističe da je Mao Ce Tung objasnio karakter i prirodu kineskih partizanskih snaga, odgovarajući na neprijateljske optužbe »da su partizani obični pljačkaši«. Dalje, on je pravilno zaključio da Japanci mogu odvojiti samo izvesne snage za Kinu i stvorio je realan strategijski plan, prilagođen kineskom zemljištu i postojećim vojničkim mogućnostima.

Pisac iznosi kratak istorijat borbe Mao Ce Tungovih armija protiv Japana i njihove uspehe. Pri ovome uprkos dijagonalno različitih političkih shvatanja, piscu se, bar sa vojne tačke gledišta, ne može poreći izvesna objektivnost. Najzad, pisac se u istom smislu osvrće i na konačan obračun Nove Kine sa Čang Kaj Šekom. No, tu ističe da su Sovjeti dali Kinezima zaplenjeno japansko oružje i omogućili im organizovanje i formiranje regularne armije.

Pisac zatim prelazi na temu partizanskog ratovanja u Rusiji, u Drugom svetskom ratu, i ističe da je »sovjetska partizanska direktiva« od 1933 godine predviđala i razradila opšti plan partizanskog ratovanja na slučaj invazije u Rusiji. Dalje, pisac opisuje uslove nemačke okupacije, početak i razvoj partizanskog rata, kao i kvalitete koje partizanski rukovodilac mora da ima; on takođe podvlači važnost discipline partizanskih jedinica, opisuju partizansku taktiku borbenih dejstava itd. Pri svemu ovome, naravno, pisac stvar posmatra kroz prizmu uobičajenog i stereotipnog gledanja izvesnih krugova na Zapadu, priznajući samo ono što je neizbežno i notorno poznato, a unajju-

jući ili negirajući sve ostalo. Ipak, pisac podvlači da su 1944 godine nemačke jedinice u pozadinskim područjima utrošile više vremena u borbi protiv partizana no na svojim normalnim dužnostima.

Mada su trpeli teške gubitke i uz pobeđe beležili i neuspehe, sovjetski partizani su, po mišljenju pisca, dali važan doprinos konačnoj pobedi. U poslednjim fazama sovjetske protivofanzive partizani su uništavali zaostale nemačke jedinice, rušili puteve, presecali bočne komunikacije i prinuđavali Nemce da za zaštitu komandnih mesta i železničkih pruga uzimaju jedinice koje su bile jako potrebne na samom frontu.

Pisac dalje naglašava da kraj Drugog svetskog rata nije značio i kraj partizanskih dejstava, pošto su se ona opet pojavila u Grčkoj, na Malaji, Filipinima i u Indokini. On u tim ratovima samo vidi »bezobzirnost« i »okrutnost«, a ne ulazi u političku i psihološku ocenu uzroka pojave partizanskih pokreta. Pa i sa vojničke strane pisac samo Indokini pridaje veći značaj i karakter borbe za oslobodjenje od strane dominacije. Pisac ističe da bi bilo »vrlo opasno potcenjivati ove pokrete ili ne uvideti koliko opasnost predstavljaju«. U odnosu na Grčku i Balkan uopšte, pisac zauzima poznati stav strahovanja od njegove eventualne »komunikacije« i isključivo tako tretira i sam građanski rat u Grčkoj.

On naglašava da su dolaskom obimne britanske i američke pomoći, kao i savetnika kod nacionalne vlade, partizanske jedinice bile planski uništavane i ukratko opisuje operacije koje su u tom cilju vođene. No, pisac podvlači da se ova formula ne može tako lako primeniti u Aziji.

Za Malaju, i pored toga što pisac tvrdi da broj aktivnih partizana nije nikad prelazio 5.000 ljudi, on ipak podvlači da su partizanske snage vezivale nekoliko puta brojno jače britanske snage, a suzbijanje partizanskih akcija košta Britance oko milion dolara nedeljno. Osvrćući se na težnju partizanskih snaga da ugroze britansko privredno bogatstvo u Malaji, gde se naročito ističe guma i kalaj, kao i na unutrašnje razmirice između Malajaca i Kineza u tom delu sveta, pisac kaže: »Dokle god Kinezi u Malaji budu verovali da ih smatraju i tretiraju nižom rasom, oni će održavati i pomagati partizane«. I

pored konstantnog i principijelnog stava protiv svakog pokreta otpora uopšte, piscu se ipak otima ovakav zaključak: nije dovoljno samo ubijati partizane — sedam godina ubijanja partizana nije rešilo ništa!

Na kraju članka pisac dolazi do pravilnog zaključka da tamo gde za partizanski pokret nema političke i ekonomske podloge, neće biti ni partizanskog pokreta. Međutim, odnos partizana prema rukovodstvu, uticaj stepena njihove nacionalne i klasne svesti, pisac tretira na uprošćen, nenaučan, pa time i neobjektivan način. To se vidi i iz izvesnih kontradikcija u iznošenju uzroka za pomaganje partizana od strane širih narodnih masa.

Ne upuštajući se u uzroke koji dovode do opravdanih partizanskih dejstava, pisac naglašava da će »Zapad imati da se bori sve donde dok Istok i Zapad stoje jedan prema drugom kao protivnici«.

Najzad, pisac ipak dolazi i do ovih zaključaka: a) da se mišljenje, prema kome samo periferni delovi sveta pružaju pogodno tle partizanima, mora iz osnova revidirati. Partizanska grupa ili jedinica može da se bori isto tako u velikom gradu, kao i u malajskoj džungli i b) da, dok Zapad planira samo uništavanje partizanskog rata, on mora istovremeno i da stvara planove za preduzimanje partizanskog rata protiv sopstvenog verovatnog neprijatelja. Partizanski rat, kaže konačno pisac, nije više siromašni rođak u porodici vojnih nauka i veština.

*

Prikazani članak interesantan je iz više razloga. Pre svega, zato što pokazuje kako se u izvesnim krugovima na Zapadu gleda na *partizansko ratovanje*. Zatim karakteristično je da je članak dobio mesto u jednom od najpoznatijih vojnih i pomorskih časopisa u SAD, iz čega proizlazi da je materija koja se u članku tretira ušla u domen opsežnog proučavanja i vojne publicistike. Najzad, u članku ima i izvesnih zanimljivih istorijskih podataka.

No, bez potrebe ulazanja u neku detaljnu naučnu i stručnu analizu pojedinih pišćevih postavki, potrebno je, u celini, staviti sledeće ozbiljne primedbe:

— Kao što je rečeno u početku, pisac ni jednom reči ne pominje Narodnooslo-

bodilačku borbu Jugoslavije; ovo nije važno za one kojima je ta borba veoma dobro poznata, ali taj nedostatak onemogućava čitaocu sa Zapada da dobije makar i najsumarniju sliku o partizanskim ratovima u savremenom smislu reči i o njihovim veličanstvenim rezultatima iz najbliže prošlosti.

— Ako se članak pažljivo pročita, dobija se sasvim jasan utisak da pisac sebe stavlja s jedne, a sve savremene pokrete otpora i partizanska dejstva — s druge strane ograde. Kada se tome doda da on pada u šabloniziranu grešku generalisanja i trpanja svega i svačega pod pojam »komunizma«, onda jasno proističe da se veći deo pišćevih postavki ne može prihvatiti kao naučan i objektivan.

— Shvatanje da su Laurensovoj zamisli Kinezi i Rusi prosto dali ekonomsku i političku podlogu i time obeležili konture savremenog partizanskog rata, toliko je proizvoljno i nenaučno, da ne zahteva nikakav komentar. Laurensu, koji se veoma mnogo i »uspešno« zalagao za ostvarenje određenih britanskih imperijalnih interesa, pisac pridaje isuviše mnogo važnosti. Ukoliko su se negde nacionalni interesi pojedinih domorodačkih arapskih plemena i poklapali sa britanskim interesima, kao političko-psihološka podloga partizanskog rata, to je bilo samo slučajno. Kao potvrdu pravilne teze da je ova podloga za partizansko ratovanje neophodna, pisac je mogao da nađe mnogo srećnije izabrane primere.

— Pisac pominje teren kao jedan od najvažnijih faktora za ostvarenje uspeha u partizanskom ratovanju. Zemljište svakako ima svojih velikih vrednosti, ali ono nikako nije ni jedini, ni odlučujući faktor u celom ovom kompleksu. Ovo je najbolje pokazao naš NOR, u kome su se partizanska dejstva izvodila i razvijala i po običnom, manevarskom zemljištu, pa čak i u ravninama.

— Na kraju, pisac ima i nekih pravilnih zaključaka, kao što su: da partizanske akcije imaju šanse za uspeh kada su dobro planirane, jer tada, pored ostalog, koštaju i minimum žrtava; dalje, da se na partizansko ratovanje danas u celom svetu gleda drugačije no nekada i da je ono dobilo ono mesto koje mu ne samo pripada u istoriji već i u budućnosti.

Pukovnik Ajre: OTSUDNA BITKA, NEPREKIDNI FRONTOVI I MEĐUPROSTORI¹⁾

U ovom članku pisac razmatra problem odbrane zemlje u savremenim uslovima uopšte i posebno u uslovima atomskog rata. Pri ovom razmatranju on analizira mogućnosti odbrane pomoću sistema neprekidnih i isprekidanih frontova, kao i mogućnosti statičke i pokretne (zadržavajuće) odbrane, sve u strategiskim razmerama. Razmatranja su bazirana uglavnom na iskustvima iz operacija na Zapadnom frontu u toku Prvog i Drugog svet-skog rata.

Pisac počinje članak konstatacijom da su pri suzbijanju neprijateljske invazije moguća dva postupka:

— ili napasti neprijateljske snage i brzo ih uništiti u jednoj otsudnoj, ili u više uzastopnih bitaka;

— ili, ako usled trenutnog nedostatka dovoljnih snaga nije moguće odmah stupiti u otsudnu bitku, iskoristiti sva preimućstva odbrane da bi se dobilo u vremenu i sačuvalo potreban prostor za prikupljanje snaga u cilju docnijeg otpočinjanja bitke za uništenje neprijatelja.

Pisac odmah naglašava da u savremenoj epohi mehanizovanih i motorizovanih armija, koje napreduju brzo čak i kroz teško prohodne oblasti, odnosno kada pred sobom imaju inicijativne i nadmoćnije snage, nije lako stvoriti potrebno vreme za usporavajući manevar (zadržavajuću odbranu), a još manje da se sačuva neki veći prostor. Zbog toga se, po njegovom mišljenju, treba bojati da će, ako potrebne snage za brzo angažovanje otsudne bitke ne budu spremne u momentu agresije, postojati mala mogućnost za stvaranje potrebnih uslova za preuzimanje inicijative pre nego što agresor potpuno ovlada teritorijom napadnute zemlje. Izuzetak bi pretstavljao jedino slučaj ako bi se državna teritorija mogla zaštititi od invazije za izvesno duže vreme pomoću čvrste i neprekidne (statičke) odbrane.

Međutim, ono što je za Francusku bilo moguće 1914, prilikom uspostavljanja čvrstih i neprekidnih frontova koje jake neprijateljske koncentracije nisu mogle da probiju, nije bilo moguće i 1940 kada ne-

prekidni frontovi nisu bili u stanju da se odupru sredstvima modernog napada i nisu više pretstavljali čvrst bedem protiv snaga proboja i eksploatacije. Težnja za odbranom pomoću sistema neprekidnih frontova bila bi opravdana jedino tada kada bi takav neprekidan i čvrst front bio moguć, pošto bi on zaista mogao za-garantovati integritet teritorije koju štiti. Ali, težnja za neprekidnim frontovima, u uslovima kada njihova primena nije celishodna, može postati opasan poduhvat. Odbrana ovakvog fronta, ako zbog slabije dubine i vezanosti snaga bude probijena na jednom svom delu, ne pruža povoljne uslove za protivdejtva protiv neprijatelj-skih snaga i dovodi do katastrofe. U tom slučaju odbranbenim snagama, liniski raspoređenim na veoma širokom frontu i ve-zanim za zemljište u cilju zatvaranja — odbrane određenih pravaca, sa relativno slabim rezervama, ne preostaje ništa drugo nego da ostanu na mestu gde se nalaze i da tamo budu okružene i uništene ili, ako se iz pokreta angažuju u bici, tučene po delovima i na otvorenom polju. Kao tipičan primer ovakve linearne i krute odbrane sa svim njenim katastrofalnim posledicama može poslužiti francuska od-brana 1940.²⁾

Pošto se odbrana sa sistemom nepre-kidnih frontova pokazala nesposobna da obezbedi integritet zemlje, potrebno je razmotriti, kako kaže pisac da li se efikas-nost odbrane može obezbediti pomoću du-bokog rasporeda snaga koji nudi široke mogućnosti za izvođenje manevra, ali koji neizbežno sadrži i manje ili veće među-prostore između pojedinih čvrsto posed-nutih delova fronta. Drugim rečima, po-trebno je razmotriti efikasnost isprekida-ne odbrane, a posebno u okvirima pers-pektiva atomskog rata. Da bi došao do željenih zaključaka pisac razmatra uslo-ve pod kojima je ranije primenjivana od-brana sa neprekidnim frontovima, kao i u-slova mogućnosti primene isprekidanog od-branbenog sistema u atomskom ratu.

Pri razmatranju uslova za posto-janje čvrstih neprekidnih

¹⁾ Bataille décisive, fronts continus et intervalles, par le colonel Ailleret, *Revue militaire d'information*, juli 1954.

²⁾ Vidi prikaz »Pouka koju treba iz-vući iz operacija 1940«, Vojno delo br. 4/54.

frontova pisac ističe da neprekidni frontovi nisu rezultat ideja ili doktrina pojedinih komandanata — vojskovođa. Njihovo postojanje neposredno je uslovljeno karakteristikama naoružanja, a zavisi i od drugih opštih uslova odgovarajućeg doba. Pre svega, postojanje neprekidnog fronta dugačkog više stotina kilometara nije moguće ako taj front nije zasićen dovoljno moćnom vatrom koja bi bila u stanju da zaustavi napadača. Zbog toga ovakvih frontova i nije moglo biti u Napoleonovo doba kada je puška, sa do metom 200—300 metara i brzinom gadanja po jedan metak na svaka dva minuta, predstavljala osnovno vatreno oružje.

Ovaj prvi uslov (vatra) bio je ostvaren početkom ovog stoleća uvođenjem automatskog oružja i poljskih brzometnih topova. Branilac, naoružan ovim novim oružjem i dobro zaklonjen u streljačkim rovovima i skloništimada od dejstva tog istog oružja od strane napadača, mogao je i sa manjom gustinom rasporeda zaustaviti napad i nadmoćnijih neprijateljskih snaga, kao što to pokazuje primer iz 1915 na Zapadnom frontu. Proučavanje ovog perioda jasno pokazuje da stvaranje čvrstog fronta sa zasićenim (snagama i vatrom) prostorom koji treba braniti zavisi, pored problema ljudskih efektivna, i od naoružanja čije dejstvo treba da bude mnogo efikasnije protiv napadačevih nego protiv braniočevih snaga. A ovo zavisi od stanja tehnike u dotičnom vremenskom periodu.

Godine 1917 dolazi do promene u pogledu efikasnosti vatreng dejstva protiv braniočevih snaga pa, prema tome, i do potpune promene neprikosnovenosti odbranbenih položaja. Uvođenjem u naoružanje većeg broja oruđa teške artiljerije sa skoro neograničenom potrošnjom municije, napadač je bio u mogućnosti da pomoću artpripreme dovoljno razruši odbranbenu organizaciju i nanese ozbiljne gubitke braniocu, odnosno da na taj način obezbedi napadnim ešelonima zauzimanje protivničkih položaja. Međutim, ova nova mogućnost napada, koja je oduzela odbranbenim položajima karakter potpune neprikosnovenosti, nije još bila dovoljna da omoguću rušenje neprekidnih frontova i prelaz u pokretno ratovanje. Prvo, zbog toga što je artpriprema napada, zbog relativno malog dometa tadanje artiljerije, bila ograničena na manju dubinu i, drugo, što je za premeštanje unapred velikog broja oruđa teške artiljerije i znatnih ko-

ličina municije bilo potrebno dosta vremena. Zbog toga napadačeve pokretne snage koje su bile ubačene u otvorenu brešu u neprijateljskoj odbrani nisu mogle odmah računati na moćnu vatrenu podršku, već tek posle dužeg vremena po izvršenom premeštanju. Zbog toga su i bile brzo zaustavljane na organizovanim položajima u pozadini i napad se postepeno gasio. Prema tome, iako neprekidni front nije više bio potpuno neprikosnoven u ranijem smislu, on je, ipak, to u celini ostao. Ukoliko je ovaj i bio negde probijen, uvek se mogao uspostaviti novi front na nekoliko desetina kilometara u pozadini.

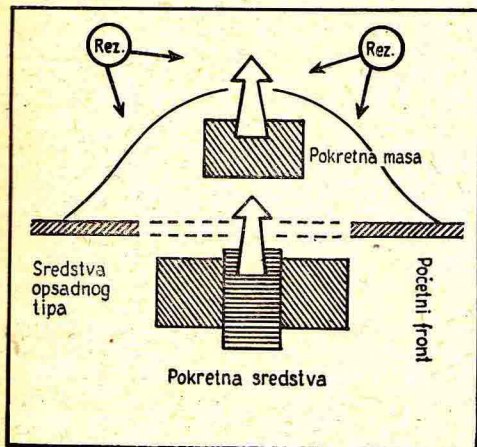
1918, u momentu završetka Prvog svet-skog rata, došlo je do ozbiljnog slamanja frontova. Ovo zbog toga što su napadne trupe, posle prodora u prve neprijateljske položaje koji im je pripremila i podržala masa artiljerije, mogle da prodiru i dalje jer su za savladivanje novog otpora u dubini raspolagale podrškom tenkova i aviona. Iako su ova nova oruđa podrške (tenkovi i avioni) bila tek u povelju, zbog čega i nisu mogla biti dovoljno efikasna, ipak se njihovo dejstvo osećalo u bici i naziralo se da je neprekidni front na putu da izgubi i poslednja svoja efikasna, odbranbena svojstva.

Predviđanja o sudbini neprekidnih frontova ostvarila su se u Drugom svet-skome ratu. 1940 godina (Zapadni front) je pokazala da je proboj i najjačih položaja uvek moguć ako napadač raspolaze dovoljnim sredstvima za to i pokretnim snagama za eksploataciju, kao i to da su tenkovi i jurišna avijacija u stanju da i sami slome otpor koji branilac pokušava da organizuje pozadi stvorenih prodora (šema 1).

Iz iznetih razmatranja pisac izvodi sledeće zaključke o uslovima postojanja neprekidnih odbranbenih frontova i o uslovima napada na ovakve frontove:

- 1) Da je neprekidni front kao sistem odbrane, bar za izvesno vreme, preživeo.
- 2) Glavni elemenat uspostavljanja neprekidnih frontova jeste oružje koje je daleko moćnije u pogledu dejstva na ljudstvo i borbeno sredstva van zaklona (u napadu), nego na ljudstvo i sredstva zaklonjena u poljskim ili stalnim objektima odbranbenog fronta.
- 3) Da bi se onemogućilo održanje neprekidnog fronta, odnosno omogućilo pokretno ratovanje potrebno je sledeće:

— pokretna i teška vatrena sredstva treba da budu u stanju da slome otpor na prvim položajima;

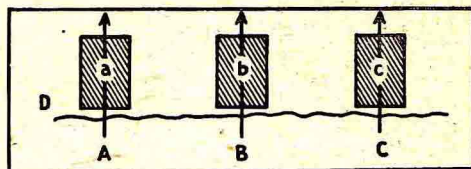
Šema 1.

— pokretna vatrena sredstva moraju biti u stanju da sama slome na brzinu organizovanu odbranu u pozadini izvršenih prodora u početnom odbranbenom frontu.

Pisac je stavio posebnu primedbu da su navedeni zaključci veoma uopšteni i da se ne bi mogli prihvatiti bez izvesnog razjašnjenja. Po njegovom mišljenju, neprekidni frontovi mogu biti vrlo efikasni samo ako su povučeni duž značajnih prirodnih prepreka. Iako snaga ofanzivnog oružja može da obezbedi slamanje i najsolidnijeg odbranbenog fronta organizovanog na manevarskom zemljištu, to ne znači da je snaga tog oružja dovoljna i za slamanje odbranbenog fronta na kome se nalaze značajne prirodne prepreke.

Pod pretpostavkom da se nalazimo u periodu u kome je primena neprekidnih frontova isključena, pošto su isti osuđeni na proboj čim se neprijatelj na to odluči i koncentriše potrebna sredstva, pisac pristupa ispitivanju mogućnosti uspostavljanja isprekidanog odbranbenog sistema koji bi bio u stanju da pomoću vatre i manevra obezbedi čvrstu i trajnu odbranu granica. U takvom sistemu (šema 2) naročito ugrožene zone bile bi posednute jakim snagama (a, b, c) koje bi zatvarale izvesne pravce (A, B, C), dok bi međuprostori ostali neposednuti ili bi bili samo slabo posednuti delovima za osmatranje. Zbog potrebe za

dubokim rasporedom koji omogućava izvođenje manevra, a u vezi sa ograničenošću raspoloživih snaga, u ovakvom sistemu treba računati sa većim međuprostorima.

Šema 2

Pri napadu na ovakav odbranbeni sistem agresor će najverovatnije pokušati da iskoristi neposednute ili slabije posednute međuprostore da bi se dočepao slobodnog prostora, što će pretstavljati i neposredan cilj njegovog strategiskog manevra čijim se postignućem skoro uvek obezbeđuje i uspeh same operacije. Ako za izvršenje prodora kroz međuprostore bude upotrebio jače snage, grupisane prema jednom ili više međuprostora, naprimer, prema međuprostoru I, može se pretpostaviti da bi se pomoću kombinacije avijacijske vatre i vatre trupa koje zatvaraju pravce A i B (trupe a i b), i to prvenstveno atomske vatre i ofanzivnih dejstava na bokove neprijateljskih snaga, ove snage mogle uništiti ili odbaciti od linije D.

Međutim, ako napadač prilikom prodora kroz međuprostore upotrebi samo slabije snage, dovoljne da odbace elemente osmatranja koji se tamo nalaze, odnosno ako se infiltrira u međuprostore u rastresitom rasporedu, teško da će se ova infiltracija, čak i masovnom vatrom, moći zaustaviti. Ma kakva da je snaga atomske vatre, ona ipak ne može stalno da pokriva znatna prostranstva kroz koje se infiltriraju neprijateljske snage u rastresitom rasporedu. Iako je atomska vatra veoma moćna, iako u odnosu na klasična oruđa može trenutno obasuti veoma velika prostranstva, ona nema onu trajnost — neprekidnost dejstva kojom se odlikuju klasična vatrena oruđa. Ako, naprimer, širina međuprostora I iznosi 30 km i ako trupe koje su se noću infiltrirale u ovaj međuprostor napreduju brzinom od 4 km na čas, onda je za njihovo zaustavljanje pomoću atomske vatre potrebno svakog časa ispaliti najmanje po sedam atomskih bombi od 20 kilotona.

Osim toga, napadač, koji će verovatno raspolagati nadmoćnijim snagama, neće se ograničiti samo na infiltraciju snaga kroz međuprostore (napr. međuprostor I), već će verovatno u isto vreme izvršiti napad i na pravcima A i B. Ovakvo kombinovana napadna dejstva napadač će vremenski uskladiti sa atomskom vatrom koju će usmeriti na važne tačke braniočevih snaga a i b, čije će koncentracije predstavljati veoma osetljive ciljeve za atomsko dejstvo. Pored toga, napadačeve snage na atomskom bojnopolju koje budu dejstvovale prema međuprostorima (napr. prema međuprostoru I) moći će lakše napredovati, bez opasnosti da budu uništene, nego braniočeve snage koje budu preduzimale protivnapade od a i b, koje će od samog početka protivnapada — protivudara morati neminovno zauzeti grupisan poradak, jako osetljiv na atomsko dejstvo. Pošto se dočepa slobodnog prostora, pomoću infiltriranih snaga koje će opraviti komunikacije i izvršiti potrebne obezbeđenje, napadač će moći da u već postojeći i sada dobro stvorenu brešu ubaci svoje snage za eksploataciju koje ništa ne može zaustaviti sem intervencije jakih rezervi — ukoliko budu postojale.

Na osnovu iznetih razmatranja pisac zaključuje da izgleda da se ni sistem isprekidanog odbranbenog fronta ne bi mogao uspešno odupreti neprijateljskoj agresiji. Zbog toga, po njegovom mišljenju, u pogledu načina suzbijanja neprijateljske agresije i odbrane nacionalne teritorije postoji dilema u sledećem:

— Ako bi, u uslovima ostvarene ravnoteže između ofanzivnog i defanzivnog oružja, organizacije zemljišta i prepreka, statička odbrana bila moguća, onda izgleda da bi *neprekidni front*, koji isključuje naročito opasnu infiltraciju neprijatelja, bio bolji.

— Ako, pak, statička odbrana ne bi bila moguća, onda najbolji način da se nacionalna teritorija zaštititi od neprijatelja jeste da se ovaj uništi pre nego što otpočne invaziju. Pribegavanje manevru usporavanja (zadržavajućoj odbrani) ne bi, verovatno, obezbedilo potrebno vreme za uspostavljanje ravnoteže u snagama pre nego što bi osvajanje zemlje od strane agresora bilo dovršeno.

Prema tome, suština problema, koji se zbog postojanja specijalnih oružja (atomskog i dr.) postavlja danas pred stratege

i strategiju, sastoji se u tome da se ustanovi da li specijalna oružja mogu obezbediti uspostavljanje neprekidnih odbranbenih frontova, možda veoma različitih od onih iz doba 1915—18 ali, ipak, čvrstih i trajnih. Od rešenja ovog teškog problema zavisi da li će se prilikom zaštite jedne zemlje pribeci neprekidnom odbranbenom sistemu ili će se ova zaštita tražiti u početnoj odsudnoj bici.

Ne dajući svoje konačno mišljenje po ovom pitanju, pisac zaključuje da između ova dva ekstremna rešenja izgleda ne postoji nikakvo srednje.

*

U vezi sa ovom temom i iznetim mišljenjem pukovnika Ajrea, pojavio se u jednom od sledećih brojeva istog časopisa i članak pukovnika Šampoa.²⁾ Ovaj podvrgava analizi realnost postavki pukovnika Ajrea o uništenju neprijatelja pre nego što otpočne agresiju i o mogućnosti primene neprekidnih odbranbenih frontova.

Što se tiče momentanog prelaska u napad u cilju brzog uništenja neprijatelja u odsudnoj bici, pisac ovog drugog članka se pita da li bi to bilo moguće s obzirom na činjenicu da je nadmoćnost u snagama i sredstvima u početku agresije obično na strani agresora i da je za izvršenje mobilizacije i koncentracije snaga, kao i za prelazak na ratnu proizvodnju, potrebno izvesno duže vreme. Jedini način da se neprijatelj odmah u početku uništi i agresija suzbije jeste atomski (hidrogenski) napad koji, međutim, može da dođe i sa agresorove strane.

Što se tiče neprekidnih frontova, pisac ističe mišljenje, potkrepljeno primerima iz Drugog svetskog rata sa Istočnog fronta, da su neprekidni frontovi i mogući i potrebni. Progres u razvoju naoružanja omogućava ekonomičniju realizaciju ovih frontova. Dok su, naprimer, odbranbeni frontovi divizija iz 1918 prosečno iznosili oko 10 km, nemačke divizije iz 1942 su bez teškoća držale odbranbene frontove širine 30 km. Reč je o takvom odbranbenom frontu koji je sposoban da zaustavi neprijateljske izviđačke delove i lokalne napade, da otkrije neprijateljske namere

²⁾ Revertions-nous les fronts continus? par le colonel Champeaux, *Revue militaire d'information*, septembar 1954.

u cilju preduzimanja napada većeg stila i da obezbedi potrebno vreme za privlačenje pojačanja. Odbranbeni manevar sastojao se u slabljenju izvesnih delova odbranbenog fronta da bi se pojačali drugi delovi koji su u datom momentu dobijali veću važnost. Ovakav je manevar zahtevao mnogo veštine, ali su se njime mogli postići i veliki rezultati. Organizujući odbranu na ovaj način, nemački general Rendulić uspeo je da se sa korpusom razvijenim na odbranbenom frontu od 120 km, istočno od Orela, odupre napadu više ruskih armija. Do slamanja nemačkih odbranbenih frontova došlo je tek onda kada Nemci više nisu bili u stanju da ih popune minimalnom gustinom snaga. Ne treba se zanositi, nastavlja pisac, isprekidanim frontom koji dovodi do rasipanja snaga zbog većeg broja »otpornih tačaka«, »centara otpora«, »oslonaca za izvođenje manevra« i drugih rasporeda zatvorenog tipa. Kao negativno poučanje primer za ovo može poslužiti neuspeh odbrane francuskih isturenih položaja u Vogezima 1940, koji su bili organizovani po sistemu odvojenih centara otpora. U prošlom ratu Nemci su, kadgod su nameravali da ozbiljno brane jedan položaj, na prvom mestu organizovali neprekidni vatrene sistem i posedali sve tačke koje je bilo potrebno držati.

Pisac dalje ističe da su neprekidni frontovi ne samo mogući već i nužni. U toku prošlog rata dolazilo je do spontanog obrazovanja neprekidnog odbranbenog sistema, pošto su neposednuti međuprostori izazivali osećanje stalne nesigurnosti kod odvojenih delova. Zbog toga, kadgod je trebalo čvršće se suprotstaviti neprijatelju, sami borci su instinktivno osećali potrebu da što je moguće brže popune međuprostore koji su ih delili od su-

se. Na taj su način, naprimer, pri prelasku u odbranu u toku izvođenja manevra u odstupanju, otporne tačke koje su zatvarale asfaltirane puteve brzo dopunjavane tačkama koje su zatvarale obične puteve, a zatim se odbranbeni front dalje upotpunjavao posedaanjem visova i šuma. Tako je branilac bio u mogućnosti da postepeno zaustavi prvo neprijateljske motorizovane izviđačke delove, potom oklopljene prethodnice i najzad infiltracije i lokalne napade pešadiskih delova.

Na kraju pisac ističe da će razvoj nuklearnog oružja verovatno omogućiti držanje sa ekonomičnijim snagama još čvršćih neprekidnih odbranbenih frontova.

*

Prvi članak je interesantan i originalan u pogledu koncepcije, mogućnosti i efikasnosti odbrane u uslovima postojanja novog — nuklearnog oružja. Razmatranja su jednostrano zasnovana samo na vatrene mogućnostima, čiji je značaj neosporan, ali pritom nisu uzeti u obzir i drugi elementi, na prvom mestu zemljište koje i u savremenim uslovima može znatno ojačati odbranu, naročito ako se ona naslanja na jake prirodne prepreke (planinske mase i velike rečne tokove). Problematična je mogućnost momentanog prelaska u napad i uništenja neprijatelja odmah u početku agresije koju bi on izvršio.

U pogledu drugog članka slažemo se s tim da sve veći razvoj i usavršavanje naoružanja omogućuje držanje i odbranu frontova i sa ekonomičnijim snagama i da neprekidnost fronta ne treba shvatiti samo na bazi rasporeda žive sile već i vatrene sistema zaprečavanja.

Š. H.

Potpukovnik Irving Heymont: OPERACIJA OKO IZBOČINE NA RECI KUMSONG¹⁾

Pod gornjim naslovom pisac članka²⁾ je izneo interesantnu operaciju koja se odigrala poslednjih dana Korejskog rata. Naročito je interesantan prvi deo opera-

cije u kome pisac izlaže izvlačenje iz borbe i povlačenje Južnokorejaca u toku dana pod teškim okolnostima, jer su komandovanje i veza sa jedinicama potpuno

¹⁾ The Kumsong Salient Battle, by Lt. Col. Irving Heymont, *Military Review*, avgust 1954.

²⁾ U vreme izvođenja ove operacije pisac članka se nalazio u Štabu 2 južnokorejskog korpusa kao američki savetnik načelnika štaba.

otkazale, tako da je moglo doći do poraza da su Severnokorejci ma i manjim snagama pravilno iskoristili postignuti uspeh.

Od svih riskantnih operacija verovatno je najteža izvlačenje iz borbe u toku dana i povlačenje snaga pod pritiskom neprijatelja. Čim bi rukovođenje ovakvom operacijom zatajilo, poraz bi bio neminovan. U takvoj je situaciji, jula 1953 godine, bio i 2 južnokorejski korpus u operaciji oko izbočine na r. Kumsong.

2 južnokorejski korpus branio je istočno-centralni sektor fronta u Koreji i zatvarao glavne prilaze ka objektu — varoši Hvačon. Hidroelektrična centrala kod te varoši snabdevala je električnom energijom veći deo Južne Koreje. Gubitak ovog objekta doveo bi u još teži položaj već prilično oslabljenu južnokorejsku ekonomiju.

Na početku akcije, front 2 južnokorejskog korpusa protezao se u znatno izbočenom luku zadirući duboko u severnokorejsku teritoriju. Reka Kumsong bila je osnovica ovog izbočenog luka. Zemljište koje je držao 2 korpus bilo je tipično korejsko — strme planine sa ograničenom putnom mrežom. Zbog toga su svi pokreti u zoni 2 korpusa bili spori i naporni, sem na dva glavna puta koja su se protezala pravcem sever-jug.

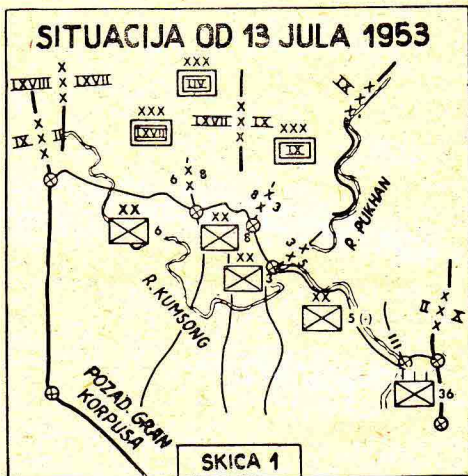
Jaki neprijateljski napadi u toku juna potisli su glavnu liniju otpora 2 korpusa, ali je i ova druga linija otpora još uvek bila znatno isturena u odnosu na neprijateljsku teritoriju. U toku prva tri dana jula neprijatelj je preduzeo snažne napade protiv borbenog osiguranja na istočnom krilu 2 korpusa. Ishod borbe nije dao odlučujuće rezultate i nijedna strana nije bila u stanju da obezbedi položaje borbenog osiguranja.

Poredak 2 korpusa bio je 13 jula sa 6, 8, 3 i 5 južnokorejskom divizionijom u liniji, dok je 11-ta divizionija bila u armijskoj rezervi u zoni 2 korpusa (vidi skicu br. 1).

Sve su divizije bile normalno popunjene ljudstvom i materijalom. Pored organske artiljerije, one su bile podržane i odgovarajućom artiljerijom, organizovanom u grupe koje su bile potčinjene jednoj američkoj artiljerijskoj grupi. Američki štab grupe funkcionisao je kao štab korpusne artiljerije. Korpus je imao normalno ojačanje u artiljerijskim divizionima za podršku. Međutim, američka grupa nije imala potpuna sredstva veze koja je normalno trebala da ima korpusni artilje-

riski štab. Naročito su nedostajale radio-stanice SCR-399.

Neprijateljski napad. — 13 jula predveče neprijatelj je preduzeo naj-snažniji napad koji je ikada viđen u Koreji počev od 1951 godine. Napad je počeo u 20.45 časova snažnim uzastopnim nalletima pešadije na front svake divizije i

u njemu je učestvovalo oko pet neprijateljskih divizija.

U zoru 14 jula svi su napadi bili zadržani, sem manjih proboja u zoni 3 i 8 divizije. Međutim, na zapadnom (levom) boku korpusa stvoren je dubok proboj u zoni Prestoničke južnokorejske divizije koja je bila u sastavu susjednog 9 američkog korpusa. Kroz ovaj je prodor ubačeni neprijatelj (nepoznate jačine) počeo napadati delove rezerve levokrilne 6 divizije, čija je glavna linija otpora ostala netaknuta.

S obzirom na ugroženost celokupne zone odbrane 2 korpusa, usled ozbiljnog proboja kod levog suseda, komandant armije naređuje 14 jula u 12.00 opšte povlačenje 2 korpusa na uzvišeno planinsko zemljište neposredno južno od r. Kumsong, sa linijom protezanja fronta od spoja r. Kumsong sa r. Pukham pa dalje na zapad. Ovim povlačenjem želela se izbeći relativna ugroženost otkrivenog levog boka, a 2 korpus je trebao da se postavi na povoljne odbranbene položaje koji bi bili povezani na levom krilu sa jedinicama Prestoničke južnokorejske divizije koja je već izvršila povlačenje.

Međutim, 14 jula u podne, u momentu izdavanja zapovesti za povlačenje, jedinice 2 korpusa, pod pritiskom neprijatelja, već su se nalazile u povlačenju, što nije bilo poznato komandantu armije i korpusa. Tako, kada je do divizija stigla zapovest za povlačenje, veći deo jedinica 3, 6 i 8 divizije već se bio povukao znatno južnije od određenih položaja za posjedanje.

Nepoznavanje stvarne situacije kod jedinica od strane štaba korpusa, kao i težnja da se čitavim povlačenjem centralizovano rukovodi od strane višeg štaba onda kada se već jedinice nalaze u pritudnom povlačenju, dovelo je do još veće pometnje.

Zapovešću štaba korpusa bilo je predviđeno da se nijedan artiljerijski divizion ne sme povući bez prethodnog odobrenja korpusa. Međutim, pešadija se već nalazila u pozadini kad je artiljerija primala odobrenje za svoje premeštanje.

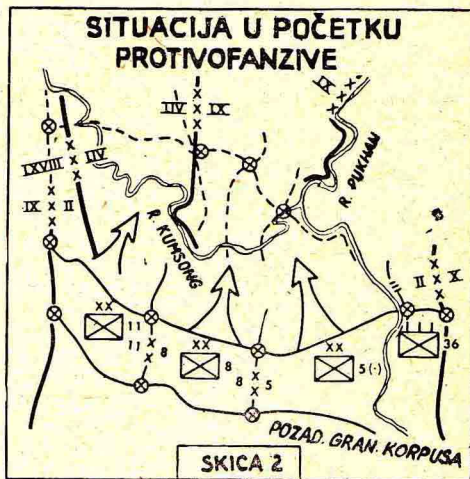
Zbog toga je kasno po podne, 14 jula, nastala gužva na glavnom putu levog sektora korpusne zone. Kilometrima duž puta bila su nagomilana vozila. Teško prolazno zemljište sa strane i zagušeni saobraćaj na glavnom putu doprineli su tome da se promet odvijao vrlo sporo. Kontrola saobraćaja od strane organa štaba divizije i voine policije bila je slaba ili nikakva. Na jednom relativno kratkom delu puta sustigla su se u isto vreme 62 artiljerijska oruđa, jer su izvesni artiljerijski divizion, da ne bi pali neprijatelju u ruke, bili prinuđeni da izvrše premeštanje vatrene položaja bez prethodnog odobrenja korpusa. U ovoj, skoro bezglavoj jurnjavi, dragoceni delovi opreme bili su ostavljeni ili bacani, naročito vozila sa radiostanicama. Metež i glasine koje su se širile doveli su, po podne 14 i rano izjutra 15 jula, skoro do panike. Trupe su hrlile na jug bacajući u bekstvu oružje i opremu. Možno se videti znatan broj mladih oficira kako odbacuje sa uniforme znake čina. Metež je rastao sa pogoršanjem saobraćaja. 14 jula po podne jedan izviđač iz helikoptera je izvestio da je osmotrio mase ljudi nagomilane po putevima. Severno od zadnje nagomilane mase bio je prazan prostor sa napuštenom opremom. Nije bilo nikakvog vidljivog znaka o neprijateljskom pokretu južno od r. Kumsong. Kasnije, 18 jula, na osnovu zaplenjene zapovesti za napad jednog neprijateljskog puka, otkriveno je da je neprijatelj imao za cilj samo izbijanje na

uzvišenja neposredno uz obalu r. Kumsong.

Da bi sredio stanje kod povučeni divizija prve linije, korpusu je stavljena na raspoloženje 11-ta divizija. Ona je ubačena namesto 6 i 3 koje su bile u najtežem stanju, a posle izvršenog pregrupisanja ove su divizije povučene u pozadinu radi reorganizacije i popune. U prvom ešelonu korpusa bile su sada 11, 8 i 5 divizija koje su vršile pripreme za prelaz u ofanzivu radi povraćaja napuštenog terena.

Međutim, izvesni su pukovi još uvek bili pod utiskom meteža koji se dogodio u toku povlačenja. Tako su delovi 5 divizije (sem puka na desnom krilu), pod neznačajnim pritiskom neprijatelja, izvršili još jedno povlačenje u pozadinu bez znanja korpusa. Zbog toga je bio smenjen komandant 5 divizije.

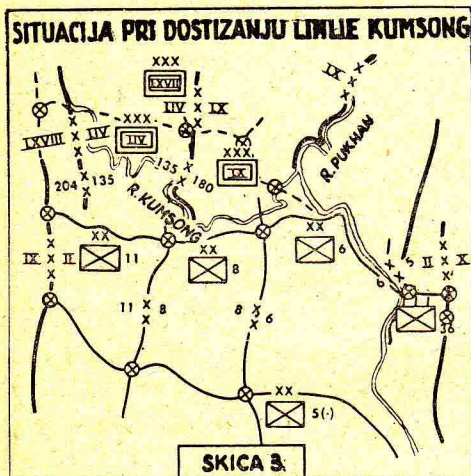
2 korpus je 16 jula prešao u protivofanzivu, nastupajući vrlo sporo iako nije nailazio na jači neprijateljski otpor (vidi skicu br. 2). Tek posle energičnog nastupanja u toku 17 i 18 jula dostignuta je linija na južnoj obali r. Kumsong, kojom je korpus tek 19 jula potpuno ovladao (vidi skicu br. 3). To je upravo ona linija na koju je 2 korpus trebao da se povuče u naređenom povlačenju.

Da bi se povećala izdržljivost korpusa od mogućih protivnapada, između 11 i 8 divizije ubačena je nova, 7 divizija, a 5-tu je smenila 6 divizija. Ovim pregrupisanjem snaga 2 korpus je u prvoj liniji

imao 11, 7, 8 i 6 diviziju (sa zapada na istok).

Dalji naponi u toku 22 i 23 jula oko potpunog ovladavanja zemljištem nad r. Kumsong ostali su bezuspešni i pored krvavih borbi ojačanih pešadiskih bataljo-

na. Prema armiskom naređenju, a pošto je bilo u izgledu primirje (koje je i potpisano 27 jula), obustavljena su posle 25 jula sva ofanzivna dejstva.

U daljem svom izlaganju pisac iznosi da je operacija oko izbočine na r. Kumsong stajala 2 korpus na hiljade ljudskih žrtava i ogromnih količina materijala. Međutim, njegov zaključak, da neprijateljski gubici nisu ustanovljeni ali da, prema ustaljenom iskustvu, iznose preko 25.000 ljudi, suviše je proizvoljan i preteran, tim pre što navodi da je zarobljeno svega 210 neprijateljskih vojnika.

Pisac dalje pokušava da objasni uzroke povlačenja 2 korpusa znatno južnije od linije koju mu je odredila Osma armija. Navodno, u momentu izdavanja zapovesti nije se poznavala stvarna situacija i verovalo se da su divizije još uvek severnije od određene linije iako su je one već bile prešle. Njegov navod da su divizije imale stalnu vezu sa korpusom, a da nisu imale veze sa potčinjenim pukovima, prilično je nelogičan. Prvo, zato što korpus nije bio u stvarnoj situaciji kod izdavanja naredenja i drugo, što komandanti divizija sa svojim štabovima baš ništa nisu učinili da srede stanje na putevima i organizuju pravilno povlačenje. Pisac, istina, napominje da bi upotreba

štabnih oficira na ključnim tačkama puteva pomogla u regulisanju saobraćaja na mestima zakrčavanja, ali ne navodi zbog čega se nije izrazio uticaj komandanata divizija i njihovih štabova u ovako teškoj situaciji. Tačna je samo njegova konstatacija da su komandanti i štabovi jednostavno zanemarili nadzor i kontrolu nad povlačenjem. Zatim, slaba organizacija obaveštavanja i sadejstva kod jedinica 2 korpusa doprinela je da dođe skoro do panike i rasula. Kad su oficiri za vezu bili slati iz divizija u štab korpusa i kod suseda, oni nisu bili snabdeveni transportnim sredstvima i posebnim sredstvima veze, te su se morali osloniti na postojeće korpusne linije za prenos informacija. Da su oficiri za vezu imali svoje sopstvene radiostanice ili transportna sredstva, otklonili bi, po mišljenju pisca, mnoge izmišljotine i neistine koje su se munjevitom brzinom širile i doprinosile stvaranju panike i meteža. Za vreme povlačenja komandanti divizija su znali, malo ili nimalo, o aktivnosti na svojim bokovima. Obmana i površnost u obaveštavanju, a ponekad i neurednost i često neproveravanje izveštaja i prenetih obaveštenja, prouzrokovali su mnoge nezgode.

Upotreba helikoptera od strane štabnih oficira korpusa radi provere položaja trupa i njihovi izveštaji bili su od velike pomoći. Ali, usled veoma malog broja helikoptera, ovo sredstvo za obezbeđenje tačnih i blagovremenih izveštaja nije se moglo u potpunosti iskoristiti.

Centralizovana kontrola premeštanja vatrenih položaja artiljerije iz štaba korpusa bila je skoro nemoguća. Vezom preko linije za komandovanje od artiljerijskih diviziona do organa štaba korpusa, koja je bila duga i prekidana, nemoguće je bilo regulisati plansko premeštanje artiljerije. Ako se htelo donekle, sprovesti plansko premeštanje artiljerije u povlačenju, onda je to trebalo organizovati u nižem štabu. U ovako izuzetnoj situaciji, ukoliko artiljerija za podršku nije bila pod komandom komandanata divizija, nju je trebalo prepotčiniti radi boljeg izvršenja njenih zadataka i blagovremenog povlačenja. Međutim, pisac ovde ne navodi zbog čega ovo nije učinjeno i dobija se utisak da štab korpusa nije imao poverenja u komande i štabove divizija koji su, kao što se vidi, izgubili svaki uticaj na organizovanje pravilnog povlačenja. On se zadovoljava time što konstatuje da je postojala nemarnost u premeštanju artilje-

rije i da je njeno premeštanje trebalo da bude blagovremeno i sa ešelonima pešadije, kao i da je ova nemarnost mogla biti katastrofalna da je neprijatelj vršio jači pritisak južno od r. Kumsong i da je upotrebio svoje mogućnosti u vazduhu.

Ukratko, 2 korpus u povlačenju južno od r. Kumsong nije bio pod pritiskom neprijatelja. Povlačenje preko određene linije izvršeno je usled toga što su komandanti divizija izgubili kontrolu nad svojim jedinicama i što su veze sa ovima bile prekinute. Ove okolnosti mogle su zaista dovesti do poraza da je neprijatelj bolje iskoristio situaciju.

Iz operacije oko izbočine na r. Kumsong, pisac izvlači sledeće pouke:

— Komandanti i štabovi moraju se postavljati na ključnim tačkama puteva da bi rukovodili povlačenjem.

— U povlačenju je bitno tačno, uredno i uzajamno obaveštavanje. Pri ovome treba koristiti i linije za komandovanje za vezu između štabova.

— Nikakva se korist ne može očekivati od odaslatih oficira za vezu ako ovi nisu snabdeveni posebnim transportnim sredstvima, kao i posebnim sredstvima za vezu.

— Premeštanje artiljerije za vreme povlačenja treba da bude blagovremeno i paralelno sa ešelonima pešadije. Kontrola ovakvih pokreta ne može biti uspešna ako je centralizovana u višim štabovima.

— Kod bilo kakve evakuacije mora se dati prednost sredstvima za vezu.

— Helikopteri su dragocena pomoć štabu i komandantima u proveru položaja jedinica i obezbeđenja tačnih obaveštenja.

— Kontrola saobraćaja je od najveće važnosti, te organizacija zaštitno-kontrolne službe u situaciji povlačenja treba da je na najvišem stupnju.

— Celokupan sastav jedinica mora biti budan i spreman da trenutno suzbije razne glasine i sumnjive vesti.

— Nijedna odluka niti zapovest ne mogu biti pravilno postavljeni ako nisu

bazirani na tačnim, urednim i brižljivo sređenim podacima.

*

Iako su piščevi zaključci i pouke u osnovi pravilne, smatramo da nisu dovoljno podvučene uloge komandanata divizija i njihovih štabova, kao ni komandanta korpusa i njegovog štaba u ovako složenoj i teškoj operaciji. Potpuna odsutnost snalažljivosti, inicijative i odlučnosti kod komandanata divizija (naročito kod 3, 6 i 5), i to na kraju rata, ne može se tumačiti ničim drugim nego njihovom nesposobnošću, odnosno da su i oni sami potpali pod uticaj nereda i panike. Sem toga, iz piščevog se izlaganja ne vidi šta su komandant korpusa i njegov štab preduzeli da bi stanje neurednog povlačenja popravili, niti pisac izvlači pouku šta bi u ovakvim slučajevima oni morali preduzeti. Naročito se ne vidi da li su preduzete, i kakve, mere za zaštitu i obezbeđenje povlačenja (određivanje zaštitnih delova) što je neophodno za uspešno sprovođenje ovakve operacije.

Najzad, analizirajući piščevo izlaganje može se doći i do očiglednih zaključaka koje pisac ne iznosi. Izgleda da u navedenoj operaciji nije samo u pitanju slaba organizacija i njeno sprovođenje (loše komandovanje, slab rad obaveštajnih organa i organa i sredstava veze), što je svakako doprinelo neuspehu. Činjenica je, međutim, da su se jedinice 2 korpusa jednostavno srozale sa odbranbenih položaja pod jačim pritiskom neprijatelja i u paničnom bekstvu, negonjene od strane protivnika, napustile znatan deo teritorije za čiji je povraćaj bilo potrebno čitava tri dana, i to ne nailazeći na neprijatelja. Dakle, neuspeh u ovoj operaciji ne leži samo u slabom radu pojedinih organa komandovanja i veze, već ga treba tražiti i u kvalitetu same trupe, odnosno vojnika — borca. Iz prednjeg izlaganja neosporno proizilazi i to da je borbena vrednost i sposobnost južnokorejskih trupa bila veoma slaba, što se očigledno vidi kod svih jedinica 2 korpusa.

D. M.

ИЗ РАТНЕ ПРОШЛОСТИ НАШИХ НАРОДА

у току фебруара излази из штампе девета књига

НИКО ЈОВИЋЕВИЋ

генерал-мајор

ОД ПЕТЕ ОБАНЗИВЕ ДО СЛОБОДЕ

Формат 14 × 20; повез — полуплатно; страница 737 са 70 скица
у једној и у 3 боје и 39 документарних фотографија снимљених
у данима борбе; ћирилица; цена 750 дин.

Књига садржи дејства јединица 2 ударног корпуса на територији Црне Горе, Јужног Приморја и дела Санџака у времену август 1943 — крај 1944 године. Захваћена су, колико је било потребно ради целине, и дејства 37 санџачке и 29 херцеговачке дивизије, као и Оперативне групе дивизија одређене за продор у Србију. Ту су уткане и акције свих партизанских одреда на тој територији. Ова дејства, с обзиром на циљ који је постављен од стране Врховног команданта, територију коју су захватила и време извођења, чине једну изразиту операциску целину коју је аутор успео да сачува кроз цело дело, и поред тога што обрађује и дејства батаљона, па чак и чета кад је то било нужно ради потпуног расветљавања појединих догађаја.

Цео овај период од године и по дана веома је динамичан. Кроз маршманевар и успутне борбе јединица одређених за Црну Гору и Санџак из рејона: долина р. Криваје — Озрен — Завидовићи — Маглај, а затим преко оперативног развоја корпуса на линији Фоча — Горажде, писац нас води кроз непрекидне борбе (нападне и одбранбене, територијалне и фронталне, у окружењу и за окружење, и око река — „Лимски мостобран“) и маршеве, дању и ноћу, по сваком времену и земљишту (претежно планинском и тешко проходном). Ту имамо низ оригиналних тактичких решења, самоиницијативе, одлучности, лукавства и других ретко где објављених тако поучних примера.

Све одлуке и све догађаје аутор је пропратио критичким освртима и извукао низ искустава. Нека уопштена искуства аутор је изложио и у посебном делу књиге.

Дело је рађено на основу архивске грађе, сећања аутора и консултовања великог броја учесника, а писано јасним и веома живим стилем. Оно претставља драгоцен и богат допринос проучавању Народноослободилачког рата, а нашем ће официру пружити „велике користи за његово усавршавање у тешкој улози командира и команданта“.